

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

MOLLA CÂMÎ'NİN HİREDNÂME-İ İSKENDERÎ'Sİ

(İnceleme - Tercüme)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif Aydınbaş

Danışman: Prof.Dr. Hicabi Kırlangıç

Ankara

Ekim, 2015

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

MOLLA CÂMÎ'NİN HİREDNÂME-İ İSKENDERÎ'Sİ

(İnceleme - Tercüme)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif Aydınbaş

Danışman: Prof.Dr. Hicabi Kırlangıç

Ankara

Ekim, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV-V
GİRİŞ	VI-XVIII
İran Edebiyatında İskendernâme Geleneği	VI-XII
Tarihî Kaynaklarda İskender	XII-XIII
Hirednâmeler	XVI-XVII
Türk Edebiyatında İskendernâme Geleneği	XVIII-XX
BİRİNCİ BÖLÜM	21
Nureddîn Abdurrahmân Câmî	21
Hayatı	21
Eserleri	23
Manzum Eserleri	24
Mensur Eserleri	26
Sanatı ve Üslûbu	27
İKİNCİ BÖLÜM	33
Hirednâme-i İskenderî Mesnevîsi	33
Konusu, Mahiyeti, Şekil Bilgisi	33
Konusu ve Mahiyeti	33
Şekil Bilgisi	35
Vezin	35
Kafiye	36
Nazım Türleri	36
Tevhid	36
Münâcat	36
Na‘t	36
Mi‘raciye	37
Methiye	37
Nasihatnâme	37
Fahriye	39
Mersiye	39
Hirednâme	40
Hikayeler	40
İskender Eksenli Anlatılar	47
Edebî Dil ve Üslûp	50
Edebî Dil	50
Üslûp	53
Hirednâme-i İskenderî’deki Bazı Hikayelerin Kaynakları	56
HİREDNÂME-İ İSKENDERÎ MESNEVİSİ (TERCÜME)	79
ÖZET	250
ABSTRACT	251
KAYNAKÇA	252

ÖNSÖZ

İran Edebiyatında ‘hâtemu’ş-şuara’ (şairlerin sonuncusu) lakabıyla anılan, klasik dönemin son büyük şairi olarak zikredilen Nureddin Abdurrahman Cami, tasavvuf, Arap Edebiyatı, Arap dili; Fars Edebiyatı, Fars dili; aruz gibi pek çok konuda ciddi eserler kaleme almış velûd bir şairdir. Herat ekolünün önemli temsilcilerinden sayılan Mollâ Câmî, Türkçe şiir söyleyen büyük şairlerden Ali Şir Nevâyî’nin de yakın dostu olması hasebiyle, Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Onun kaside üzerine yazılmış kitabı, Osmanlı medreselerinde kendi adıyla anılarak okutulmuştur. Türk edebiyatına bu derece önemli katkıları bulunan bir şahsiyetin şiiri üzerine çalışmak boş bir uğraş olmayacaktır. Üç divan tertip etmiş olmanın yanısıra kendinden öncekilerin hamse geleneğini bir adım daha ileriye götürmüş, yedi mesnevî kaleme almıştır. *Hirednâme-i İskenderî*, *Heft Evreng* adını verdiği mesnevîler mecmuasının yedinci ve son mesnevîsidir. Bu eser klasik İskendernâme geleneğinin sınırlarından çıkıp, bir kahramanlık hikayesi değil, ahlakî öğütlerin yer aldığı bir “akıl kitabı” şeklinde kaleme alınmıştır. Bu eserin günümüze kadar Türkçe’ye tercüme edilmemiş olması, edebiyatımız adına büyük bir eksikliklerdir. Bu çalışmanın Türk edebiyatındaki büyük bir eksikliği telafi edeceği umut edilmektedir.

Çalışmanın inceleme kısmında, tarihî bir kahraman olan İskender ile İskendernâme geleneği hakkında bilgi vermenin yanısıra, İskendernâme geleneğinin bir alt türü olabileceğini düşündüğümüz “Hirednâme”ler de konu kapsamına alındı ve Türk edebiyatında İskendernâme geleneğine özet bir

şekilde değinildi. Molla Câmî ve eserleri hakkında özet bilgi ile eserin tür ve şekil bakımından incelenmesine ilave olarak, *Hirednâme-i İskenderî*'de geçen hikayelerin asıl kaynağını tarama çalışması yapıldı. Bu bağlamda Avfî, İmam-ı Gazalî, Mevlâna, Sa'dî gibi diğer büyük şairlerin Molla Câmî üzerindeki etkisi de çalışmanın kapsamında yer aldı. Metnin inceleme kısmı olan birinci bölüm böylece tamamlanmış oldu.

Tezin tercüme kısmında, Cabulka Dad Ali Şah, Asgar Canfeda, Zahir Ahrarî, Hüseyin Ahmed Terbiyet tarafından hazırlanmış olan *Heft Evreng* (1999) basımı esas alındı. Mensur olarak gerçekleştirilen tercümede her beyit bir paragraf şeklinde olup, her beş beyitte bir olmak üzere satır başlarında beyit numaraları kaydedildi. Metnin aslında olmayan ve cümleyi tamamlamak adına eklenen kelimeler, köşeli parantez ile; beyitlerde mana yönüyle işaret edilen ayet ve hadisler dipnotlar ile gösterildi.

Çalışma süresince benden maddi manevi desteklerini esirgemeyen hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Başta, bu eseri çalışmayı bana tavsiye eden ve tamamlayabilmem adına her koşulda özveride bulunan, en iyiye ulaşma kaygısıyla tercümemi satır satır, en ince detayına kadar titizlikle okuyup tenkitlerini ve yorumlarını benden esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç'a, gerek hazırlık aşamasındaki gerekse çalışmam esnasındaki destekleri için minnettarım.

Ayrıca, çalışma süresinde benden tavsiyelerini esirgemeyen Yard. Doç. Dr. Ebubekir Sıddık Şahin Hocam'a teşekkür ederim.

GİRİŞ

İRAN EDEBİYATINDA İSKENDERNÂME GELENEĞİ

İskender'in kahramanlıkları, fetihleri yaptığı hikmetli işler ekseninde XXIII yüzyılı aşkın bir zamandır tarih kitapları, edebî eserler kaleme alınmaktadır. İskender'in kutsal kitaplarda yer alan Zülkarneyn ile aynı kişi olması düşüncesi, İskender'in İslam edebiyatlarında idealize edilmiş bir karakter olarak anlatılmasına sebebiyet vermiştir. Yaşadığı günlerden başlayarak İskender hakkındaki rivayetler değişik uluslardan hikaye aktaranlar tarafından Çin'den Batı ülkelerine, Hıta'dan Habeşistan'a kadar geniş coğrafyalarda; şehirlerde, köylerde her yerde kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Çağımızda da bu büyük fatihin hikayeleri aynı hararetle aktarılmakta, okunmakta ve dinlenmektedir¹.

İskender hakkında ilk eser M.Ö. 300 yıllarında Yunanca olarak yazılmış Pseudo Kallisthenes'tir. Bu eserde İskender, Mısır soyundan ve zalim bir hükümdar olarak gösterilir. İskender'in hayatı Fars şiirinde de yoğun yer bulmuştur. Konuyu müstakil bir eser olarak ele alan ilk şair Nizâmî-i Gencevî'dir. Daha sonra yazılan *İskendernâmelerin* hemen birçoğu bu eserden etkilenmiştir. Nizâmî'nin *İskendernâme*'si *Şerefnâme* ve *İkbálnâme* adıyla iki kısımdan oluşmaktadır. *İkbálnâme*, *Şerefnâme*'den sonra yazılmış olup, *Şerefnâme*'de İskender'in dünyayı fethetmesi konu edilir. *İkbálnâme*'de ise İskender'in seferlerine, dünyayı dolaşmasına, çeşitli kavimlerle ilgili izlenimlerine, onun yaşam tarzına onun asrında dünyanın durumuna ve İskender'in ibret verici işlerine değinilir. Kitabın ortalarına doğru İskender (şairin inancına göre) peygamberliğe yükseltilmiştir.

¹ Efşar, İrec: "Hadîs-i İskender", *Yağma*, Tahran: 1343 hş., s. 159.'dan naklen Yıldırım, Nimet: *İskendernâme*, İstanbul: 2015., s. 24.

İkbalnâme adıyla bilinen eser, ilk beytinde geçen hıred (akıl) kelimesi münasebetiyle, Hırednâmeler arasında sayılır. İzzeddin Mesud b. Arslan Selcukî namına yazılmıştır².

Nizâmî'den sonra onu örnek olarak *İskendernâme* yazan şairler arasında Hindistan'da yaşamış en büyük Farsça yazan Türk şair, tarihçi ve sûfî Emir Hüsrev-i Dehlevî yer alır. Bu şair hamse tarzında Nizâmî'yi en iyi taklit eden şair olarak bilinir. Ünlü beş mesnevisinden biri *Âyine-i İskenderî* adını taşır. 4.450 beyitten oluşan eseri, Hint sultanlarından Alauddîn Muhammed Şah adına Nizâmî'nin *İskendernâmesi*'nden yüz yıl sonra (699/1300) kaleme alınmıştır³.

İskendernâmeler, konunun ele alınış biçimine göre bir savaş kitabı olmanın yanısıra ahlakî didaktik özellik de taşıyabilir.

İskender Eksenli Destansı Anlatılara Konu Olan Efsanevî Öğeler:

Âb-ı Hayat:

Ölmezlik suyu, damlaları sonsuz hayat bağışlayan tatlı ve lezzetli su, bengisu.

Efsaneye göre İskender-i Zülkarneyn ordusuyla birlikte bir memlekete uğramış. Orada kendisine ileride bir deniz olduğu, o deniz geçilince üç ay süren karanlıklar ülkesinin başladığı ve bu ülkede âb-ı hayat olduğu söylenmiş. İskender, veziri Hızır'ı da yanına alarak denizi geçmiş ve zulumât (karanlıklar) ülkesine varmış. Bu arada İlyas da yanlarındaymış. İskender'de karanlıkları aydınlatan iki mücevher (veya bayrak) varmış.

² Nizâmî-i Gencevî, *İkbalnâme ya Hırednâme*, (Hazırlayan: Hasan Vahid-i Destgirdî) Tahran: 1378 hş., s. XI.

³ Vezînpûr: *Medh, Dağ-ı Neng Ber Sîmâ-yi Edeb-i Fârsî*, s. 68.; Keyvânî: Mecdüddîn, "İskendernâme", *DMBİ*, VIII, 370.'den naklen Yıldırım: *İskendernâme*, s. 138.

Birini Hızır ile İlyas'a vermiş. Hangisi suyu bulursa yekdiğerini haberdar etmek şartıyla ayrılmışlar. Hızır ile İlyas yorulunca bir pınar kenarına oturup karınlarını doyurmak istemişler. Hızır yanında getirmiş olduğu pişmiş balıkları çıkarmış. Pınardan elini yıkarken bir damla su balığa damlamış. Balık o anda canlanıp suya karışmış. Hızır bilmiş ki âb-ı hayat budur, kana kana içmiş. İlyas'a da içirmiş. O anda bunlara bir ilahî emir gelmiş ki bundan İskender'e söz etmesinler. Bir rivayete göre de İskender'e haber vermek için pınardan ayrılmışlar ama tekrar aynı pınarı bulamamışlar Böylece Hızır ile İlyas ölümsüzlüğe ermişler. Hızır denizde, İlyas karada sıkıntıya düşenlere yardım ederler ve her senenin 6 Mayıs günü İskender seddi üzerinde buluşup Kâ'be'ye hacca giderek o yıl yapacakları işleri görüşürlermiş⁴.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa ve Hızır kıssası anlatılırken âb-ı hayata dolaylı olarak temas edilir. Hz. Musa bir gün genç arkadaşıyla birlikte, kendisine Allah tarafından "rahmet ve gizli ilim" verilen Hızırla buluşmak üzere yola çıkar. Buluşma yeri "iki denizin birleştiği yer" (Mecmau'l-Bahreyn)'dir. Yanlarına azık olarak aldıkları tuzlu balığın canlanıp denize atlaması buluşma yerini belirleyen bir işaret olacaktır.

“Bir vakit Musa genç adamına demişti ki: «Durup dinlenmeyeceğim; tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağım, yahut senelerce yürüyeceğim.» Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıkların unuttular. Balık, denizde bir yol tutup gitmişti. (Buluşma yerlerini) geçip gittiklerinde Musa genç adamına: Kuşluk yemeğimizi getir bize. Hakikaten şu yolculuğumuz yüzünden başımıza (epeyce) sıkıntı geldi,

⁴ Pala, İskender: “Âb-ı Hayat” *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 3.

dedi. (Genç adam:) Gördün mü! dedi, kayaya sığındığımız sırada balığı unuttum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadi. O, şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti. Musa: İşte aradığımız o idi, dedi. Hemen izlerinin üzerine geri döndüler. Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik. Musa ona: Sana öğretilenden, bana, doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı? Dedi. (Hızır) Dedi ki: Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin. (İç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin? Musa: İnşallah, dedi, sen beni sabreder bulacaksın. Senin emrine de karşı gelmem. (Hızır:) Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma! dedi⁵...

Âyine-i İskender: İskender'in aynası. "Âyine-i âlem-nümâ (Cihanı gösteren ayna)" olarak da bilinen bu ayna hakkında çeşitli rivâyetler mevcut olup bunların birçoğu efsane niteliği arzeder. İskender, İskenderiye şehrini kurduğu zaman orada bulunan hakîmlerden Belinas, Hermes ve Valines bir ayna yapmışlar ve yüksek bir yere koymuşlardı. Güya bu aynada oraya gelmekte olan gemiler bir aylık yolda iken görülebilirmiş. Eğer gelen düşman gemisi ise bu aynadan güneş ışığı yansıtılarak daha uzaktayken yakılabilmemiş⁶.

Sedd-i İskender: İskender'in Ye'cûc ve Me'cûc fitnesine engel olmak için yaptırdığı set.

⁵ *Kur'ân*, el-Kehf 18./60-69.

⁶ Pala: "Âyine-i İskender" *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 48.

Kur'ân-ı Kerîm'de Zülkarneyn'in iki dağ arasında yaşayan bir kavmin memleketine gittiği, onların kendisinden fesatçı Ye'cûc ve Me'cûc kavmiyle aralarına bir set yapmasını istediği, Zülkarneyn'in de demir kütleler yığıdırıp ateşlettiği, demir erimeye başlayınca üzerine erimiş bakır döktürerek aşılması mümkün olmayan bir set yaptığı belirtilir⁷.

Sana Zülkarneyn'den soruyorlar. De ki: Size ondan bir hatıra okuyacağım. Biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve muhtaç olduğu her şeye ulaşacak bir sebep verdik. O da bir sebebi takip etti, bir yol tuttu. Nihayet gün batısına vardı ve güneşin harareti ve çamurlu bir çeşme suyunda gurup ettiğini gördü. Orada bir kavme rast geldi. Ona dedik ki: Ey Zülkarneyn, dilersen inkarlarından dolayı onları cezalandırır, dilersen onlara güzelce muamele edersin. O dedi ki: "Kim inkarında ısrar ederek zulmederse, onu cezalandıracağız. Sonra da o Rabbine döndürülür ve Rabbi de onu şiddetli bir azaba uğratar. "Kim de iman eder ve güzel işler yaparsa, en güzel bir mükafatı hak etmiş olur. Biz de ona yapabileceği, kolay şeyleri teklif ederiz." Sonra başka bir yol takip etti. Nihayet gün doğusuna varınca, güneşi öyle bir kavmin üzerine doğuyor buldu ki, Biz onlara güneşten koruyacak bir siper vermemiştik. İşte Zülkarneyn'in hali böyle idi. Onun sahip olduğu herşeyi Biz ilmimizle kuşatmışızdır. Sonra başka bir yol takip etti. Nihayet iki dağ arasına ulaştığında, onun önünde, neredeyse hiçbir söz anlayamayacak haldeki bir kavme rast geldi. "Ey Zülkarneyn" dediler, "Ye'cûc ve Me'cûc, yeryüzünde fesat çıkarıp duran kimselerdir. Sana bir vergi versek, onlarla bizim aramızda bir sed yapar mısın? O dedi ki:

⁷ Pala, İskender: Sedd-i İskender, *DİA*, 2009: cilt: 36., s. 276.

"Rabbimin beni içinde bulundurduğu makam ve nimet daha hayırlıdır. Siz bana kuvvetinizle yardım edin ki onlarla sizin aranızda sağlam bir sed yapayım. Bana demir kütleleri getirin" dedi. İki dağın arası demir kütleleriyle dolduğunda, "Körükleyin" dedi. Onu ateş haline getirince de, "Bana erimiş bakır getirin de üzerine dökeyim" dedi. Artık ne o seddi aşabildiler, ne de onda bir delik açabildiler. Zülkarneyn, "Bu Rabbimden bir rahmet eseridir." dedi. "Rabbimin vaad ettiği vakit geldiğinde onu dümdüz yapar, Rabbimin vaadi ise hakır⁸."

Zülkarneyn'in ilk adının İskender (İskender-i Zülkarneyn) olması dolayısıyla Sedd-i İskender diye anılan bu set hakkında tefsirler, tarih kaynakları ve bazı edebî eserlerde efsane ile karışık pek çok rivayet mevcuttur.

Bediüzzaman Said Nursî Muhakemât adlı eserinde Kehf suresinde bahsedilen Zülkarneyn hakkında, "İskender demem, çünkü isim bırakmaz." ifadesini kullanır. Buna göre, İskender, Kur'an'ın anlattığı Zülkarneyn olabilir ancak "Kur'an'ın anlattığı Zülkarneyn İskender'dir" diye hüküm vermek doğru değildir. Kur'an'da geçen bazı ayetlere İskender'in masadak olması mümkündür. Said Nursî'ye göre seddin varlığını bilmek, mahiyetini bilmekle aynı olmayacağından bu konu tevile açıktır⁹.

Muhammed b. Cerîr et-Taberî'ye göre Sedd-i İskender araları 5000 kulaç olan paralel iki duvar arasına bir kulaç kalınlığında demir, bir kulaç kalınlığında bakır ve kalay, ardından yine bakır ve kalay olmak üzere yığılan madenlerin petrol yağı ile tutuşturulup bir ay geceli gündüzlü körüklenmesi ve bir ay soğumaya bırakılması sonucunda yapılmıştır. Ali Şîr Nevâî ise

⁸ Kur'an, el-Kehf, 18./83-98.

⁹ Bkz: Bediüzzaman Said Nursî, *Muhakemât*, İstanbul: 1977 s. 58.

İskender'in Rus, Frenk, Şam ve Rum'a adamlar gönderip mimarlar, üstatlar ve bakır, tunç, pirinç, demir, kurşun, kömür, odun getirttiğini, gece gündüz altı ay çalışarak 1000 bin ustanın seddi tamamladığını belirtir.

Firdevsî-i Tûsî olayı âb-ı hayat yolculuğunun sonunda anlatırken Nizâmî-i Gencevî ve Ahmedî, İskender'in Çin dönüşünde bu seddi yaptığını yazar.

Ahmedî, seddin yapılışı için çıkılan yolculukta Tamgaç'ın İskender'e yol gösterdiğini söyler. Ahmedî'ye göre İskender'in seddi, insanın mâsivâ ile arasına aşılması güç engeller koyması ve mecazen Allah'a bağlanıp kulluk etmesi mânasına geldiği gibi şehvetle hırsı temsil eden Ye'cûc ve Me'cûc'un önünde dimdik durma amacı da taşır.¹⁰ Ahmet Talat Onay, İskender Seddi'nin Çin Seddi ile aynı olduğunu söyler. Ye'cûc ve Me'cûc'un etrafa taşmalarına mani olmak için İskender'in meşhur Çin seddini yaptığı şâyî ise de Çinlilerin Türkler geçmesin diye yaptıkları tarihle sabittir. Bu sedde seddi Çin, seddi İskender, seddi Ye'cûc da derler¹¹. Seddi Zülkarneyn adıyla da anılır.

Tarihî Kaynaklarda İskender:

İskender'in şahsiyeti ve soyuna dair tarihî kaynaklarda birbirinden farklı görüşler vardır. Batılı kaynaklara dayandırılan bilgiye göre İskender (Alexander) Makedonya Kralı II. Filip'in (Philippos) oğludur. M.Ö. 556 yılında doğmuştur. Yedi yaşından itibaren meşhur filozof Aristoteles onun hocalığını yapmış, yirmi yaşına geldiğinde babasının bir suikast sonucu öldürülmesiyle Makedonya kralı olmuştur. İranlılar'a göre ise İskender,

¹⁰ Pala: Seddi İskender, *DİA*, s. 276-277

¹¹ Onay, Talat Ahmet: "İskender Seddi" *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemal Kurnaz, Ankara: 2013., s. 228

Makedonyalı Filip'in oğlu değil, Behmen oğlu Dârâb/Dârâ/Daryûş'un oğludur¹². Dârâ İslam edebiyatı eserlerinde daima muzaffer olan ve gittiği her yeri fetheden bir komutan kimliğiyle konu edilir.

Dârâ bir zamanlar İran şahıydı. Toprağa elini sürse, inciye dönüşürdü. Baht ile ikbal birinin yüzüne güldü mü tacı tahtı ele geçirmek kolay olurdu. Devletini genişletmek, hazinesini büyütmek için Rum topraklarına ordusunu çekti; bütün Rûm'u fethedip o toprakların da şahı olmak istedi. Öyle bir ordu toplamıştı ki askerlerinin sayısını bilen yoktu. Sanki bir ordu hareket etmiyor, deniz çalkalanıyordu¹³.

Bir rivayete göre Dârâ, Kayser Filip'in kızıyla evlenmişti. Ancak ağzının kötü kokusu nedeniyle onu Filip'e geri gönderdi. Bu arada kız Dârâ'dan hamile kalmıştı. Dârâ'nın bir oğlu daha vardı. Onun adı da Dârâ idi. İran tahtına babası Dârâ'dan sonra bu Dârâ çıktı. Ancak sonraları kardeşi İskender ile aralarında anlaşmazlık ve savaş çıktı. Hamdullah-ı Mustavfi'ye göre İskender Dârâ'nın oğludur. Kardeşi Dârâ'dan sonra tahta çıkmış ve bütün dünyayı egemenliği altına almıştır. Büyük filozof Aristoteles ise İskender'in veziridir¹⁴.

Batılı tarihçilerden Droysen'in *Büyük İskender Tarihi*'ne baktığımızda Philippos'un (Filkos) oğlu İskender'in, babasının öldürülmesi sonucu tahta geçtiğini görüyoruz: “*Henüz yirmi yaşında iken tahta geçen İskender, kral olmak için yetenek ve erk sahibi olup olmadığını göstermeliydi. Hemen devletin idaresini sıkıca eline aldı. Makedonya törenlerine uygun olarak*

¹² Ahmed b. İshak, *Tarih-i Yakubî*, 174.; Dineverî, *Ahbâru't-Tıval*, s. 54.; Mirhând, *Ravzatu's-Safa*, I, 640.; *Handmîr*, *Habîbu's-Siyer*, I, 209.'dan naklen Yıldırım: *Firdevsî, İskendernâme*, s. 88.

¹³ Ahmedî, *İskendernâme*, (Öyküleştiren: Mehmet Kanar), İstanbul: 2011., s. 13.

¹⁴ Mustavfi, *Tarih-i Güzide*, s. 96.'dan naklen Yıldırım: *İskendernâme*, s. 89.

biatini kabul etmek için orduyu çağırarak şunları söyledi: 'Yalnız kralın adı başkadır, fakat Makedonya'nın kuvveti, işlerin düzeni, fetihler yapmak gibi amaçları aynıdır'¹⁵."

İskender tahta çıktığı andan itibaren Pers İmparatorluğu ile hesaplaşma planları yapmaktaydı. MÖ 334 yılının ilkbaharında Asya seferine çıktı. Granikos meydan muharebesinde Pers devletinin Toroslar berisindeki egemenliği yok edildi. İskender bu zaferden sonra Küçük Asya'nın Batı kıyılarına ilerledi. Akdeniz sahillerindeki Fenike ve başka birçok şehri zaptetti¹⁶. MÖ 332 yılında, on yıldan beri Perslerin elinde bulunan Mısır istila edildi. Ele geçirdiği ülkelerde kendi adına inşa edilen on altı şehirden en büyüğü olan İskenderiye'yi (Alexandria) kurdurdu. Ardından Ninova ile Erbil arasındaki Gaugamela Ovasında Dârâ ile tekrar karşılaştıysa da Dârâ kaçmak zorunda kaldı. Güney'e inerek stratejik öneme sahip olan Bâbil'i aldı; Ardından İran'ın merkezine doğru ilerledi ve Persepolis'i aldı. Nihayet 330 yılının ilkbaharında Media'ya girip başşehir Ekbatana'yı aldı. Dört yıl boyunca ülkelerinden uzak kalan Yunanlı askerler arasında huzursuzluk baş gösterince geri dönmelerine izin verdi. İran toprakları merkez olmak üzere bir imparatorluk kurmayı tasarlayan İskender, Makedonya ve Pers yönetim tarzlarından oluşan eklektik bir sistem kurdu ve ordusunu baştan düzenledi. Daha doğudaki ülkeleri ele geçirmek için yeni bir sefer başlattı. Kısa zamanda bölgedeki satraplıklar¹⁷ kendine bağlayarak Hazar kıyılarına oradan da Afganistan içlerine doğru ilerledi. Hindikuş dağlarını aşıp Seyhun

¹⁵ Droysen: *Büyük İskender Tarihi*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, İstanbul: 2007., s. 117.

¹⁶ Droysen: *Büyük İskender Tarihi*, s. 193.

¹⁷ İran medeniyetinde ülke topraklarının ayrıldığı idari birimlere (eyaletlere) verilen ad veya Persler'in valilik atamaları olarak da adlandırabilecek sistemdir.

ırmağına kadar gitti ve İskitlerin sert direnişini ancak 328 yılının sonbaharında kırabildi¹⁸.

327 yazında Baktriane'den ayrılarak Hindukuş dağlarını ikinci defa geçen İskender 326'da İndus ırmağı yakınındaki Taksila'ya (Takşila) girdi. Bölgenin hükümdarı olan Poros'u yenerek Doğu Asya yönünde seferlerine devam etme düşüncesiyle Hyphasis (Beas) ırmağına kadar indiyse de ordudaki huzursuzluk sebebiyle geri dönmek zorunda kaldı. Bu bölgede de önemli gördüğü yerlerde kendi adıyla anılan şehirler kurdurdu. Hydaspes ırmağı kıyısında yaptırdığı tersanede yaklaşık 1000 gemi inşa ettirerek bazı birlikleri İndus vadisi boyunca Hint Okyanusu'na kadar indirtti. 325 yılında İndus deltasında bir liman ve tersane yaptırdıktan sonra dönüş hazırlığına başladı. Ordunun bir kısmı Nearkhos kumandasındaki gemilerle denize açılırken kendisi karadan kıyıyı takip ederek 324 ilkbaharında Susa'ya vardı. Makedonyalılar'la Persler'i kaynaştırıp yeni, dinamik bir ırk ve kozmopolit bir kültür meydana getirme siyasetine daha çok ağırlık verdiği bu dönemde kendisi Barsine ile (Statira) evlendi ve kumandanlarıyla askerlerini de bu yönde teşvik etti. Neticede on bin subay ve asker İranlı kadınlarla evlendi. Ancak orduda ve yönetimde soylu Persler'in giderek eşit düzeye gelmesi Makedonyalılar'ın tepkisine yol açtı. Bunun üzerine İskender eski askerleri memleketlerine göndermeye karar verdi. Aynı yıl Opis'te çıkan bir isyandan sonra İskender bütün orduyu dağıtarak Persler'den yeni bir ordu kurdu ve on bin eski askeri armağanlarla yurtlarına gönderdi. Daha sonra Bâbil'e geçti. Yeni şehirler inşa etme, yeni deniz seferleri düzenleme ve sulama kanalları açtırma planları üzerinde çalıştığı sırada içkili bir eğlencenin ardından ateşli

¹⁸ Pirniyâ, *Tarih-i İran* 114-16.'dan naklen Yıldırım: *İskendernâme*, s. 20.

bir hastalığa tutuldu ve on gün sonra Bâbil’de öldü. Cenazesi İskenderiye’ye götürülerek altın bir tabuta kondu¹⁹.

İskender’in hayatı konusunda daha ayrıntılı bilgi için Droysen’in *Büyük İskender Tarihi* adlı kitabına başvurulabilir²⁰.

Hirednâmeler:

Farsça’da “akıl” manasına gelen “*hired*” sözcüğü ile “*nâme*” sözcüğü birlikte, *akıl kitabı*, *akıl risalesi*, *akıl kitapçığı* gibi anlamlar taşır. Edebiyat kaynaklarında bir edebî tür olarak rastlamadığımız hirednâmeleri az sayıdaki örneklerinden yola çıkarak İskendernâmelerde İskender’in hayatının ele alınış biçiminden doğan farklılıkların ürünü bir alt tür olarak niteleyebiliriz. Hirednâme’yi bir alt tür olarak ele alırken tür kavramı ile ilgili olarak bugüne kadar yapılmış değerlendirmeleri göz ardı etmemek gerekir. John Frow türle ilgili olarak; *türün kuramlarına göre bir konusu, retorik ve biçimsel düzeni (uzun-kısa, sözlü-yazılı, şiir-nesir vs.) gibi özellikleriyle metinlerin daha özel bir grup oluşturması olup, bir türün belirli bir konu bakımından daha da özelleştirilmesi ise alt türü meydana getirir*, demiştir.²¹ Bu bağlamda biz de *İskendernâmelerin bir alt türü olarak ele aldığımız hirednâmeyi incelerken, konu belirlemesini Nizâmî-i Gencevî’nin İkbalnâme ya Hirednâme’si*²². Molla Câmi’nin *Hirednâme-i İskenderî’si* ile hicrî 6. asırda mensur olarak kaleme alınmış anonim bir eser olan *Hirednâme* üzerinden yaptık²³.

¹⁹ Kaya, Mahmut: “İskender” *DİA*, 2000: cilt. 22., s. 556.

²⁰ Droysen: *Büyük İskender Tarihi*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, İstanbul: 2007.,

²¹ Canım, Rıdvan: *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: 2014., s. 7’den naklen: Altuğ, Fatih: Başka Tür’lü Bir Yaklaşım Mümkün mü? Osmanlı Edebiyatında Türlerle Dair Sınıflandırmalara Tür Kavramı Açısından Bakma Denemesi., *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4.*, İstanbul:2009., s. 35.

²² Nizâmî-i Gencevî, *İkbalnâme ya Hirednâme*.

²³ Servet, Mansur: *Hirednâme, Eserî ez Karn-ı Şeşom Hicrî Kamerî*, Tahran: 1378 hş.

İnceleme fırsatı bulduğumuz az sayıdaki örneklere baktığımızda ortak olan özellik, bu eserlerin nasihat edici ve yol gösterici ahlakî-didaktik eserler olmasıdır. Hirednâmeler, siyasetnâmelerle benzerlik gösterse de, bazı kendine has bölümleri ile siyasetnâmelerden ayrılır. Bu hususiyetlerden en önemlisi, hirednâmelerin İskender'in hayatı ekseninde yazılmış olmasıdır. İskender'in hayat hikayesi, bu eserlerde, onun savaşçı yönü üzerine değil, Aristo'nun öğrencisi olması, yaptığı hikmetli işler ve seferleri üzerine kuruludur. Bu eserlerde ayrıca bilge kişilerin hikayeleri anlatılmış, Antik Yunan filozoflarının halleri tasvir edilmiş, adaleti ile meşhur şahların hayatından kesitler sunulmuştur.

Hirednâmeler salt öneriden ibaret olmayıp din bilgilerinden nükteler, keşif ve yakîn erbabından hikayeler de içerir. Ayrıca pek çok ayet, hadis, atasözü vb. parçalar da serpiştirilmiştir. Bu yönüyle İskender'in savaşçı yönünü anlatan eserlere nisbetle realist eserlerdir.

Mehmet Sait Çalka, divan şiirindeki tür ve tarz çeşitliliği konusunda manzum eserlerin en küçük birimleri olan her bir mısra ve beyitin, farklı bir tür veya tarzla ifade edilebilmesi nedeniyle, bu konunun edebiyat araştırmacılarına zengin bir malzeme sunduğunu ifade eder²⁴ Hirednâme'nin bu titizlikle incelenmesinin, konuyla ilgili daha zengin malzeme ortaya koyacağı açıktır.

Hirednâme-i İskenderî ile Nizamî-i Gencevî'ye ait Hirednâme (İkbalnâme) adlı eserinde ortak olan bilgelere ait hirednâme başlıkları ile konunun işleniş bakımından büyük benzerliklerin olmasının ve Câmî'nin eserin son

²⁴ Çalka, Mehmet Sait: Tür ve Tarz Çeşitliliği Açısından Zengin Bir Divan: Süheylî Divânı, *Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)* Vol. 9/3., 2014., s. 424.

bölümlerinde Nizâmî'ye övgülerde bulunmasının delaletiyle²⁵, eserin büyük ölçüde Nizâmî'nin Hirednâmesinden etkilendiğini söyleyebiliriz. Bu babda Câmî'den önce yazılmış olan Hirednâme örneğini göz ardı edecek olursak, bu eserin Gencevî'nin *Hirednâme*'sine yazılmış bir nazire olduğu açıktır. Bu çalışmada, *Hirednâme-i İskenderî*'deki nazım türlerini, mesnevinin bölümlerine göre inceleyip, "Hirednâme bir tür müdür?" tartışmasını ilgililerin nazar-ı dikkatine sunduk. *Hirednâme-i İskenderî*'nin en küçük birimleri olan mısra ve beyitlerine göre bir tür incelemesi ile hirednâme türünün daha fazla eser arasında kıyaslama yaparak tahlil ve tasnif edilmesi müstakil bir çalışmayı gerektireceğinden söz konusu bahislere burada kısa değindik.

TÜRK EDEBİYATINDA İSKENDERNÂME GELENEĞİ

İslam edebiyatlarında İskender, kutsal anlatılarda adı geçen Zülkarneyn ile eş tutulmuş ve bu bağlamda idealize edilmiş bir kahraman olarak İskender'in hayatını konu edinen pek çok eser kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında da İskendernâme geleneği yaygınlık kazanmış olup, bu gelenek İran'da yazılmış eserlerin taklit edilmesiyle başlamıştır. İskendernâmeler çoğunlukla mesnevî nazım biçimiyle kaleme alınmıştır.

Türk edebiyatına ait mensur İskendernâme nüshalarını Agâh Sırrı Levend şu şekilde tespit etmiştir:

Topkapı Revan nr. 481-482 ve 818; Hazine Ktp., nr. 679 ve 1535-1557; III.Ahmet Ktp., nr. 580.²⁶

²⁵ Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Heft Evreng*, s. 434.

²⁶ Agâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâyeler", *TDA Belleten*, Ankara: 1967., s. 266, 105.'den naklen Ayçiçeği: "Ahmedî (815/1412-13) ile Behiştî

Türk edebiyatında yazılmış ilk manzum İskendernâme, Ahmedî'ye aittir. 8000 beyitten oluşur. 1390 yılında yazılarak Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Emir Süleyman'a sunulmuştur. Türk kökenli Nizâmî-i Gencevî'nin iki bin beş yüz beyitlik aynı adlı eserinden yapılan tercümeleler de buraya dahil edilmiştir. *İskendernâme* üzerine Nihad Sami Banarlı, İsmail Ünver²⁷ ve Yaşar Akdoğan tarafından inceleme çalışması yapılmış olup, bir de yüksek lisans çalışması bulunmaktadır²⁸. Ayrıca eser Mehmet Kanar tarafından öyküleştirilerek yayınlanmıştır²⁹.

Türk edebiyatında yazılan bir diğer manzum İskendernâme, Ahmedî'nin kardeşi olan Hamzavî (ö. 818/1415?)'ye aittir. *Kıssa-i İskender* ya da *Kitâb-ı İskender* olarak adlandırılmaktadır. Yer yer Ahmedî'nin *İskendernâmesi*yle benzerlik gösterse de Ahmedî'nin eserine nisbetle sade bir dille kaleme alınmıştır.

Bir diğer İskendernâme'yi, II. Bayezid'in oğlu Şehzade Abdullah'ın çevresindeki şairlerden Karamanlı Figânî'nin yazdığı, eserin baş tarafının Farsça olduğu ve mütekârib bahriyle nazmedildiği çeşitli kaynaklarca bildirilmekteyse de eserin bugün nüshası mevcut değildir³⁰.

Türk edebiyatındaki meşhur İskendernâmelerden bir diğeri *Sedd-i İskenderî*'dir. Çağatay Lehçesi ile yazılmış olup Ali Şir Nevâyî tarafından kaleme alınmıştır. *Hamse-i Nevâyî*'nin beşinci mesnevisidir.

(917/1511-12?)'nin İskendernâme'lerinin Şekil ve Muhteva Bakımından Karşılaştırılması”

²⁷ Bk. Nihad Sami Banarlı, İsmail Ünver: Ahmedî, *İskendernâme [İnceleme- Tıpkı basım]*, Ankara: 1983.

²⁸ Bk. Akçay, Hasan: *Ahmedî'nin İskendernâmesi, Transkripsiyonlu Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi SBE.

²⁹ Ahmedî, *İskendernâme*, (Öyküleştiren: Mehmet Kanar), İstanbul: 2011.

³⁰ Ünver, İsmail: “İskender”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 22., s. 559.

Sedd-i İskenderî'nin konusu, kaynağı itibariyle *Şahnâme*'ye dayandırılrsa da, Nevâyî bu hikayede Nizâmî'yi esas almıştır. Nizâmî ile Nevâyî arasında en belirgin ayrılık İskender'in ele alınışında görülür. Nevâyî'de İskender daha ziyade tarihî şahsiyetiyle ele alınmıştır³¹.

XVI. yüzyıl başlarında Ahmed Rıdvan da bir İskendernâme yazmıştır. Vezin ve plan bakımından olduğu kadar konunun işleniş ve üslûp bakımından da Ahmedî'den etkilenmiş olan bu eser, yaklaşık 8300 beyit olup birkaç parçada kaside ve gazel nazım şekli de kullanılmıştır³².

³¹ Tören, Hatice: *Sedd-i İskenderî*, (İnceleme-Metin), Ankara: 2001., s. 9.

³² Ünver: İskender, s. 559.

BİRİNCİ BÖLÜM

NUREDDİN ABDURRAHMÂN CÂMÎ

1. Hayatı

Nureddîn Abdurrahmân b. Nizamüddîn Ahmed b. Muhammed El-Câmî'nin (Doğ. 7 Kasım 817/1414 Câm – Öl. 9 Kasım 898/1492 Herat) silsilesi, İmam-ı Azam Ebu Hanife ile akraba olan İmam Muhammed'e dayanır³³. Daha çok Molla Câmî unvanıyla tanınan İranlı âlim ve şair; birinci divânının mukaddimesinde Câm şehrine nisbetle ve hocası Ahmed-i Nâmekî-yi Câmî'nin hatırasına saygının bir ifadesi olarak Câmî mahlasını aldığını söyler³⁴.

Herat'ta Nizâmiye Medresesinde müderris olan babası Nizameddin Ahmed, İsfahan'dan Horosan'a göç eden Şemseddin Muhammed'in oğludur.

Câmî ilk tahsiline babasının yanında başlamıştır. Devrinin meşhur âlimlerinden Mevlâna Cüneyd-i Usûlî'den Arap dili ve edebiyatının temel eserlerini okumuştur. Ardından Seyyid Şerif el-Cürcanî'nin öğrencisi Ali el-Semerkandî ile Teftâzânî'nin öğrencisi Şehabeddin Muhamed el-Cacerâmî gibi ünlü bilginlerin derslerine devam etmiştir. Uluğ Bey zamanında büyük bir ilim merkezi haline gelen Semerkand'a giderek orada dokuz yıl kalmıştır. Mevlânâ Fethullah-ı Tebrizî'nin derslerinden de faydalanan Câmî, keskin zekası, yeteneği, ilmî

³³ Sâfi Mevlâna Ali B. : *Reşahat Ayne'l-Hayat (Can Damlaları)*, çev. N. Fazıl Kısakürek, İstanbul, s. 169.

³⁴ Nureddin Abdurrahman B. Câmî, *Divan-ı Câmî*, Cilt I, Hazırlayan: Ala Han Efsahzad, Tahran: 1999., s. 130.

meseleleri anlatma gücü ve görüşünü çok açık biçimde ortaya koyabilmesi sayesinde herkesin hayranlığını kazanmıştır.

Molla Câmî, Semerkand dönüşünde Nakşibendî şeyhlerinden Sa'deddîn-i Kaşgarî'ye intisâb etmiş, onun vefatından sonra halefi olan Hâce Ubeydullah Ahrâr'a bağlanmıştır.

Câmî, 877'de hacca gitmek için Herat'tan ayrıldığı sırada Bağdat'ta iken bazı Şiîler *Silsiletü'z-Zeheb* mesnevisinin ehl-i beyt sevgisiyle ilgili bölümünü tahrif ederek Câmî'nin aleyhine kullanmak istemişler, Câmî ehl-i beyti sevmenin Kuran'ın emri olduğunu söylemiş, *Silsiletü'z-Zeheb*'in ehl-i beytle ilgili kısımlarını okuyarak muarızlarını susturmuştur. 8 Ocak 1474 tarihinde Herat'a dönen Câmî, burada Hüseyin Baykara'nın kendisi için yaptırdığı medresede Arap Dili ve Edebiyatı, hadis ve tefsir dersleri okuttu. 9 Kasım 1492'de Herat'ta vefat etti. Câmî'nin, Baykara devri emirlerinden Ali Şir Nevâyî ve Süheylî gibi şairlerle de yakın dostluğu vardı. Nevâyî ve Süheylî onun müridleri arasında bulunuyordu³⁵.

Ali Şir Nevâyî, Câmî'nin ölümünden sonra yazdığı *Hamsetü'l-Mutehayyirîn*³⁶ adlı eseriyle üstadının hal tercümesi ve yüksek ahlakı hakkında bilgiler vermiştir.

Molla Câmî de, *Hirednâme-i İskenderî*'de Ali Şir Nevâyî'den övgüyle söz etmiştir:

³⁵ Okumuş, Ömer: Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1993: cilt. 7., s. 94-99.

³⁶ *Hamsetü'l-Mutehayyirîn*, Ali Şir Nevâyî'nin Câmî hakkında yazdığı bir önsöz, üç makale ve bir son söz olmak üzere beş kısımdan ibaret bir eserdir. Câmî'nin ölümü üzerine kaleme alınmıştır. Kitap Çağatay lehçesiyle yazılmıştır.

a) Manzum Eserleri:

Câmî'nin üç divânı vardır. Müstakil mesnevileri dışındaki kaside, tercîi bend, terkibi bend, gazel, kısa mesnevî, kıta, rubaî ve musammatlardan ibaret olan şiirlerini üç divânda toplamıştır.

Fâtihatu'ş-Şebab: İlk divânı olup, ilk gençlik yıllarında yazdığı şiirleri kapsamaktadır. 1479'da bitmiştir.

Vâsıtâtü'l-Ikd: İlk divânından on sene sonra bitmiştir (1489).

Hâtemü'l-Hayât: İkincisinden iki sene sonra yazılmış olup, Câmî'nin ölümü ile bitmiştir (1491).

Heft Evreng: Molla Câmî'nin yedi mesnevîsini bir araya getirdiği kitaptır. Nizamî-i Gencevî'nin *Penc Genc* (Beş Hazine) adlı eserine nazire olarak yazılmıştır. *Heft Evreng*'deki mesnevîler sırasıyla şunlardır:

Silsiletü'z-Zehab, Salamân u Absal, Tuhfetu'l-Ahrâr, Subhatu'l-Ebrâr, Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Hirednâme-i İskenderî.

Silsiletü'z-Zehab: 7200 Beyitten oluşmaktadır. Dinî ve felsefî bir eserdir. Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir.

Salaman u Absal: Câmî bu eserinde dinin batınî boyutlarını mecazlarla yansıtmaya çalışmıştır. Tevrat'taki Salamon ve Absalon'un hikayesini anlatır.⁴¹ Hikayeyi mesnevî şeklinde yazan ilk şâir Molla Câmî'dir. Eser toplam 1130 beyit olup aruzun fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilûn kalıbıyla yazılmıştır. İlk kez Lami'î Çelebî tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Lâmi'î, konuyu şiir haline getirilmiş küçük ahlakî didaktik manzumelerle zenginleştirmiş, Câmî'nin eserine ilaveler yaparak detaya inmiş ve esere tercümeden çok te'lif hissi uyandıracak bir özellik katmıştır. 1813 beyit

⁴¹ Bk. Uludağ, Erdoğan: Lami'î Çelebî, *Salaman ve Absal (İnceleme - Nesre Çeviri - Karşılaştırmalı Metin)* İstanbul: 2000.

Hirednâme-i İskenderî: Heft Evreng'in son mesnevisidir. 2315 beyitten oluşmaktadır. Tevhid, münacat, Peygambere övgü ve miracı konu alan na't bölümlerinin ardından gelen nasihat ve hikayelerden sonra İskender'in hayatını anlatmaya başlamaktadır. Câmî'nin İskendernâmesi, kendinden önce yazılmış olan İskendernâmelerden yazılış amacı yönüyle farklılık gösterir. Câmî, bu eseri yazmadaki amacının hikayeler söylemek değil, ahlak dersleri ve öğütler vermek olduğunu söyler:

*“Efsane söylemek benim işim değildir, hirednâmeyi bu yüzden seçtim.
Hikmet sırlarından söz söylemek, eski hikayeler okumaktan yeğdir⁴⁶.”*

b) Mensur Eserleri:

Nefâhatü'l-Üns: Türkçeye tercümesi Lamiî Çelebi tarafından yapılmıştır.⁴⁷ Câmî bu eseri, vezir ve şair Ali Şir Nevâyî'nin önerisiyle yazmış ve telifini 883 senesinde tamamlamıştır. Tarihini kitabın sonuna eklediği bir rubai ile zikr etmiştir. Kitabın başlangıcında ehl-i tasavvuf ve tasavvufun usûl ve kurallarına dair ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Tasavvuf ehli çeşitli tabakalardaki kişiler ve onlar içinde hakiki sûfî olanlar ve onların kerametleri zikr edilmiştir. Bu kısımdan sonra sırasıyla tarikat ehli kadın ve erkeklerin hallerinden söz edilmiştir⁴⁹. Eser daha sonra Ali Şir Nevâyî tarafından bazı

⁴⁶ Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Heft Evreng*, Cilt I, (Hazırlayanlar: Dad Ali Şah, Cabulka; Canfeda Asgar; Ahrârî Zâhir; Terbiyet, Hüseyin Ahmed), *Tahran*: 1378., s. 434

⁴⁷ Bk. Uludağ, Süleyman: *Lâmi'î Çelebi, Evliya Menkıbeleri/Nefâhatü'l-Üns*, 1998.

⁴⁹ Safa, Zebihullah: *Tarih-i Edebiyyat der İran*, Tahran: 1313 hş., s. 516.

ilaveler ve kısaltmalar yapılarak *Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemayimi'l-Fütüvve*⁵⁰ adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Nakdü'n-Nusûs fi Şerhi Nakşi'l-Füsûs: Câmî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin meşhur eseri *Fusûsu'l-Hikem*'i, *Nakşü'l-Füsûs* adıyla özetlemiş, daha sonra Farsça olarak *Nakdü'n-Nusûs* adıyla şerhetmiştir. Önce *Fusûsu'l-Hikem*'deki terimlerle prensipler anlatılmış, daha sonra eserin bölümleri belli bir tertibe göre şerh edilmiştir.

Şerhu Fusûsu'l-Hikem: *Fusûsu'l-Hikem*'in Arapça şerhi olup 1491 yılında kaleme alınmıştır.

Eşi'atü'l-Lem'a: Şair Irakî'nin⁵¹ *Lema'at* adlı eserinin şerhidir.

Baharistân: Sa'dî'nin *Gülistan*'ı örnek alınarak yazılmış Farsça ahlâkî ve edebî bir eser olup M. Nûri Gencosman tarafından aynı adla Türkçe'ye tercüme edilmiştir⁵².

Sanatı ve Üslûbu:

Molla Câmî, ilmî ve tasavvufî makamıyla ön planda olduğu kadar, tasavvufî şiir ve manzum hikayeciliğin de önemli isimlerindedir. Câmî, şiirde Timur devrinin önde gelenlerinden sayıldığı gibi, nesirde de kudretli ve fasih kalem sahibi olarak görülmektedir. Nesir yazarları arasında üslubu kudretli bir yazardır. Zebîhullah Safâ'ya göre Câmî, çağdaşı meslektaşlarının belagatten yoksun eserler verdiği dönemde, nesir yazıcılığı yöntemini kendinden öncekilerin beliğ üslubunu yakalayarak takip edebilen bir yazardır. İnşâsı akıcı, sade ve doğrudur. Lafzı anlam ile aynıdır. Açıklama sınırlarından dışarı çıkmayıp söylenmesi gereken şeyleri söylemiştir. Hatta

⁵⁰ Bk. Ali Şir Nevâyî, *Nesayimü'l-Mahabbe min Şemayimi'l-Fütüvve 1*, (Hazırlayan: Kemal Eraslan), Ankara: 1996.

⁵¹ Âlim, velî ve şâir. İsmi İbrâhim bin Şehriyâr Hamedânî, lakabı Fahreddîn'dir.

⁵² Bk. Câmî, *Baharistân*, (Çeviren: M. Nuri Gencosman) Ankara: 1958.

bazı konularda altıncı ve yedinci asrın büyük nesir yazarlarının derece ve makamlarına erişmiştir. Ve onların eserlerinin üzerinde eser vermiştir. Sa'dî-i Şirazî'nin eserini düzenlemekle yetindiği *Baharistan* adlı eserinde vezinli ve secili söz söylemeye ne kadar gayret gösterse de sözü özgür bırakmaya ve sadeliğe kayıtlı kalmaya çalışması, onun sanatsal yönüne galebe çalmıştır. Bunların dışında Câmî, edebî metinlerden tutun da bilimsel konulara varıncaya kadar çeşitli amaçlarını ifade edebilmek için nesirden faydalanmıştır ve tüm bu konularda işin şartlarına ve gerekliliklerine riayet etmiştir⁵⁴.

Câmî'nin şairlikte en çok Emir Hüsrev-i Dehlevî'yi taklit ettiği ve onun izinden gittiği görülür. Zaman zaman kasidede Hakanî ve Senâî; gazelde Sa'dî ve mesnevîde Firdevsî ve Nizamî'ye ilgi duysa da Emir Hüsrev'in izinden gitmesi sebebiyle, telif ettiği şiirlerinin, divanlarının tarzında bile genellikle Hüsrev'in izleri görülür. Gazelde Sa'dî ve Selman'ın yolunu takip etmekten geri durmasa da, çoğunlukla Hüsrev'in tarzını taklide yönelmiş ve mesnevîlerinde de her ne kadar Nizâmî-i Gencevi'ye meyletse de daha çok Emir Hüsrev'in üslûbunu takip etmiştir. Câmî sanat konusunda sözün aşırıya kaçmadığı nisbette renkli ve süslü olacağı inancındadır. Câmî'ye göre ifrat (aşırıya kaçma) bu sebeple ziyankarlıktır. Ayrıca Hüsrev ve bazı diğer şairlerin söze ibram ve mübalağa karıştırarak yeni manalar yüklemelerini beğenmez ve bu konuda da aşırıya kaçmamayı tavsiye eder. Bununla birlikte kendisi de sanata ve çeşitliliğe başvurur⁵⁵.

⁵⁴ Safa: *Tarih-i Edebiyyat der İnan*, s. 514-515.

⁵⁵ Zerrinkub, Abdülhuseyin: *Seyrî Der Şî'r-i Farsi*, 1363 hş., s. 98-99.

Zaman zaman daha önce görülmemiş manalar ve tabirler aramakta aşırıya kaçar. *Tuhfetü'l-Ahrâr*'da medhiye söyleyen övücüleri yerer ve bu konuda hoş bir hikaye anlatır: Lağarî⁵⁶ namlı bir şair, şişman bir zengini medh etti. Şairin ısrarla caize talep etmesinden usanan adam şairin rahatsız etmesinden kurtulmak için yüksek bir saraya sığındı. Fakat şair, onun peşine düşmüştü ve elini onun yakasından çekmiyordu. Adamı o yolda nefesi tıkanmış bir vaziyette yakalayan şair sordu; Ey efendi, seni böylesine yoran şey şişmanlık mı? Efendi cevap verdi; Hayır zayıflığın (lağârî) elinden böyle işkence ve azap çekiyorum⁵⁷!

Silsiletü'z-Zeheb'de de methiyecilerden yüz çevirir. Onların tabiatındaki cimriliği ve himmeti kınar. Bununla birlikte asrının sultanlarını, emirlerini ve vezirlerini övdüğü şiirleri de az değildir⁵⁸. Bu devlet adamları arasında Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid gibi Osmanlı padişahları da vardır⁶⁰. Câmî'nin divanlarındaki ve şiirlerindeki önemli eleştirilerden faydalanılabilir. Bu yönüyle de Herat şairlerinden Hüsrev-i Dehlevî'yle benzerlik gösterir. Kendi şiirlerine bile eleştiri getirir. Câmî, asrın şairlerini genellikle bilgisizlikleri nedeniyle eleştirir, kendisini de geçmişteki üstadlarıyla mukayese eder ve kendi şiirlerinin genellikle intihal olduğunu, incelik ve asaletten yoksun olduğunu *Baharistan*'da ve mesnevîlerinde defalarca dile getirir.

⁵⁶ Lağarî kelimesi, zayıflık, cılızlık, çelimsizlik manalarını ifade eder.

⁵⁷ Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Tuhfetü'l-Ahrâr*, s. 546

⁵⁸ Zerrinkub, *Seyrî Der Şî'r-i Farsi*, s. 99.

⁶⁰ Kırlangıç: "Câmî'nin Şiir Görüşü", s. 29.

Dün: iddia ediyordun Tatlı şiirlerimin yanında bal hiçtir. Her yerden birkaç beyit topladın divanında bundan başka bir şey göremiyorum. Eğer bunların her biri kendi yerine dönmüş olsa ortada boş kağıttan başka bir şey kalmaz⁶².

Bu sanatın üstadı olan Nizâmî, bu meclisteki parlak mumdur.

Gence viranesinden define çıkardı, mücevher hazinesini beşe ulaştırdı. Hüsrev bu beşle boy ölçüşmeye çalışınca bu gayretinden dolayı fikir kolu incindi.

O tür mücevherlerden avucunun içi boştu, onu ona çıkardı fakat tam ayar altından.

Altın gümüşten ne kadar değerli olsa da inci ve mücevherden çok aşağıdır.

Ben hünlerden yoksun üryan müflis, ne hokkamda inci ne de kesemde altın var.

Bu efsun ve hayıflanma iş yerinde, akçe hazinemin beşini bakırdan yaptım

Onların on hazinelerinden benim payıma utanç düştü, çünkü benim bu beşim onların onda biri etmez⁶³.

Molla Câmî zaman zaman kendi şiirini de övmüştür. *Hirednâme-i İskenderî*'sinde kendi nazmından söz ederken, kaside, muamma ve rubâî nazım biçimlerinde başarılı olduğunu, mesnevî ile edebî yetkinliğini daha da güçlendirdiğini dile getirir:

⁶² Câmî, *Baharistan*, (Çev: M. Nuri Gencosman), İstanbul:1985., s. 125.

⁶³ Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Heft Evreng*, s. 434.

Bir  m r misalsizlere dair meseller anlattım ve ceylanları vasfeden gazel söyledim.

Kalem gibi başımı ayak yaptım, misk  hrelilerden yazı yazdım.

Uzun boylu güzellerden ve sade y zl lerden bahsettim, gazelin çadırını aydan daha yükseğe çıkardım.

 şıklara doğru yolu gösterdim, ufukları avaz ile doldurdum.

Kasideler yolunda tez adımlı oldum, adım muamma nazmında  ne  ıktı.

Bu dört taraflı  aresizliklerden, rubai sözüyle çare arar oldum.

Mesnev ye yeni bir elbise giydirmek için himmet sırtımı kuvvetlendirdim⁶⁴.

Zaman zaman geçmiştekilerin durumlarıyla ilgili de eleştirel düşüncelerini ortaya koyar⁶⁵. Hicabi Kırlandı , Câmî'nin şiir görüşü ile ilgili olarak, edebiyat tarih lerinin yaptıkları değerlendirmeleri    grupta incelemiştir: Bir grup, Câmî'nin şiir alanında kayda değer bir isim olmadığını ve taklitçilikten öteye geçemediğini savunurken, başka bir grup onu İnan şiirinin sayılı birkaç şairi arasında görür.   nc  bir grup ise Câmî'nin şiirine daha objektif ve mutedil yaklaşmaya çalışır. Bu yaklaşımların   nden yararlanarak ortaya çıkan sonuç, Câmî'nin şair olarak Sa'd , Attar ve Nizâmî'nin bir adım gerisinde kalsa da klasik İnan şiirinin fetret döneminde şiire hissedilir bir canlılık kazandırmış çok yönlü bir şair olduğudur. Câmî'nin pek çok eserinde

⁶⁴ Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Heft Evreng*, s. 434.

⁶⁵ Zerrinkub, *Seyr  Der şi'r-i Farsi*, s. 99.

ŕiire iliŕkin değerlendirmelerin varlığı, onun ŕiir üzerine kafa yorduğunu ve ŕiirde bir arayıŕ içinde bulunduğunu ortaya koymaktadır.⁶⁶

⁶⁶ Kırlangıç: “Câmi’nin ŕiir Grŕ”, s. 20-21.

İKİNCİ BÖLÜM

HİREDNÂME-İ İSKENDERÎ MESNEVÎSİ

1. KONUSU, MAHİYETİ, ŞEKİL BİLGİSİ

KONUSU VE MAHİYETİ

Hirednâme-i İskenderî Câmî'nin “*Heft Evreng*” adlı mesnevîler mecmuasının yedinci ve son mesnevîsini oluşturmaktadır. Câmî, *Hirednâme-i İskenderî*'nin kaleme alınış sırası hakkında şu dizeleri söylemiştir:

Doğru azim anahtarıyla söz hazinesinin kapısını birinciden başlayarak açtım.

Dudağımdan hürlere hediye getirdim, iyilerin eline tesbih tanesi getirdim.

Ve ondan sonra tasarruf kalemini, Yusuf ve Züleyha sözünün üstüne dokundurdum.

Çocuklar gibi kamyıktan at yaptığım zaman, Leyla ve Mecnuna at sürdüm.

Bu dörtten tabiatımın arzusu ele geçince, şimdi beşinci kitaba yöneleceğim.

İskender'den ulaşan hirednameleri, mücevher gibi bir ipe dizeceğim.⁶⁸

Kaynak olarak alınan basıma göre toplam 2315 beyitten oluşan mesnevîsinde Molla Câmî, İskender'in tahta çıkışı, Aristo'dan ders alması,

⁶⁸ Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Heft Evreng*, s. 434.

Sözü Yaymaya Başlamak ve İskender'in Akıl Kitabının Başlangıcı
(174-199)

Filkosun Baht Güneşinin Sona Ermesi ve İskender'in Aynasını Ona Karşılık Yapmak, Parlamasını Onda Görmek Saltanatı Onun Tasarruf İpine Bağlamak Ve Onun Üstadı Aristo'dan Vasiyet İsteğinin Hikayesi (477-529)

Kendini Alçakgönüllülük Toprağına Atan ve Topraktan Başı Yüceliğin Zirvesine Yükselen İskender'in Hikayesi (563-598)

İskender'in Dünyayı Fethedişinin, Şehirler Yapmasının ve Yaptığı İşlerin Özet Bir Şekilde Hikayesi (1198-1242)

İskender'in Vefatının İşaretinin Gözükmesi ve Annesine Mektup Yazmasının Hikayesi (1868-1960)

İskender'in Vefatı ve Bilgelerin Ona Ağıtları (1996-2017)

İskender'in Tabutunun İskenderiye'ye Götürülmesinin ve Bilge Annesinin Ona Taziye Söylemesinin Hikayesi (2067-2093)

Bu bölümlerin haricinde yer yer Yunan bilgelerinden Aristo, Platon, Pisagor, Hermes, İskalinüs, Bokrat, Sokrat gibi filozofların İskender'e öğütler verdikleri görülür. Hikaye, bilgelerin İskender'in vefatı üzerine söyledikleri ağıtlarla sonlanır.

ŞEKİL BİLGİSİ

VEZİN:

Hırednâme-i İskenderî'de kullanılan veznin Bahri, Mütekârib-i Müsemmen olup; kullanılan vezin "Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl"dür.

Saf Balığı Bir Hile ile Tuzağa Düşüren Balıkçıl Kuş Hakkında Hikaye

(886-920)

Câmî, bu bölümde yaşlanmış ve kuvvetten düşmüş, yiyecek aramaktan bîtâb haldeki balıkçıl kuşun, karşısına çıkan balığı bir hile ile tek lokmada yemesini anlatır. Câmî hikayenin sonunda sakiye seslenerek, dünyanın hilesinden haberdar kılan şarabı getirmesini ister.

Kötü Huyulu Oğlunun Terbiyesinden Yüz Çeviren Hikmetli Baba

Hakkında Hikaye: (1013- 1032)

Yunan bilgelerinden Eflatun'a eş bir bilgenin ilimden ve hikmetten nasipsiz oğlunun eğitiminden yüz çevirmesinin ve annesinin, oğlundan yüz çevirmemesi için bilge kişiye yalvarmasının hikayesini anlatır.

Elindeki Büyük Ekmeği Yiyen ve Bu Ekmek Azdır, Benim İştahım ise

Çok Diye Ağlayan Çocuk Hakkında Hikaye: (1083-1117)

Bağdat sokaklarında yürüdüğü sırada, elindeki ekmeği yiyen ve ağlayan bir çocuğa rastlayan bilge kişinin hikayesini anlatır.

Bedenini Elbise ile Süslemiş, Elbisesi Güzel Ama Sözü Boş Genç

Hakkında Hikaye: (1118-1179)

Câmî bu hikayede, kendini sultan gibi süslemiş olmasına rağmen lafzı yanlış ve yalanlarla dolu yeni yetme bir genç ile bilge kişinin karşılaşmasını ve konuşmalarını anlatır. Bilge kişi, gencin boş sözlerini işitince, "Söz kazanında madem özlü söz pişirici değilsin, ipek ve kürkten güzel elbise dikme. Kendi ayıbını dilinden dışarı döküyorsun, elbise ile bunun önüne niçin perde çekiyorsun? Elbisen gibi konuştuğunu düzelt, veya elbiseni

affetmesini anlatır.

Karısına, “Harcadığım Senin Kazancındır, Kendin İçin Bıraktığın Başkalarının Nasibidir” Diyen Bilge Hakkında Hikaye: (1984-1995)

Hikmet sahibi bir kişinin karısına bir kese altın vermesi, bir süre sonra altınları ne yaptığını sorması, karısının altınları ikiye böldüğünü, bir kısmını kendine ayırdığını ve bir kısmını dağıttığını duyması üzerine; “O saçtığın senin kazancındı, o hazineden ayırdığın değil, hazinede saklanan akçenin neticesinin ne olacağını kim bilir, bu sırra kimse akıl erdiremez o senin nasibin midir başkasının mı” cevabını vermesini anlatır.

İSKENDER EKSENLİ ANLATILAR

İskender’in fetihlerinin seferlerinin ve savaşlarının, hikayelere nisbetle az yer aldığı mesnevîde, İskender’i Aristo’nun talebesi olması yönüyle ilim ve irfan sembolü olarak görüyoruz. İskender, *Hirednâme-i İskenderî*’de, Nizâmî’nin *İkbalnâmesi* ile benzer olarak, ülkeler fetheden bir hükümdar olmanın yanısıra peygamber sıfatıyla karşımıza çıkar.

Mükerrer olmaması açısından İskender’in hayat hikayesinin özetlendiği bu bölüme, nazım türlerinin incelendiği önceki bölümlerde yer alan ve İskender’in de konu edildiği bazı nasihatnâmeler ile vefatından sonraki ağıttaziye bölümleri eklenmedi. (Başlıklar, beyit numaraları ile birlikte verilmiştir.)

Sözü Yayımaya Başlamak ve İskender’in Akıl Kitabının Başlangıcı: (410-455)

Bu bölümde Câmi, İskender’in Filkos’un oğlu olmasını, yedi yaşından sonra şah oluşunu, Aristo’dan ders almasını anlatır. Filkos’un Aristo’ya övgüsü ile

Yazması Hakkında Hikaye: (1867-1960)

İskender'in ordusuyla seferde iken bir çölde ateşlenmesini, ölümünün geldiğini anlamasını, annesine bir mektup yazarak ona ölümünden sonrasında ilgili nasihatlerde bulunmasını anlatır.

İskender'in, Vefatından Sonra, Eli Boş Gittiğini Herkesin Görmesi için, Elini Tabutunun Dışına Koyulmasını Vasiyet Etmesi Hakkında Hikaye:

(1961- 1983)

İskender'in vefat etmesi, annesine yazdığı mektupta, ölümünden sonra elinin boş gittiğini herkesin görmesi için elini tabutun dışına bırakılmasını vasiyet ettiğini anlatır.

İskender'in Vefatı ve Hikmet Sahibinin Ona Taziyeleri: (1996-2017)

Vasiyetini tamamladıktan sonra İskender'in ölümünü, halkın yasa bürünmesini ve hikmet sahibi kişilerin taziyelerini anlatır.

İskender'in Tabutunun İskenderiye'ye Götürülmesinin ve Hikmet Sahibi Annesinin Ona Taziye Söylemesi Hakkında Hikaye: (2067-2093)

İskender'in altın tabuta koyulmasını, tabutunun İskenderiye'ye taşınmasını, Mısırlıların yasa bürünmesini, ve annesinin taziye söylemesini anlatan bölümdür.

2. EDEBÎ DİL VE ÜSLÛP

EDEBÎ DİL

Hırednâme-i İskenderî'de kullanılan edebî dil ile ilgili fikir beyân ederken, edebiyat teorisyenleri tarafından edebî dilin *asgarî müştarekleri*

sayılan on iki ölçütten gerekli gördüklerimizi nazar-ı dikkate aldık⁷².

1. Molla Câmî'nin kullandığı dil, günlük hayatta kullanılan dile nispetle çok daha ağır ve ağdalı olması bakımından, günlük hayatta kullanılan dilden ayrılır.

2. *Hirednâme-i İskenderî*'nin dili bilimsel değildir. Eser ne kadar ilmî kaynaklardan beslenen bir muhtevaya sahipse de, mecazlar, telmihler, istiarelerle bezelidir; ahenk unsurlarından faydalanılmıştır. Bu bakımdan ilmî hayatta kullanılan dilden açıkça ayrılır.

3. Câmî'nin eseri ilmî kaynaklardan, yer yer ayet ve hadislerden, kimi zaman başka hikayecilerin eserlerinden beslenmiş olsa da, işlenerek kendi edebî dilini oluşturmuştur. Hikayelerde söz sanatlarından faydalanılmıştır. Bu bakımdan denilebilir ki dil işlenmiştir ve dil içinde bir *üst dil* oluşturma gayreti görülmektedir.

5. Câmî'nin dili, çağdaşlarının belagatten yoksun eserler verdikleri dönemde, kendinden öncekilerin beliğ üslubunu yakalamış olması bakımından kendi dönemi içinde ferdîdir.

6. Edebî dil “söz”ü eksen alan bir dildir. Bu dilin anlaşılabilir olması açısından, klasik şiirin söze yüklediği anlam göz önünde bulundurulmalıdır. Klasik şiir bîkr-i manaya ulaşma fikrinden beslenerek, söze ilahi bir anlam atfeder⁷³. Söz, hakiki kelam sahibine aittir ve insan ancak onun bir cüz’ünü elde edebilmiştir. Câmî de *Baharistan*'da, “şiirin karşılığını vermek Allah'a

⁷² Söz konusu ölçütlerle ilgili detaylı bilgi için bkz: Çetişli, İsmail, “Edebiyat Dili / Edebî Dil”, *Türk Yurdu Dergisi*, Şubat-Mart, nu.162-163, s.116-124. Konuyla ilgili ayrıca bkz: R. Wellek; A.Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Çeviri: A. Edip Uysal, Ankara: 1983.

⁷³ Bîkr-i manaya ulaşma fikrinde İslam estetiğinin etkisi hakkında bkz: Mengi, Mine: *Divan Şiir Dilindeki Mana, Mazmun, Nükte Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme*, *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: 2000., s.30-44.

kaynaklandığını belirtmeliyiz.

ÜSLÛP

Edebî dilin dönemin edebiyat anlayışını yansıtması nisbetinde üslûp ferdîdir ve yazarın edebî, felsefî anlayışını, yaşam tarzını yansıtmaktadır. Üslûbun incelenmesinde sanatçının kişiliği ve sanat anlayışını eserde nasıl dışavurduğuna, ifade tarzına, ifade vasıtalarına (dilbilgisi yapılarına) bakmak ve bu yöntemle bir çıkarımda bulunmak gerekir. Batılı üslûpbilimcilerin üslûp sınıflandırmasına göre Molla Câmî'nin kullandığı üslûbu *orta üslûp (style tempéré)* olarak nitelemek doğru olacaktır. Genel ifadelerle *orta üslûp*, şiirsel romana uygundur, *basit üslûp* kadar sade olmamakla birlikte, yüksek heyecanları ifade edecek türlerde kullanılmaz. Anlatılmak istenenler, seçkin ve zarif düşüncelerle ifade edilir, bütün edebî tarzlardan ve süslerden faydalanılır⁷⁵. Hirednâme-i İskenderî'de kullanılan üslup, bu *özel üslup türünün* özelliklerini haizdir. Eserin üslûbu daha *genel özellikleriyle* incelendiğinde ise şu noktalar dikkati çekecektir:

1. Sentaks bozukluğu üslûbun saflığını bozup manayı anlaşılmaz hale getirecek boyutlardadır. Kelimeler zaman zaman alışıl gelmiş anlamları dışında kullanılmıştır. (Mecaz anlam sınırının dışına çıkan kullanımlar görülmektedir.)

Örneğin orijinal dizede balık manasına gelen semek kelimesi, mecazen

⁷⁵ Üslûbun özel ve genel özellikleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Adem Çalışkan, "Üslûp Ve Üslûpbilim Üzerine-1: İlk Belirlemeler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Cilt: 7., Sayı: 34. Vol. 7.

denizin dibi manasını verdiği için, tercümede verdiği mana ile kullanılmıştır.

صدای نفیر از فلک برگذشت

ز هاب سرشک از سمک درگذشت

Feryad sesi feleği aştı, gözyaşı seli denizin dibini geçti. (Hirednâme-i İskenderî, b. 2006.)

“Lal gibi gözyaşıyla yüzük taşı yapmak” sözü mecazen öne çıkma manasına kullanıldığı için, tercümesi birebir yapılarak, okura anlaşılır olması adına parantez içinde manası verilmiştir.

به هر حلقه غم که پرداختی

ز اشک چو لعلش نگین ساختی

Girdiği her keder halkasında, lal gibi gözyaşıyla yüzük taşı yapardı.
(Öne çıkardı) (Hirednâme-i İskenderî, b.227 .)

2. Şiirdeki ahenk *mekaniktir*. Birbiriyle uyumlu sesler, kelimelerin ifade ettiği anlama bakılmaksızın bir araya getirilmiştir⁷⁶.

3. Eserde nadiren de olsa bayağı kelimelere yer verilmiştir.

Binek hayvanlarının fercinin kilidi altın olunca, bu kapının açılışından

⁷⁶ Şekil bilgisinin incelendiği bölümde kafiye örneklerine yer verildiğinden burada tekrar değinilmedi.

ne mutluluk ararsın? (Hirednâme-i İskenderî, b. 733.)

*Onun şarabı ve fahişesi hazır, senden de şarap satıcılığı ve
kaltabanlık... (Hirednâme-i İskenderî, b. 1105.)*

4. Hikayenin anlatımı esnasında sıradan bir nesne yahut durum anlatılırken ancak lirik bir eserde rastlanılacak zorlama tasvirlerle yer verilmiştir. Anlatımı canlı tutmak adına yapılan bu girişimler üslupla konu arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır.

*Eziyet görmüşlerin gözyaşı gibi acı, uzaktan bir çeşmenin suyunu
gösterdi. (Hirednâme-i İskenderî, b. 310.)*

5. Hikayelerin anlatımında yazar nasihat kaygısı ile olay örgüsüne müdahale etmez, hikayenin sonunda öze değinen bir iki beyit ile hikaye tamamlanmaktadır⁷⁷.

6. Hikayelerin anlatımında betimlemelere çokça yer verilmiştir, benzetmeler dünyası geniştir.

*Bir gün Perviz ve Şirin birlikte, güneşin ve pervinin birlikte oturması
gibi oturmuştu.*

Aniden tam da onların istediği gibi, bir balıkçı bir balık getirdi.

*Balık değil, gümüşten güzel bir tılsım, hikmet sahibi yaratıcının
sanatından bir görünüm.*

*Güzellerin bileği gibi gibi taze ve güzel; gençlerin ve yaşlıların
gönlünü elinden çalmış.*

⁷⁷ "Hirednâme-i İskenderî'deki Bazı Hikayelerin Kaynakları" başlıklı bölümde örneklere yer verildiği için burada tekrar değinilmedi.

Hesap günü cömert olmayan cimri gibi, onun bütün sırtı ve yanları dirhemle dolu... (Hirednâme-i İskenderî, b. 1356-1360.)

7. Yer yer eksilteli cümleler kullanılmıştır.

Edeple sana hizmet edecek köleler, gümüş göğüslü bal dudaklı cariyeler...

Onlarla canının ve cisminin neşe bulacağı dünyalık helal sebepler... (Hirednâme-i İskenderî, b. 1720-1721.)

8. Eser, aynı zamanda bir âlim olan Molla Câmî'nin dünya görüşünü yansıtmaktadır. Nasihatnâmelerin içeriğinde pek çok ayet ve hadise işaret vardır⁷⁸.

3.HIREDNÂME-İ İSKENDERÎ'DEKİ BAZI HİKAYELERİN KAYNAKLARI

İslam edebiyatlarının beslendiği kaynaklar ortaktır. Kutsal metinler, hadisler, peygamber ve evliyâ kıssalarının yanı sıra İsrailiyyat, ve Kabala gibi Yahudi ve Hristiyan kaynakları ve İslamiyet'i sonradan kabul eden kavimlerin eski inanışlarına ait anlatılar, gelenek ve görenekleri de zamanla Müslümanlar tarafından benimsenerek İslam edebiyatlarına kaynaklık etmiştir. Aynı kaynaklardan beslenen dinî-ahlakî ve tasavvûfî mesnevîlerin de içerikleri bu kaynaklardan beslenmekte olup, bu eserler birbirlerinden de etkilenmektedir. Bahsekonu kaynaklardan alınan hikayelerin kahramanları genellikle dinî, tasavvufî, tarihî şahsiyetlerdir. Bu hikayeler zamanla evrilerek, hikayenin kahramanları, zamanı ve mekanı değiştirilerek

⁷⁸ Tercümede, mana yönüyle işaret edilen ayet ve hadisler dipnot ile gösterilmiştir.

günümüze kadar ulaşmıştır. Mevlâna'nın, Sâ'dî'nin, Avfi'nin ve İmam Gazalî'nin de işlemiş olduğu bazı hikayelerin *Hirednâme-i İskenderî*'de bazen içerikte bazen de yalnızca anlatıdaki farklılıklarla, yazarın kendi estetik anlayışına göre değiştirilerek yer aldığını tespit ettik.

Câmî'nin hikaye anlayışı üzerine kısaca değinecek olursak, onun hikayelerinde maksadın efsaneler söylemek, olağanüstü olaylara değinmek değil, okuru ahlakî konularda bilgilendirmek ve okura nasihat vermek olduğunu görürüz. Câmî'nin hikayelerinde nasihatlar ve uyarıcı kısımlar olay örgüsünün içinde değil, hikayenin sonunda sakiye ve mutribe seslendiği dizelerde, açıkça değilse de dolaylı anlatımla, telkin yolu ile yer almaktadır.

Ortak olduğunu tespit ettiğimiz hikayelerden birkaçını metinler arasındaki farkları ve benzerlikleri gösterebilmek adına aşağıda veriyoruz:

Avfi'nin *Cevâmi'ul-Hikâyat*'ında ortak bulunan, kanaat ve doğru sözlülük ile ilgili iki hikaye:

ÇÖLDE YAŞAYAN, YILAN YİYİP TATSIZ SU İÇMEYİ,
ŞEHİRDE YAŞAYIP HÜKÜMDARLARIN ZULMÜNE
TAHAMMÜL ETMEYE TERCİH EDEN KOCAKARININ
HİKAYESİ

Rivayet ederler ki, bir vakit hacılardan biri çöl yolunda ayrıldı ve kafilenden ayrı düştü. O şaşkınlık ile çölde yürürken bir mevziye vardı. Orada bir ev ve o evde önünde köpeği bağlı halde oturan bir kocakarı gözüne çarptı. Hacı, o kadına selam verdi. Kocakarı ona hoşgeldin dedi ve onu buyur etti. Ben ayrılmış ve kafilenden ayrı düşmüş bir adamım.

Ve birkaç gündür hiç yiyecek bulamadım. Eğer biraz yiyeceğin varsa ver de karnımı doyurayım. Kadın dedi ki ey oğul, bu içinde bulunduğun vadide uzaktan bir çok yılan görünür. Git ve onlardan bir iki tane tut, ben de pişireyim ve yiyelim. Adam şaşırды ve ben yılan tutmayı bilmem dedi. Kadın, gel birlikte gidelim dedi ve ondan sonra köpeğini çözerek o adamla birlikte vadiye gitti. Dört saat sonra beş devasa yılan tuttular. [Kadın] onların başlarını ve nefeslerini kesti. Bir ateş yaktı ve onu pişirdi. Ondan sonra o adamı o [yemeğe] davet etti. Adam son derece açlıkla onu yedi. Sonra suya muhtaç oldu. Kadın dedi ki, Evimin önünde bir çeşme var. Adam o çeşmenin başına geldi ve su içti. Allah için su son derece bulanık ve nahoş, [adam] doymak bilmez idi. Geri döndüğü zaman kadına dedi ki: Ey anne, böyle nahoş bir yeri kendine nasıl yer ediniyorsun? Kadın dedi ki: Hiç buradan daha iyi bir yer olur mu? Hoş bir yer ve nezih bir vadi, akan su dolu bir çeşme, dünyada bundan daha iyisi nerede olur? O adam dedi ki, bizim vilayetimizde akan sular ve nimet dolu bostanlar olur, çeşitli meyveler ve ağaçlar, türlü taamlar, lezzetli ve istek uyandıran yiyecekler... Ve biz asla yılan yemeyi düşünemezdik. Kocakarı dedi ki; Bu nimetlerin hepsi size zulmeden ve sizin kendisinden korktuğunuz birine aittir. Dedi ki; evet, toplulukların ve halklarının üzerine zulüm ile emir veren ve onlardan haraç isteyen melikler ve padişahlar olur. Kocakarı dedi ki; O muktedirlerin zulmü ve cevri ile [elde ettiğiniz] o nimetler her şeyden beterdir. Ve zulüm korkunun ve korkaklığın sebebi, adalet ise rahatlığın ve her kolaylığın vesilesidir.

Karanlıktan karanlık küfür ordusunun hücum ettiği bu zamanda bütün alemi aydınlatır. Emniyet aydınlığı ve adalet ışığı Doğu diyarından başka yerde görülemez. Ve bu hep adaletin uğuru ve gözetmenin bolluğuyla dünyanın efendisi padişah, ulu padişahın veziri ve dinin ve devletin direği, vezirlerin ve meliklerin meliki, cömertliklerin ve övünçlerin babası Muhammed b. Ebi Sa'd el Cündî'dir. Allah onun gölgesini uzatsın⁷⁹.

(...)

HACILAR KAFİLESİNDEN UZAK DÜŞÜP O İHTİYAR KADIN İLE KANAAT ÇÖLÜNDE TEVEKKÜL AYAĞI ÜZERİNDE DURANIN HİKAYESİ

Kabeye giden bir kişi kabileyi kaybetti, yanında ne azığı ne devesi vardı.

Azığının peşinde ne kadar çabaladıysa da, ne akşam vaktinde ne kuşluk vaktinde bir şey göremedi.

Feleğin pas renkli sofrasından, somun yerine ancak güneşin ve ayın yuvarlaklığını gördü.

Çeşme gibi gözünün yaşından başka serap görmedi, göz kasesinin hasret dolu suyundan başka şey görmedi.

Her vadi ve çölü yüzlerce korku ile, toz toprakta rüzgar gibi dolaştı.

Uzaktan ansızın bir ev karaltısı gördü, hoş giden bir karaltıydı.

Gözleri o siyahtan aydınlandı, huzurluca siyahlığa doğru yürüdü.

Nafe gibi vücudunun derisi kurumuş ve üzerinde beyaz saç misk gibi kalmış bir kadın buldu orada.

⁷⁹ Avfi: *Cevâmi'u'l-Hikâyât ve Levâmi'u'r-Rivâyât*, Hazırlayan: Emir Banu Musaffâ Kerîmî, Tahran: 1353., s. 385-390.

Başına kanaat izzetinden kına yakmış, hırs buyruğundan yüz çevirmiş
Ona dedi ki ey şefkali anne, seni vasfetmekten dil aciz,
Azıksızlıktan nefesim daraldı, bir kuru ekmek ile imdadıma yetiş!
Kargadan başkasının ekmek yemediği bu çölde, dedi ki ekmek
yemekten müstağniyim.
Ekmek fikri gönlümden uzaktır, eğer ondan yana bir arzum varsa
kafirim.
Biraz dur yılan ya da kertenkeleden, kumda beslenmiş bir balığı av
edeyim,
Ne ateşin üzerinde tava gerek burda ne kazan, çölün ısınmış kumunun
ısısında pişiririm.
O yolcu, ayaklarının üstünde oturdu, zaruret hükmüyle o yemekten
yedi.
O çölde kebab yemiş gibi doydu, onun tabiatı suya doğru meyl etti.
Eziyet görmüşlerin gözyaşı gibi acı, uzaktan bir çeşmenin suyunu
gösterdi.
O çeşmeden döndüğü zaman ona dedi ki: ey bu çölün ve vadinin
hatunu!
Niçin bir köye ya da şehre gitmiyorsun, ki böylece her nimetten ve
nazdan nasiplenirsin?
Dedi ki şehir ve köy olan her yerde, alçağın biri halkın üzerine emir
verir.
Bu içimsiz su ve hoş olmayan yemeğe, mutluluk ve mutsuzluğa kanaat
göstermek,

Sırf karnını doyurmak için, kendin gibi birinin fermanına boyun eğmekten iyidir.

Gel ey saki gönlün istediği şaraptan getir, öyle ki ondan sefihler yüce himmetli hale gelirler.

Benim kadehime bir cur'a dök ki adıma baht kurası çıksın.

Gel ey çalgıcı benim halimi canlandıracak olan o yeni tarzda şarkıdan,

Bu pas renkli sarayda bir name sal, şahlık davulunu kulağımda çınlat⁸⁰!

Cevâmiu'l Hikâyât'tan alınan bu hikayede en büyük fark Avfi'nin eserinin mensur, Câmî'nin eserinin manzum şekilde kaleme alınmış olması ve bu sebeple Câmî'nin kafiye endişesi ile şiirdeki kelimeleri daha titiz seçmesi ve tasvirlerle daha ziyade yer vermesidir. Bu bakımdan Câmî'nin hikayede içerikten çok anlatımda değişiklik yaptığı görülür. Avfi'de, konunun bitiminde dönemin veziri Nizamü'l Mülk'e övgü yer alır ve nasihat kaygısı güdülmez. Câmî'de hikaye, öze değinilerek biter. Sâki ve mutribin yer aldığı aldığı son dizelerde hikayeden çıkarılacak ders yer alır.

ÇİN ŞAHINA ATEŞ YİYEN KUŞUN SÖZÜNÜ SÖYLEYEN VE
YALAN İLE İTHAM EDİLEN VE BU TÖHMETİ KALDIRMAK
İÇİN BİR ÇOK ZAHMET ÇEKEN TÜCCARIN HİKAYESİ

Rivayet ederler ki bir tüccar vardı, Çin'e seyahat etmişti. Çin Han'ı tarafından aziz görülmüş, ona nimetler ve ikramlar yapılmasını buyurmuştu. Bir gün Çin meliki ile oturmuş her konuda söz söylüyor,

⁸⁰ Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Heft Evreng*, s. 431-432.

acayip ve nadir zaman hikayeleri anlatıyordu. O esnada dedi ki: Arap diyarında büyük bir kuş vardır. Ona tazı neam (Arap devekuşu) derler. Farsça'da şotormorg (devekuşu) derler. Ateş yer ve ayağı tıpkı devenin ayağı gibidir. Çin Han'ı dedi ki, vallahi büyük bir yalan söylüyorsun! Böyle yalan söyleyen birisi ile sohbet arkadaşlığı etmek gerekmez! Bundan sonra onun saraya gelmesine izin verilmemesini buyurdu. Tüccar Irak'a döndü ve burada on devekuşu ele geçirdi. Onlara kafesler yaptırdı ve onları o kafeslerde deniz yolu ile Çin şahının huzuruna getirdi. Onu, o yalan söyleyen [kim bilir] ne yalanlar söylemek üzere tekrar geldi, diye [padişaha] bildirdiler. Tüccar, hanın huzuruna bir arzıhal yazdı. Padişah beni sebepsiz yere huzurundan kovdu ve bana iyi davranış göstermedi. Huzurunda beyan ettiğim bir söz ile araştırma buyurmaksızın beni uzaklaştırdı. Şimdi geldim ve sözümün delili olarak on devekuşu getirdim. Ve bu saate kadar biri daha fazla canlı kalmadı, diğerleri ölmedi. Padişah bundan sonra tüccarları hafife almasın, Yüce Allah'ın gücü istediği her canlıyı yaratmaya yeter. Bu benim ve senin önünde imkansızdır. Ama onun kudretinin ve yaratmasının sınırı yoktur. Sonra han onu huzuruna çağırdı ve dedi ki, getir, izleyelim! Tüccar buyurdu ki, kıymeti yüz dirhem olan demir parçalarını ısıtsınlar. Tıpkı ateş kıvılcımı gibi oldu, onun önüne attılar, o yedi ve midesinde yaktı. Ve bir zaman sonra onu dışarı attı. Padişah ve orada bulunanlar şaşkınlık içinde kaldılar. Ve ondan sonra padişah harcadığı her bir dirhem için bir altın sikke yaktı. Ve dedi ki; bundan sonra sana tasdiki için üç bin dirhem harcatan doğruyu söyleme. Bir ömrü o sözü doğrulamak için o işin başında

geçirirsin. Bu örnekler ve özellikler her ne kadar akla imkansız gözükse de, yüce Yaratıcının kudretiyle ilgilidir, hepsini uygun hale getirebilir. O en yüce kudret sahibidir. Zevali olmayan sanatkardır, “Leyse ke mislihî şey’un, ve huves semûl basîr”^{81,82}

EĞRİ FİKİRLİLERİN ONU YALANLAMASI ÜZERİNE ÇOK SEYAHAT EDEREK KENDİ SÖZÜNÜ DOĞRULAYAN DOĞRU SÖZLÜNÜN HİKAYESİ

İşittim ki Hindistan’da bir dostlarının yüzüyle bir meclis aydınlattı.

(Dostlarının katıldığı bir meclis düzenledi.)

Papağan gibi her nükteden söz açtılar, nadir haberlerle şeker ezdiler.

Biri dedi ki Arap diyarı içinde, çok ilginç bir canlı görmüştüm.

Deve bedenli, ondan kol ve kanat filizlenmiş, fakat ne yük çekebiliyor ne uçabiliyor.

Mağribin yıldız yiyen ankası gibi, yiyecek diye yakıcı kor yer.

Ateş ağzında su gibi olur, boğazı ateşin ıslığından yanmaz.

O hikayeyi ondan işiten herkes, hep bir ağızdan ey birader sus dedi.

Yeryüzünde kanatlı deveyi kim görmüş? Veya kuşun kor yediğini kim görmüş?

Söz kuşu yalan yuvasından indiği zaman, gönle hiç yuva kurabilir mi?

Konuşan onların itiarzını görünce, çokça yemin ederek feryat etti.

Fakat başka bir delili olmadığı için kimse onun yeminlerine inanmadı.

⁸¹ “Hiçbir şey, O’nun gibi değildir. Ve O, en iyi işiten, en iyi görendir.” *Kur’ân*, 42/11

⁸² Avfî: *Cevâmi’u’l-Hikâyât ve Levâmi’u’r-Rivâyât*, s. 176-178.

Merhem gibi dinginim, ama çok iş işlerim. Sözü harekete geçiren akıl gibi sakinim. Aklı buna ermeyen kimseye göre deprem, yerin buharlarından doğar⁸⁴.

İSKENDER'İN DENİZ SEFERİ ESNASINDA KAF DAĞININ MELEĞİNE RASTLAMASI VE ONDAN NASİHAT İSTEMESİNİN HİKAYESİ

Sır ülkesinin en büyük şahı İskender'in başı memleket fethetmekle yüceldiği zaman,

Ordusunu karadan toplayıp, denize doğru yöneldi

Dudağı, bir gemi gibi kuru bulunca, niyet yularını denize doğru çevirdi.

Ordusu sahilde istirahat ederken, yalnız yürüyerek denize adıma attı.

Tıpkı yeryüzü gibi denizde yürüdü, gönlünde batma korkusunun kederi yoktu.

Toprak üzerinde koşuyorcasına, korkusuzca suyun üzerinde gidiyordu.

Sudan sonra Kaf Dağı onun tavaf yeri oldu, çocuklar gibi Elif Ba'dan "Kaf"a ulaştı.

Elini dağın yamacına vuran, çok görkemli ve güçlü bir beden gördü.

Ona dedi ki; bu dağın ismi nedir, senin bu dağın yanında durmanın nedeni nedir?

Hatırından ne düşünce geçiyor ki, elini onun beline koymuşsun?

Dedi ki bu dağın adı Kaf'tır, sabah akşam yeryüzüne çapalık yapar.

Ellerimle belini tutuyorum ki yerinden kıvılcımdasın.

⁸⁴ Mevlâna Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, (Çev: Hicabi Kırlangıç), Konya: 2008., s. 526.

Bu su ve balçık aleminin her ülkesine, bu dağdan bir damar bağlıdır.
Allah bir ülkeye gazaplandığı zaman, o damarla onu yerinden
oynatırım.
Bir anda onu alt üst ederim, onun varlığını temelinden yıkarım⁸⁶.
(...)

İki hikayede ortak olan anlatı, dünyadaki bütün dağların Kaf Dağı'na bağlı olması ve diğer dağların bu dağın damarı hükmünde olmasıdır. Hikayelerin devamında İskender'in Kaf Dağı'ndan nasihat istemesi, Kaf Dağı'nın İskender'e hikmetli sözler söylemesini konu edilir.

İmam Gazâlî'nin *Yöneticilere Tavsiyeler* eserinde ortak olan, dünya nimetlerinden müstağni olma hakkında hikâye:

HİKAYE

Zülkarneyn ordusuyla Fas'a girdiği zaman dünyalık bir şeye sahip olmayan ve kapılarının önüne kabirlerini yapmış olan bir grup insanla karşılaştı. Bunlar devamlı surette kabirlerini ziyaret ediyor, tanrılarına ibadette bulunuyorlardır. Zülkarneyn birini gönderip liderlerini huzuruna çağırdı. Lider onun bu isteğini reddetti. “Benim onunla işim yok” dedi. Bunun üzerine Zülkarneyn o adam gitti ve o topluluğun perişan halde olduğunu gördü. Onlara “Evlerinizde dünyalık bir şey göremedim” dedi. Adam, “Ey Zülkarneyn! İnsanoğlunun dünya

⁸⁶ Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Heft Evreng*, s. 503.

100. Deyirmi bir kalça, anber kokulu bir kuyruk, ayağı ve toynağı vasfetme sınırının dışında.

Bu bahçedeki zambak gibi keskin kulaklı, akıl hazinesinin başındaki garip bir büyü gibi...

Akıl atı gibi feleğin üzerinde salınan, nazar oku gibi yeryüzünde hızla yürüyen...

Hareket ettiği yerden duracağı yere kadar, onun yürüyüşüne eş kimse olmadı.

105. Yürüyüşü bir gemi gibi gözüktü, Yemen ve Yesar arasında yer değiştiren...

Eğer biri ona yoldaşlık etmek için bir ok atsa, ok ondan fersah fersah uzağa düşer.

Peygamber o bineğin üzerine bindi, bahar rüzgarının taşıdığı yasemin yaprağı gibi

Hareket dizginlerini Batha'ya çevirdi, bir anda Batha'da Aksa'ya ulaştı

Aksa'nın bayrağından yukarı çekti, dünyanın üzerine saray perdesinden bayrak çekti.

110. Burak'ın ayağı ayın üzerine bastı, ayağını bastığı yerde otağ kurdu.

Utarid ondan ihsan ricasından başka şey istemedi, ona yönelerek ihsan ricasında bulundu.

Uğuruyla hata yazısından kurtuldu, sayfayı yazdı kalemi kırdı.

Zühre sevinçten tarın telini kırdı, bu yüzden mutriblerin eğlencesi zorlaştı.

Gel ey benim ciğerimin köşesi oğlum, benim nasihat cevherimi kulağına koy.

220. İnci gibi suskun dudakla bir vakit otur, çünkü gevher saçıyorum bana kulak as.

Nasihat ve bilgiyi dinle onunla yar ol, öğrendiğin an onu uygulamaya çalış.

Akıl nuru kulağından gönlüne düşmezse, fare deliği ile kulak deliğinin farkı olmaz.

Bilgiyi akılla yar etmeyenin, işi akılsızlıktan başka şey değildir.

Gözüne sürme çeken olmazsa, gönle sürmecilik hoş gelmez.

225. Büyükler din eğitimi verirler, küçüklere böyle vasiyet ederler:

Tıpkı güneş gibi aydınlık gönüllü, şafak gibi safadan sadıklık şivesini al,

Her gönül işini Allah ile doğrula ki doğru işlilikten kurtuluşa eresin.

İbadetle belini iki büklüm etmekten kazanç nedir, gönlünün yüzü eğer kibleye dönük değilse?

Aydınlık gönüllüler ve temiz düşüncelilerden ol, insaf ile Allah'a köle olanlardan ol.

230. Bu dünyada her kimsesiz ve kimseye, kendinden insaf ver ve ondan isteme.

Sabah vakitleri dönen felek gibi, ufukların üzerine güneşten başka bir göz açma.

O dünyadan en büyük kazanç odur, onun güneşi her zerreyi kaplar.

Senin büyüklüğün pirlerinki gibi olmalı, büyüklük gözünü pirlere dik.

Pirler gibi kimsesizlere kimse ol, bu yöntemle bilirim, pirlere yetişirsin.

235. Özellikle önder olan bir yaşlı, yaşlılıkta da pir yetiştirir.

Küçüklere hakaret gözüyle bakma, nice büyüklük köşesinde oturan akıl...

Mücevherin kıymeti su ve renkten oldu, taşa nispetle küçük olsa ne gam!

Onu her düşmanlığa uzak et ve eğer kanlı düşmanların olursa,

Onun önüne yumuşaklık ve idare etme ile gel, onun cefa kılıcını başına çekme.

240. İçteki düşmanlık senin nefsendir, senin ona taviz vermen doğru değildir.

Onun eziyetine karşı kan saçan bir kılıç ol, onun kanını dökmekte her an aceleci ol.

Dostların gönüllerinden nasihat almak, sabah vakti bostanda oturmak gibidir,

Saba eğer bağa yemiş verici olmazsa, goncası gönülden nasıl filizlenir?

Muhtaç dervişe bağışlayıcılık gösteren, onun işini bağışlayıcılıkla açan,

245. O susuz ekin gibi oldu ve sen bulut, ekinden yağmuru niçin esirgiyorsun?

Sözü sırlı olan akılsızdan, söz dizginini çevirme,

Senin harmanına onun yüzünden ateş saçılrsa, ateşi söndürmek için yağ dökme.

Bilgin kimseye tevazu göster, onun bilgisi kıymetiyle senden üstündür.

Bilgi sudur ve yüksek yer, akarsudan nasıl faydalanır?

250. Kafasını suyun altına bile sokmadan, insanın avucuna ne zaman saf inci düştü?

Bu söz kalemi siyah dilli yaptı, bu kitabın yazısından sayfa siyah oldu.

Ne hoş söyledin ey bilgin; bir kimsenin evinde, bir söz söyleyen olsa yeter.

Gönül köyünü yol edinmek evladır, bu sözden dili kısa keselim.

Gel ey saki yeni bir tarz ortaya at, kerpici kubbenin üzerinden kopar.

255. O kerpici arayış halvetgehine getir ve benimle söyleşmeye başla.

Gel ey çalgıcı udu çalmaya başla, onun teliyle dilimi bağla.

O perdeye dokunduğu zaman tüm vücudumla dinleyip; boş konuşmaktan susup oturayım.

İBADET VE DELİLLERİN SERMAYESİNDEN MÜFLİS NEFSE
NASİHAT VE ONA TECRİT VE KANAAT YOLUNU GÖSTERME
HAKKINDA

Ey gönül uzağı gören gözlerini aç, bu geçmek bilmeyen eski dünyada,

Alemi aydınlatan ay ve güneşin, gece gündüz devr ile batmasına bak.

260. Bir işin başlangıcı için kadimdir diyemem, çünkü bu kıdem yaratıcıya mahsustur.

Hadiseler onun isminin damgasıyla meydana geldi, kimse onun başlangıcını

ve bitişini bilmez.

Gece ve gündüz iki yağmacı gibidirler, ömrün iki kadehinin içicisidirler.

İki akıl hırsız ve sen uyumuş bir sarhoş, seni çuvala koymuş kaçırıyorlar,

Emanet akçesiyle kesen dolu, hırsız, dolu kesenin can düşmanıdır.

265. Çuval altın ve gümüşle dolu olduğu için, gönül o çuvalda dağılmıştır.

Öncelikle bu dağınıklıktan toplan, yüreğini kese doluluğundan boşalt.

Nefsinin şerefine ardından küçülme, hırs ve açgözlülüğünden toprağa düşme.

İbret nazarıyla bak dünya ne oldu, Feridun nereye gitti ve Karun ne yaptı?

Hazinenin ardından çok eziyet çektiler, Şimdi hazinenin üstüne saçılır gibi toprağa saçıldılar.

270. Sofra sahibi o sufi ne güzel demiş, cihan bir sofradan başka bir şey değil.

Bak bu sofraya ölüm ve yaşamdır, senin nasibin bütün halkla aynıdır.

Nasibin onlarda bir lokma fazla değil, onun için canına eziyet etme.

Senin ciğerinden kan damlatmak isterse, senin nasibini artırmak için istemez.

Nasibini artırmanın peşinde olma demiyorum, talep et fakat şunu yöntem edin;

275. Bu leş deresinde akbaba gibi olma, herkese ve her alçağa tutulma,

Bir lokma peşinde köpek gibi dalkavukluk etme, alçakların tergisine asılı kalma,

Açgözlülük zincirinin yükünden boynunu kurtar, açgözlülük zilletinin dikeninden eteğini çırp.

Açgözlülük gönül ayağına bağdan başka şey değildir, açgözlülük akıllı adamın işi değildir.

Açgözlülük her nereye halka bağlarsa, akıl onun üstünde çadır kurar.

280. Su gibi herkese karışma, rüzgar gibi her çöpe asılma.

Yabancılardan aşağılıktan başka şey bulamazsın, otların yüzünden gözünde yaradan başka şey göremezsın.

Sen yüzüsu dökmekten kurtulmuşsun, insanlarla kaynaşmamak ne kazandırıyor?

Ne mutlu o kimseye ki bu lacivert gökyüzünde, çiftlere karışmaktan uzaktır.

Onun gönlü kendine bağlı ve bağlı değildir, yabancıların sevdasına bağlı değildir.

285. Yalnız oturmakla ve yalnız yürümele, himmetli çabası İsa'nın ziyneti olur...

Bu tuzak yerinde ne tuzağa düşer, ne bu topraklı yerde eteği toz olur.

Avucundaki sıfır onun kıymetinden bir iken on olur, ondan yüze erişir...

O sıfırdan kutluluk bahtı ile her kulağa kölelik küpesi asar.

Dünyadan ıslak ve kuru her şeyi elde eder, Gönlünün her arzusunu ele geçirir.

290. Gül gibi düşmanlarının kölesi olmaz, kimsenin kemendini başına geçirmez.

Şehrin yükünü sırtından atar, şehriyarın minnetinden boynunu çeker.

Velayet ehline gerekmez, bir valinin sıkıntısını çekmek.

HACILARIN KAFİLESİNDEN UZAK DÜŞÜP O İHTİYAR KADIN İLE KANAAT ÇÖLÜNDE TEVEKKÜL AYAĞI ÜZERİNDE DURAN KİŞİ HAKKINDA HİKAYE

Kabeye giden bir kişi kabileyi kaybetti, yanında ne azığı ne devesi vardı.

Azığının peşinde ne kadar çabaladıysa da, ne akşam vaktinde ne kuşluk vaktinde bir şey göremedi.

295. Feleğin pas renkli sofrasından, somun yerine ancak güneşin ve ayın yuvarlaklığını gördü.

Çeşme gibi gözünün yaşından başka serap görmedi, göz kasesinin hasret dolu suyundan başka şey görmedi.

Her vadi ve çölü yüzlerce korku ile, toz toprakta rüzgar gibi dolaştı.

Uzaktan ansızın bir ev karaltısı gördü, hoş giden bir karaltıydı.

Gözleri o siyahtan aydınlandı, huzurluca siyahlığa doğru yürüdü.

300. Nafe gibi vücudunun derisi kurumuş ve üzerinde beyaz saç misk gibi kalmış bir kadın buldu orada.

Başına kanaat izzetinden kına yakmış, hırs buyruğundan yüz çevirmiş.

Ona dedi ki ey şefkali anne, seni vasfetmekten dil aciz,

Azıksızlıktan nefesim daraldı, bir kuru ekmek ile imdadıma yetiş!

Kargadan başkasının ekmek yemediği bu çölde, dedi ki ekmek yemekten müstağniyim.

305. Ekmek fikri gönlümden uzaktır, eğer ondan yana bir arzum varsa kafirim.

Biraz dur yılan ya da kertenkeleden, kumda beslenmiş bir balığı av edeyim,

Ne ateşin üzerinde tava gerek burda ne kazan, çölün ısınmış kumunun ıslığında pişiririm.

O yolcu, ayaklarının üstünde oturdu, zaruret hükmüyle o yemekten yedi.

O çölde kebab yemiş gibi doydum, onun tabiatı suya doğru meyl etti.

310. Eziyet görmüşlerin gözyaşı gibi acı, uzaktan bir çeşmenin suyunu gösterdi.

O çeşmeden döndüğü zaman ona dedi ki: ey bu çölün ve vadinin hatunu!

Niçin bir köye ya da şehre gitmiyorsun, ki böylece her nimetten ve nazdan nasiplenirsin?

Dedi ki şehir ve köy olan her yerde, alçağın biri halkın üzerine emir verir.

Bu içimsiz su ve hoş olmayan yemeğe, mutluluk ve mutsuzluğa kanaat göstermek,

315. Sırf karnını doyurmak için, kendin gibi birinin fermanına boyun eğmekten iyidir.

Gel ey saki gönlün istediği şaraptan getir, öyle ki ondan sefihler yüce
himmetli hale gelirler.

Benim kadehime bir cur'a dök ki adıma baht kurası çıksın.

Gel ey çalgıcı benim halimi canlandıracak olan o yeni tarzda şarkıdan,

Bu pas renkli sarayda bir name sal, şahlık davulunu kulağımda çınlat!

SÖZ VE ŞAİRLİĞİN FAZİLETLERİ HAKKINDA KONUŞMA VE
TEKELLÜF AYIBINDAN ARINMIŞ HİREDNAME-İ İSKENDERÎ ADLI
MANZUMENİN SIRAYA GELİŞİ HAKKINDA

320. Söz göklerden inmiştir, canlar ülkesi üzerine inmiştir.

Hayalin tecelli yerinde tavus gibi, can ülkesinden kanat açmıştır,

Bazen çocuklar gibi kamaşa binip, Zengibar yolundan Rûm'a geldi¹⁰¹.

Abbasiler gibi siyah aba içinde, gözün karasını kendine tecelli yeri kılmış.

Bazen nefes atını sürerken, dilin yolundan dışarı sürer.

325. Bu geniş fezadan iner, kulak köşkünün dar hücreğine girer.

Zeki gönül onun adımlarının zevkenden, göz ve kulak penceresine bakmıştır.

O taraftan [göz penceresinden] nazlı görüntüsünü izliyor ve bu taraftan
[kulak penceresinden] gönül çeken sesini işitiyor.

O görüntüden varlık ve mekan nur dolu ve bu nağmeden canlar ve cihan

¹⁰¹ Zengibar: Mürekkep. Rum: Beyaz kağıt. Kamaş: Kalem.

sema ediyor.

Ay ve güneşin ışığı sözdendir, dokuz feleğin dönüşü sözdendir.

330. O defterden iki söz kaf ve nun [kun/ol], varlık için yokluğu varlığa götüren klavuz olmuştur.

Eğer söz olmasaydı, kalem olmazdı, kalem, beyan levhasına başını sürmezdi.

Kalem katibin elinde bu yüzden inlemektedir, cızırtılı sesle şarkı söylemektedir.

Şarkıcının dili o sestten ayrı, candan ayrı kalmış beden gibidir.

Çeng ve def o şarkıdan uzak özlü değildir, içi boş olan deriden ne fayda var?

335. Söz, sihir ve büyüünün temeldir, özellikle vezinli olduğu zaman.

O sihire birkaç kez dilimi kapattım ve o nadir efsundan tövbekar oldum.

Fakat o benim tabiatımda olduğu için alın yazısının harfi başımdan gitmedi.

O harfe tekrar döndüm, herhalükarda sözü meslek edindim.

Bir ömür misalsizlere dair meseller anlattım ve ceylanları vafeden gazel söyledim.

340. Kalem gibi başımı ayak yaptım, misk çehrelilerden yazı yazdım.

Uzun boylu güzellerden ve sade yüzlülerden bahsettim, gazelin çadırını aydan daha yükseğe çıkardım.

Aşıklara doğru yolu gösterdim, ufukları avaz ile doldurdum.

Kasideler yolunda tez adımlı oldum, adım muamma nazmında öne çıktı.

Bu dört taraflı çaresizliklerden, rubai sözüyle çare arar oldum.

345. Mesneviye yeni bir elbise giydirmek için himmet sırtımı kuvvetlendirdim.

Gidenlerden yadigar kalan eski ustaların mesnevileri,

Her ne kadar can bağışlasa ve ruhu beslese de, yeni şiirlerde başka bir lezzet vardır.

Yaşlı, çok hünerle süslenmişse de, yeni yetme güzeller gibi değildir.

Ümit semtinde yeniye ihtiyaç duyanların gönlü, taze hat-yeni bitmiş ayva tüyü ister beyaz saç değil.

350. Bu sanatın üstadı olan Nizâmî¹⁰², bu meclisteki parlak mumdur.

Gence viranesinden define çıkardı, mücevher hazinesini beşe ulaştırdı.

Hüsrev bu beşle boy ölçüşmeye çalışınca bu gayretinden dolayı fikir kolu incindi.

O tür mücevherlerden avucunun içi boştu, onu ona çıkardı fakat tam ayar altından.

Altın gümüşten ne kadar değerli olsa da inci ve mücevherden çok aşağıdır.

355. Ben hünerden yoksun uryan müflis, ne hokkamda inci ne de kesemde altın var.

¹⁰² Nizameddin İlyas Bin Yusuf veya Genceli Nizami, 12. Yüzyılda yaşamış filozof ve şair.

Bu efsun ve hayıflanma iş yerinde, akçe hazinemden beşini bakırdan yaptım

Onların on hazinelerinden benim payıma utanç düştü, çünkü benim bu beşim onların onda biri etmez.

Fakat ayağımda yeni bir kuvvet olduğundan, hızlı yürüyüşle himmet adımımı attım.

Doğru azim anahtarıyla söz hazinesinin kapısını birinciden başlayarak açtım.

360. Dudağımdan hürlere hediye getirdim, iyilerin eline tesbih tanesi getirdim.

Ve ondan sonra tasarruf kalemini, Yusuf ve Züleyha sözünün üstüne dokundurdum.

Çocuklar gibi kamıştan at yaptığım zaman, Leyla ve Mecnuna at sürdüm.

Bu dörtten tabiatımın arzusu ele geçince, şimdi beşinci kitaba yöneleceğim.

İskender'den ulaşan hırednameleri, mücevher gibi bir ipe dizeceğim.

365. Efsane söylemek benim işim değildir, hırednameyi bu yüzden seçtim.

Hikmet sırlarından söz söylemek, eski hikayeler okumaktan yeğdir.

Behram-ı Gur'dan söz etmedim, kendi bağıma servi kökü dikmedim.

Ömrün mamurluğu toprak yığını olduğu zaman, Heft Peyker'in mimarlığından ne fayda var?

O bahirde bir mesnevi sahibiydim, hakikatler tohumunu onun üzerine ektim;

370. Bütün din bilgelerinin nüktelerini, keşif ve yakın erbabının hikayelerini [orada dile getirdim]

Bu incim derin denizden olduğu için, o derin deniz hakkında tekrar söz söylemedim

Söz her ne kadar da berrak su gibi olsa, tekrardan bıkkınlık tozu kalkar.

Onsuz işime noksan düştüğü için, telafisini ne güzel bir karşılıkla yaptım.

Başka bir denizden gevher çıkarttım ve ondan iyilere zikir için tesbih yaptım.

375. Eyvah şerefli ömür kafiye toplama ve redifler düşüncesiyle geçti.

Kafiye benim nefesimi daraltı, o yüzden redif gibi işim geriye düşer.

Kalemimden dışarı bir söz çıkmıyor ki mektubumun yüzü kararmasın.

Madem elin üzerinde altı parmak nasıl hoş durmazsa, kalemimden niçin altı parmak yapayım?

Yazı akıl yolunun dışında kaldığı için, kalem, elde fazladan bir parmağıdır.

380. Söz bakiresini nikahlamak için gönül huzurunu peşin elden çıkardım,

O benden kaçtı ve bu bana ram olmadı, havaya uçtu ve bu tuzağa gelmedi.

Şimdi zaman bana kurbağa ve çaylak kıssasındaki darbimeseli anlatıyor.

KURBAĞANIN HİKAYESİNE KULAK VERİP NAKDİNİ VERESİYE
ÜMİDİYLE ELİNDEN KAÇIRAN ÇAYLAK HAKKINDA HİKAYE

Hevayı avcı çaylak kuşlardan biri, yaşlılık zaafından elden ayaktan düştü.

Kolu ve kanadından uçma gücü gitti, av konusunda çenginin/pençesinin

ayarı kayboldu.

385. Azıksızlığı yüzünden canından feryad yükseldi, bir su birikintisinin etrafını kendine vatan yaptı.

Bir müddet orada bekledikten sonra, ansızın bir kurbağa düştü pençesine,

Zavallı kurbağa feryad etti: ey eğlencemi mateme çeviren!

Beni öldürmek için bir an acele etme, beni öldürme acelesini dizginle.

Tadı bünyeyi rahatsız bir yiyecekte başka şey değilim, ne ağızda lezzetliyim ne midede iyi...

390. Tenim lezzetsiz bir deriden başka şey değil, ona hangi etobur kanaat eder?

Eğer özgürlüğüm için ağzını açarsan, kalbime mutluluk müjdesi gönderirsin.

Her an büyü ve sihir ile, bir balığa sana doğru rehber olurum.

Akarsuda beslenmiştir o, çeşitli nimetlerden beslenmiştir.

Onun bedeni başından kuyruğuna kadar etli, derisi ve kemiği etten kaybomuş.

395. Sırtı su rengi ve karnı saf gümüş, gözleri sanki yıldızlar suya yansıması...

Gece göğün cömertçe yıldız saçması gibi, tüm sırtı ve yanları dirhem dolmuş

Akıllı kişilerin tabiatına benim gibi sevimsiz gelmez, ondan bir lokma benim gibi yüz tanesinden iyidir.

Eğer bu vaadden endişen varsa ağzını aç, büyük yeminleri telkin etmeye...

Çaylak bu sözü ondan işittiği zaman, midesinin boşluğunu unuttu.

400. Yemin telkini için dudaklarını açtı, kurbağa onun gagasından dışarı düştü,

Bir zıplama ile gölete düştü, çaylak bir kez daha mahrumiyete esir oldu.

Aç vaziyette bitkince toprağa oturdu, ne pençesinde kurbağa ne oltasında balık...

Ben de tşkı o nasipsizliğe vurulmuş çaylak gibi, mutluluk yolunda gönlüne ve canına mutluluğun yolu kesilmiş...

Söz endişesi ile kalbinden huzur gitmiş, fikrimin noksanlığından sözüm kusur dolu...

405. Benim bahtımın mahrumluğundan, ne gönlümde huzur ne söz güzelliği var.

Gel ey saki şarap kadehi getir, felek gibi yavaş yavaş döndür.

Gönle huzur veren ve çamurun pisliğinden arındıran şaraptan [getir.]

Gel ey çalgıcı, ud kulak vermiş, udun kulağını çekerek onu feryad ettir.

Öyle bi coşku ki gönlü uyandırsın, bilen kişiye gaybdan haber getirsin.

HIREDDNAME-İ İSKENDERÎ'YE GİRİŞ

410. Eski tarihleri bilen biri, İskender'den şöyle söz eder:

Filkos'un devletinin bezekçisi, bir gelini süsler gibi yeryüzünü süsleyince

Gelinin yanında zaman geçirmekten, Allah yaşlılığında ona bir oğul verdi.

Oğul değil yuvarlak inci bir mücevher, şerefin zirvesinden parlayan bir yıldız...

Mavi gökyüzündeki isim bağışlayıcılardan ona ad olarak İskender indi.

415. O yedi ve sekiz yaşını geçtikten sonra, onda şahlık ışığı parladı.

Babası onu kendi veliahtı yaptı, şahlık tacıyla başını yüceltti.

Güçlü pençelileri ona biat ettirdi, yüceleri onun hizmetinden başka şeyden men etti.

Onun muhaliflerinden söz aldığı zaman, ilmin kaynağını ona gösterdi.

Akılsızlıktan onu korusun diye, Aristoteles'in yanına gönderdi.

420. Ona haber verdi: ey filozof, senin güneşin tutulmaktan kurtulmuştur,

Akıl göğünün güneşi sensin, senin ilminle Yunan ülkesi aydınlanmıştır.

Dünyanın işi bilgiyle düzene girer, bilgisizlikten işler uzar.

El ve ayak, işleri yoluna koysun diye, ilmin sırrı önce yürekten başlar.

Eğer dünyada öğretici olmasa, devran akılsızdan kararır.

425. Ayırt eden kimselerin farkı vardır, herkese her şey verilmemiştir¹⁰³.

Cahilin bilene gitmesi daha iyidir, çünkü onun bilgisinden işler yükselir.

Akılsız bilgili kişiden yüz çevirirse, dünya hayatından bir iyilik görmez.

¹⁰³ Kur'ân, 39/9'a işaret: "... De ki hiç bilenle bilmeyenler bir olur mu?..."

Eğer devrin şahı bilge olmazsa, eğer cehaletin en altında otursa,

Böylece ondan hep cahilane işler çıkar ve ondan hep zulüm meyvesi dökülür.

430. O kötü hazdan bahtsızlık tadı gelir, iyiliğin nasibi alçalış olur.

Benim beşiğimde büyümüş olan İskender, şahlık tacımın veliahtıdır.

Onun gönül levhasında hiçbir yazı yoktur, fakat o levha yazılmaya elverişlidir.

İkbal kanununca onu bilgili kıl, devlet gerekleri üzere onu kudretli kıl.

Hikmetten öyle kazançlandır ki, ölümünden sonra ismimi yüceltsin.

435. Onun mücevherine adalet şeref versin, adalette benim halefim olsun.

Dünya arsası onun sayesinde abad olsun, kederlilerin gönlü ve canı onun sayesinde şad olsun.

Aristo bu sözleri işittiği zaman, İskender'e ders vermek için ağzını açtı.

Hikmetle onun gönül kandilini yandırdı, her müşkilin çözüm yolunu öğretti.

Tabiatı sanatı tanıyan İskender, içinde hünerden bir cevher vardı.

440. Talebelik zahmetleri zayi olmadı, onun hazineleri kuvveden eyleme dönüştü.

Sahip olduğu aydınlık fikrinin irdeleyişiyle, her ilimde yoldaşlarını geçti.

Üstadının yardımını ve işbirliği ile de çok şeyin sırrını bildi.

Gönlünden akılsızlık harfini azalttı, tabii ilimlerle donandı.

Tabiatların yüzünden peçeyi açtı cisimlerden ve arazlardan kazançlı oldu,

445. Ondan sonra cehaleti azaltma yolunu tuttu, ilahi ilimlerden aydınlandı.

Yaratana tanımaya yöneldi, ilim araştırmaktan Allah'ı tanıdı.

Uyanık zihninin genişliğiyle, matematiğin bahçesi ona temaşa yeri oldu.

Öklid'den coğrafya ilmini öğrendi, Macesti'nin hazinelerinin büyüsunü kırdı.

Onun olgunlukları kuvve alanından fiil menziline indi.

450. Bu varlık ve yokluk bağında onun fidanı, çiçek açtı ve yemiş de verdi.

Bu eski temelli çarkın dönüşünden, hakikatleri kabul eder, incelikleri tanır oldu.

Evet bilge kişinin indinde hikmet, bilgi yolunda dosdoğru olmaktır.

Hikmete yönelen gönlünün ışığı ile her şeyi olduğu gibi kavradı.

Yüzünü güzelleştirmek elinde olmadığı için, içini güzelleştirmeye yönelmiştir.

455. Balçık defterinin üstüne kalem çekti, can ve gönlünü bilgiyle süslemektedir.

BİRİNİN SURETİ DİĞERİNİN SİRETİ GİBİ SÜSLÜ VE ÖBÜRÜNÜN
SURETİ BUNUN SİRETİ GİBİ ÇİRKİN OLAN HİKMET SAHİBİ VE
ALÇAĞIN KARŞILAŞMASI

Yüzü güzel olmayan ve güzellik sermayesinden nasipsiz olan bir bilge
[vardı]

Beden tenasüp sınırının dışında, baştan ayağa yakışsız.

Onun boyu alçakların gayreti gibi kısa, güzellerin saçı gibi kırışık dolu bir yüz

Topallık arızasından ayağı kusur dolu, eli tutma kabiliyetinden yoksun olup, çolaktı.

460. Onun yumruk hokkasında kuvvet yok, onun bir parmağı bile kendi emrinde değil.

Lüzumsuzun biri ona kabul edilmez şekilde: ey şekli bilen kişilerin usandığı,

Bu kötü görüntü ile hikmetten bahsetme, kimse çamurlu sudan saf suyun çıktığını görmemiştir.

Güzel kokusu ve rengi olmayan meyveden, güzel tat arama.

İnayet gözü ile onu bakma, onun sureti batınını göstermektedir.

465. Bilge kişi onun boş sözlerine güldü, ey boş konuşan saf kişi dedi.

Bana, didinerek hakikatler süsüyle gönlümü süsleme hüneri yeter de artar bile.

Göğsüm ayna gibi parladı, iki dünya aynamdan görünür.

Alemdeki cinsler benimle yenilendi, yeni bir alem oldum fakat manevi bir alem.

Mukadder olan manayı tamamlamada tembellik kusuru benden uzaktı.

470. Yüzü güzelleştirmek benim elimde olmadığı için, beni kusurlarımla kınama!

Sanata senden bir kınama yönelse, hakikatte o kınama sanat sahibinedir.

Bu kınama için ağzını pek açma, din ve bilgi harmanını yele verme.

Ey saki fıçıdan testinin eline düşmüş olan, o ayıp yıkayan şarabı getir!

Ver ki kusur silicilik edeyim, içimi ayıp aramaktan boşaltayım.

475. Gel ey çalgıcı hoş bir perde yap ve o perdeden ayıbı gören gözümü kapa,

Ayıp aramaktan susayım, ayıpların üzerine perde örtücü olayım.

FİLKOSUN BAHT GÜNEŞİNİN SONA ERMESİ VE İSKENDER'İN
AYNASINI ONA KARŞILIK YAPMAK, PARLAMASINI ONDA
GÖRMEK SALTANATI ONUN TASARRUF İPİNE BAĞLAMAK VE
ONUN ÜSTADI ARİSTO'DAN VASİYET İSTEĞİ HAKKINDA HİKAYE

İskender cehalet bulaşığından temizlendiği zaman, Yunanlıların ilminden nasiplendi.

Zamanın ve güneşin uygunsuzluğundan, Filkos'un bahtı baş aşağı oldu.

Bu altı yönlü hayal iş yerinde, mizacı itidal sınırından geçti.

480. Bu dedikodu dolu vahşet yerinde, ölüm davulunun sesi kulağına geldi.

Birini Aristo'nun yanına gönderdi, ona birçok övgüde bulundu,

Dedi ki ey yücelik ve ihtişam dağı, ilim peşinde koşan dindarların başı!

Ömrümün kolu zayıfladı, vücudum hastalık giysisi giydi.

Emir ve yasaklarını kabul eden öğrencinle birlikte çabuk gel...

485. Ömrün işine güven kalmadı ve bu hapiste ferahlık ümidi kalmadı.

Ecel kemendi cana tuzak kurdu, emel atı yolun sonuna geldi.

Aristo bu kıssadan haberdar olunca, ona saltanatın kiblesine yoldaşı oldu.

Filkos'un hizmetine yöneldi, [tahtının] ayağını öpme devletiyle başını yüceltti.

Yüce Şah Filkos, İskender'in yüzüne baktığı zaman,

490. O bölgenin bilgelerini çağırdı, onları habersizce İskender'i mecliste oturttu.

İlimlerin zor konularından ona sınamak için soru sormalarını buyurdu.

Her konuyla ilgili ona soru sordular, o tartışmanın üstesinden geldi.

Başlarını kaldırıp hakkı teslim ettiler, hep bir ağızdan onu övmeye başladılar.

Ey şah İskender çok akıllıdır, gönlü Allah'ın ışığından aydınlıktır.

495. Gönlünde ilimden hasıl etmediği hiçbir arzu kalmadı.

Ona hikmet hazinesinin kapısını açan o kişiye binlerce övgü olsun!

Böyle bir bilge orada hükümdar olduktan sonra, cihanın bilgisizlikten korkusu olmaz.

Hikmetten adalet ve doğruluktan başka şey doğmadı, hikmetten kötülük ve zulmün doğması ne mümkün.

Filkos onun halinden haberdar olunca, Rum ve Rus memleketlerinin halkına,

500. Tekrar şahlık ile kıymet verdi, tahtı ve tacı ona teslim etti.

Bütün isyancılar onun yolunda toprak oldular, onun ordusuna silah getirir

oldular.

Ondan sonra o hikmet ehli ihtiyara yöneldi ve şu ricada bulundu:

Ey hikmet hazinesi kalemi keskinleştir, yeniden bir hırednâme yaz,

Yaz ki içinde şahlık sırları olsun, İskender'in yolunun kılavuzu olsun.

505. Bu arsa üzerinde hangi bir işe başlarsa, ilk önce ondan faydalansın.

Eğer o iş akla uygun olursa, o işin akıllıca olduğunu kifayeti ile anlar.

Aksi takdirde o işten elini çeker, feragat tahtına oturur.

Aristo o güzel sırrı işitince, boş kalemi düşünce ile doldurdu.

Önce Allah'ın ismiyle başladı ve sonra bir hırednâme yazdı.

510. Bütün ilahi hükümlerin şerhi onda, şahlık kurallarının şerhi hep onda,

Baştan başa ahiret ve dünya iyiliği, fesatçıların kötü işinden sakındırma.

Göz açıp kapayana kadar o defter ünvana ulaştı, hızlı koşan kalemi sona ulaştı.

Filkos'un gönlü gamdan azad oldu ve o hoş yazıyla gönlü şâd oldu.

Ondan canıyla birlikte bir nefes çıktı ve o an alem kana bulandı.

515. Bu kedereden zebun olmamış bir gönül yok, ecel kılıcının kanına bulanmayan yok.

Akıllı insanın ciğeri şundan kan olur, çünkü dünya her an değişip durur.

Bazen ölüm olur bazen yaşam, bazen padişahlık bazen kölelik...

Babasının yerini taht iken musalla taşı kılar, bu yüzden oğlunun ciğerini parça parça eder.

Babayı kaftandan kefene götürüyor, oğlu gömleğinin yakasını yırtar.

520. Ne mutlu kabuğun altından özü gören kişiye çünkü düşman olsun dost olsun kimsenin ölümüne...

Gönlüne kendi gamından başka şey getirmez, kendi mateminden başka matemi olmaz.

Ne düşmanın ölmesinden mutlu olur, ne dostunun mateminden alt üst olur.

Kendi gamından dolayı derdi has olduğundan, dostundan da düşmanından kurtulmuş olur

Gel ey cami bundan da ondan geç, bu dünyanın çekişmesinden geç.

525. Dostlarının ardından matem tutma, ciğerinin kanından gözyaşı yağdırma.

Kötülük isteyen ölümünü kendin için kazanç gibi görme, ondan kendi ölümünün sırasının geleceğini hatırla.

Aynadaki gaflet pasını sil, her iyiye ve kötüye ibret gözünü aç,

İyiye ve kötüye ağla demiyorum, onların ölümlerine bak ve kendine ağla.

Uzak veya yakın için o kadar dertlenme, kimse sana senden daha yakın değil.

AĞLAYAN GENÇİ GÖRÜP AĞLAMASININ NEDENİNİ SORAN YAŞLI HAKKINDA HİKAYE

530. Gün görmüş bir ihtiyar gezmek amacıyla, evinden geniş sahraya adım attı,

Uzaktan yeni yükselmiş bir mezar gördü ve oradan kulağına bir ses geldi.

Orayı görmek için ceylan gibi mezara doğru hızla koştu, orada kimin tuzağa düştüğünü görmek için.

Kan içinde toprağa düşmüş birini gördü, sinesinden dertli inleyişler yükselen,

Kirpiklerinden ciğer kanı akıtan, zulüm eliyle başına toprak saçan.

535. Ona dedi ki ey ölüm ve yaşamın maskarası, senin bu kadar matemin kimin içindir?

Senin kimin bu toprakta defnedilmiş ki halin böyle perişan olmuş?

Haşin feleğin cefakarlığı, mahrumiyetle belini kökünden kırmış [olmalı],

Veya kaza ve kaderin sert fırtınası, ham meyve gibi seni dalından koparmış,

Veya feleğin eli sana bir hançer vurmuş, inciyi sadeften ayırmış

540. Veya ona olan meylin kendine olan bağlılığından çok olan sevgili bir ay parçasından mı ayrı kaldın?

Dedi: Bunlardan hiçbiri değildir. Başka bir şeyden böyle kıvranıyorum.

Bana bunlardan daha yakın olan, başka bir şey için ağlıyorum.

Komşum olan güçlü pençeli bir düşmanım vardı, haşmet ve makamdan yana zengindi.

Onun cefasından ne huzurlu bir günüm ne uykum olmadı.

545. İşittim ki dn av için, bu çölde bineğini sürüyormuş,

Bir ahunun üzerine oku öyle fırlattı ki, hiçbir kolu güçlü kimse onun gibi ok atamamıştır.

Ok o zavallı ava öyle saplandı ki , temreni bağrından dışarı ıktı.

Avı yarasıyla dertlenince, kendini onun üzerine attı.

Okun ucu kalbine öyle saplandı ki, tıpkı bir ceylan gibi can bağını kesti.

550. O meydanda okun yarısından, avcı av gibi düştü.

Senin önünde yükselen bu toprak onundur, toprağın içindeki onun kirli bedenidir.

Ona uğramak için geldim, sevinç gözüyle ona bakmak için geldim.

Bu niyetle burada durduğum zaman, gözüme bir mezar taşı takıldı

zerine can alıcı bir söz yazılmış, ey eteği uzun aklı kısa!

555. Toprağımızda naz eteğini srme, toprağın dibindeki yarılmış sinemizi gr,

Sen de bir gün evde yalnız kalırsın, bu evde bizim gibi tutsak kalırsın.

Bu söz kalbime öyle tesir etti ki, onun tesiriyle canım yaralandı.

şimdi kendim için ağlıyorum, kimse bana benden yakın değil.

Gel ey saki o gafletten arındıran şarabınla, gönle akıllılık penceresi a.

560. Ver ki kendi halimden haberdar olalım, yolculuğun sonuna dek yolda olalım.

Gel ey çalgıcı inlemeye başla, develerimize şarkılar söyle;

Bu tembelce salınan develerimiz, bu merhalede hızlı yürür olsunlar.

KENDİNİ ALÇAKGÖNÜLLÜLÜK TOPRAĞINA ATAN VE
TOPRAKTAN BAŞI YÜCELİĞİN ZİRVESİNE YÜKSELEN İSKENDER
HAKKINDA HİKAYE

Rus ve Rum'un bilginleri şöyle dediler, Filkos dünyadan sefer ettiği zaman,

İskender yüksek tahta çıktı, olgun gönüllülere davette bulundu.

565. Ey ahireti ve dünyayı bilenler, biz ki aynı efendiye bağlıyız,

Sizin her iyide ve kötude iyiliğinizi isteyen şahınız bu ülkeden sefer etti.

Sizin bir shaftan başka çareniz yok çünkü onun emriyle savaş olur.

Kimseden daha yüce bir rütbem yok ki serverlik iddiam olsun.

Ben sizin ordunuzdan biriyim, başımda önderlik hayali yoktur.

570. Benim düşüncem sizinkinden ayrı değil, bu bulanıklıktan aynam uzaktır.

Sizlerin beğenileriniz benim beğenilerimdir, zararınız da bana benim zararımıdır.

Ayaklarınıza eğer bir diken batsa, benim ciğerimde yaralar çıkar.

Kendiniz için bir önder arayın, cömertlik besleyen ve adalet yayan birisini,

O çoban olsun siz bir sürü, geceden gündüze hep merhametli...

575. Gündüz olunca çobanlık etsin, gece olunca bekçilik etsin.

Kendisi Allah'tan korkan, onun ihsan ve bereketinden ümitli.

Dostlarının eline yağmur gibi yağın, düşmanlarının safına keskin kılıç...

Şehvetin ve ihtirasın başını ayağının altında, arşa degen himmetiyle ezsin.

Akıllılık çeşmesinden su verip, kötülükleri kötülüklerden yıkasın.

580. Halkına karşı daima yumuşak ve tatlı dilli olsun, soğuk ve sıcakta onların koruyucusu olsun.

Şerrinden iyiliksever emin olsun, kötü düşünceler hayrından sükun bulsun.

İskender bu hikayeyi bitirdiği zaman, suskun canından feryatlar yükseldi.

Ey şah bizim başımız ve önderimiz sensin, şahlar içinde büyüğümüz ve ulu önderimiz sensin.

Senin gibi beğenilen bir şah hiçbir yerde görülmemiştir.

585. Ve ondan sonra biata el açtılar, başında tacıyla şahlık tahtına oturdu.

Dilini halkı övgüye açtı, dedi ki; hayat nakdi sizden kaybolmasın.

Beni güneş gibi yücelttiniz, gölge gibi beni yere atmadınız.

Bahttan benim adıma para bastınız, bana hürmet hutbesi okudunuz.

Allah'tan ümidim şöyledir, şahlığımy nasıl böyle yaptıysa,

590. Adalet ilhamıyla beni kazançlandırısın, adaletten başka hiçbir şey bana beğenilir gelmesin.

Kazanç peşinde olan düşük kadın ve erkekler gibi, kazancımın peşinde koşmayayım.

Her kederliyi keder düşüncesinden kurtarayım, her yaralı gönle merhem olayım.

Şah halkından dilekte bulunduğu zaman, hakikatte şah değil kul olur,

Bilginlerden doğru bir hikayedir: kim isterse dilencidir.

595. İhtiyaç utancından gönül kurtulmamışken, İskender tahtından ne elde edecek?

İskender kendi zararını ve halkının kazancını, hep halkının iyileşmesi için istedi.

Bu kazançtan asla zararlı çıkmadı, zarar elinden bir hikayesi olmadı.

Eğer o şahsa bu yoksullar kimdir? Eğer o aydınlıksa bu karanlık görüşlüler kimlerdir?

Hükümdarlık tarzı onunla hatm oldu, kimseden bu eski üslubun yenilendiğini gören olmadı.

KÖYÜN REİSİNİN OĞLU BABASIYLA BİRLİKTE ŞEHRİN
PADİŞAHININ HAŞMET VE ŞEVKETİNİ GÖRÜNCE DEDİ Kİ:

Ululuğun gereği buysa, bizim makamımız çingenelikten başka bir şey değil!

600. Babası köyün ağası olan bir köylü çocuğu vardı.

Kibirli başı havada idi, gönlünde şahın korkusu yoktu.

Babası bir gün hazırlık yaptı, şehre gitmek üzere yola çıktı.

Köyde olduğu gibi şehirde de kendini göstermek üzere oğlu da onunla birlikte yola düştü...

Şehrin içine gelince, her mahalleyi seyretmeye başladı.

605. Başı göğe değen bir otağ gördü, onun sayesinde toprağın derecesi göğe ulaşıyordu.

Onun eyvanı keyvandan çok daha yüksek, zuhal yüzlüler onun muhafızdır.

Kapıdan borazan sesi yükseldi, zemini ve zamanı yerinden oynattı.

Kapıdan dışarı kaftanı külahı sırmalı binlerce süvari çıktı.

İçlerinden birinin başında altın işlemeli taç vardı onun atı altın mücevhere gark olmuştu.

610. Muhafızlar onun etrafında nur saçan silahlar, her tarafa savulun narası atmakta.

Babasından başkasından büyük yok zanneden ve ondan daha ulusu olmadığını zanneden çocuk...

Başında taç olan kimdir diye sordu, o bu ülkenin sultanıdır dediler.

Hayranlıkla donakaldı babasının kulağına eğildi: ey kıymetli babacığım...

Eğer reisliğin ölçüsü buysa, bizim ve senin işimiz çingeneliktir [dedi].

615. Gel ey saki, ateş gibi bir su getir, meyi değil belki kibrit-i ahmeri¹⁰⁴ getir,

Bizim bakırımıza iksir olsun, aklımıza yol göstericiliği yapsın.

Gel ey çalgıcı pese ve tize dokun, çünkü kalbimin huzurlu kuşu ürkmeğe başladı.

Ardından bu ehlileşmemiş kuşun boğazına, çengin ipek teliyle bir halka yap.

HIREDNÂME-İ ARİSTOTALES

Her kesimin hikayesini yazan, bilgiyi araştırın akıl sahibi katip...

620. Ünlü şah İskender'e dair şöyle yazdı: saltanat ona mukarrer olduğu zaman,

Akıl nuru onun tabiatının içinde olduğu için, bilgelerin hirednâmesini yazdı

Her hikmet harfinden nasibini alınca, onu eritilmiş saf altınla yazdı.

Evet, akıl denizinin akçesi incidir, incinin altın ipe dizilmesi daha iyidir.

Her an oraya bakardı ve onun yazısından gözü basiretle sürmelenirdi.

625. Ve onun desturunca işleri öne alırdı, ve bütün işini onunla düzeltirdi

Önce kendi hocası olan ve öğrencisi olmakla gönlünün hoş olduğu Aristo'dan başladı.

Hirednâme ondan güzel bir ünvan aldı, zihin onu kabulden yüreklenip

¹⁰⁴ Batılı felsefe anlayışına göre değersiz taşları altına çeviren felsefe taşı. Tasavvufta mürşid-i kâmilî temsil eder.

canlandı

Allah'ın ismiyle başladı ve ondan sonra dua ezgisini çalmaya başladı.

Dedi, ey şah gönlün sır çeşmesi olsun! Rıza gözü senin üzerine açılsın.

630. Fermana rehin olan bir dil, ferman dinleyen kulaktan daha iyi değildir.

Şunu yap yapma lüzumsuzluğunda değil, sözü kabul etmede fazilet vardır.

Bahçedeki gül zambaktan şu yüzden iyidir çünkü bu tamamen kulak öbürü ise dil olmuştur.

Allah kullarına nasıl davranıyorsa, onlardan da aynısını bekler.

Allah lütufta bulunuyor ta ki onlar da lutufta bulunsunlar, iyilik ediyor ta ki onlar da iyilik etsinler.

635. Allah onları cömertlik denizinde besledi ve o yetiştirdiği cömertliği onlara emretti.

Hepsinin günahını af suyu ile yıkadı, insanların da insanların suçunu affetmelerini istedi.

Eksiklikten dizginlerini çevirsinler diye, doğruluktan bu kadar çok bahsetti.

Herkese alışveriş yolunu açtı, onlara verdiğinden başkasını onlardan istemez

Halkın işine düğüm atma, Allah sana ne verdiyse onlara ver.

640. Rahmet et af ve bağışlayıcılık göster ki bunlar sana Allah'ın fazlıyla ulaştı.

Dünya dağdır senin fiilin ise sestir, fiilinin karşılığı ise yankıdır¹⁰⁵.

Senin sesinle dolu bu dağdan, senin sesine uymayan ses yükselmez.

Sen dağdan, söylediğinden başkasını işitmezsin, topraktan ondan ektiğinden başkasını biçmezsin.

Bu karanlık toprakta öyle bir fidan dik ki, temiz tabiatın sayesinde,

645. Bugün senin iyiliğinin ismiyle meyve versin, yarın da Allah'ın hoşnutluğunun [meyvesini] versin.

Eğer işini ona teslim edersen, sana hiçbir güçlük gelmez.

Senin işinden düşmanlar korkuya kapılır, sana tüm işler kolay olur.

Ve eğer işini ondan başkasına atarsan bahtsızlık okuna hedef olursun.

İşin yarım kalır, gönlün talih nakdinden boş kalır.

650. Islah olmaya yönelmemiş gönüle, senden ıslah etme niyeti mübah değil¹⁰⁶.

Yolunu kaybedenden kim yol göstericilik buldu, siyah dumandan kim aydınlık buldu?

Çeşmenin suyu baştan acı olursa, dudağı susamışlardan yanışı ve harareti hiç götürebilir mi?

Eğer sana dünya halkını ıslah etmek lazımsa, gönlünü her kötülükten arındırmalısın.

¹⁰⁵ Bkz. *Mesnevi*, I, 35, b. 215

¹⁰⁶ *Kur'an*: 28/56. "Gerçek şu ki, sen, sevdiğini hidayete erdiremezsin, ancak Tanrı, diletiğini hidayete erdirir; O, hidayete erecek olanları daha iyi bilendir.)"

Önce kendi sözünden ayıbı yıkamadan, ayıp yıkama senin elinden gelmez.

655. Senin derenin suyu pis olduğu zaman, yıkadığın elbiseden temizlik bekleme.

Kendi sözünün güzelliği ile mağrur olma, davranışını sözün gibi iyi yap.

Nasihat verenin davranışı güzel olmazsa, onun nasihatı hiç faydalı olur mu?

Bir kimseden men ettiği işi kendi yapan o akılsızı akıl ayıplar.

Kendisi helva yiyip oğluna yeme diyen babanın sözü oğluna mani olmaz.

660. Korkusuz cahili yola getirmek için, eylemin gücü sözden daha fazladır.

Çok iyi ve çok kötü huyu, felek senin fitratına miras bırakmıştır¹⁰⁷.

Senin helakin kötü huydandır fakat, sana kurtuluş bağışlayan da iyi huydur.

Kötü huy mizaçta galebe çalarsa, ona iyi huydan başkası ilaç olmaz.

Öfke şişesini yumuşaklık taşına vur, cehaletin karanlığını ilim suyuyla yıka.

665. Düşünerek gönülden nisyan pasını gider, şükürle içinden küfran yarasını gider.

Felekten sırtına bir yük gelirse, onu düşürmek için hile arama.

O yükü tahammül sırtına çek, hileci nefsinin ona hilekar yapma.

Aman ha senin işin daha zor olur, sırtındaki yükün daha çok olur.

TİLKİYE DANIŞIP SUDA UYUYAN VE SONUNDA YÜKÜ DAHA DA

¹⁰⁷ Kur'ân: 91/8. "Sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene and olsun ki..."

AĞIRLAŞAN DEVE HAKKINDA HİKAYE

Zayıflıktan örümcek gibi bir deve, çölde yemek peşinde örümcek ağı gibi dolaştı.

670. Yağ ve kemikten yay gibi bir boyun, karga onu yem yapmak için fırsat kolluyor.

Onun sırtı ağır yüklerden, boynu gibi sırtı da eğilip kamburlaşmış.

Tıpkı, kendini beğenmiş yaşlı güzel gibi, onun elinde hem ayna vardır hem tarak.

Aynadan ölüm ona yüzünü göstermiş, sıkıntıların çokluğundan tarağında saç kalmamış.

Etsizliği ile kurt ve aslandan emin, her çölü ve vadiyi cesurca dolaşüyor.

675. Onun hörgücü yük taşımak yüzünden, sırtına çile dağı yüklenmiş.

Ez kaza hilelekarların hallerinden haberdar bir tilki ona musallat oldu.

Ona dedi ey bu bağın dikenini tercih eden, yüce kanaatkar!

Dünyayı dolaşanlardan ister eski olsun ister yeni, kimdir senin kadar az yiyen ve çok gezen?

Akıl sana kuru denizdeki gemi der, kimse senin gibi kuru denize gemisini süremez.

680. Neden böyle zayıfsın sırtın yaralı, bu yaralar neyden kaynaklandı?

Bir karınca senden aylar ve yıllarca incinmemiştir, kim seni karınca gibi ayak altına aldı?

Dedi ki: sana kendi halimi nasıl söyleyeyim bahtımdan ve bahtsızlığımdan nasıl haber vereyim?

Taş kalpli birinin eline düştüm, onun yüzünden yüreğim kana bulandı.

Sırtıma tuzlu yükler yüklüyor, yük altında burnuma dizgin vuruyor.

685. O kadar ağır yük görülmemiştir, öyle ki ağırlığından filin beli kırılır.

O yük yüzünden her yerde düşerim, değnek darbesiyle beni yerimden hareket ettirir.

Sırtım ve karnım o yüzdendir böyle yaralıdır, benim her yarama sebep olan onun bir batırışdır.

Çan gibi inlemek için ağzımı açtım, imdadıma yetişen kimse yok.

Tilki bu uzun hikayeyi dinlediğı zaman, ona çare bulmak için hile düşünmeye başladı.

690. Dedi: şehrin ve tuzlanın ortasında, deniz gibi dalgalı bir ırmak var.

Oraya vardığın zaman o suya çök, tuz çabucak eriyip hafifler.

Ve sonra gölden çıkıp şehre kadar yavaş yavaş hoşça salınırsın.

Deve tilkinin bu sözünü işitince, bu hileyle kendine çare bulmaya yöneldi.

Arka arkaya Nil gibi olan o Dicle'den, tuz yükünü yarıya inmiş olarak getirdi.

695. Deveci onun hilesinden haberdar olunca, çabucak onu cezalandırmaya koyuldu.

Bir anda tuz işini terketti, ona hep yün ve keçe yükledi.

O hileden habersiz olan miskin deve, kendi fikrince ırmak suyuna çöktü.

Keçe ile yünün çok su çekmesinden dolayı, o yükün biri on oldu, onu yüz...

O yolu zorlukla gidiyordu, tilkiye lanetler ediyordu:

700. Yeryüzünden adı yok olsun, bana bu zorluğu o reva gördü

Bir tuzdan gönlüm ikiye ayrılmıştı, o benim yünden kilimimi suya attı. (o beni daha zor duruma düşürdü)

Kilimimi sudan çıkarabilirsem, mutluluktan başım göğe erer.

Gel ey saki o şarabı [vermeyi] düşün, o şarap ki gönlü hilelerden arındırır.

Bana aslan avcısı şaraptan bir yudum ver, yaşlı tilkinin hilesinden beni kurtar.

705. Gel ey şarkıcı yeni bir makamda çal, bu şarkıyı yüksek sesle çal.

Çünkü odur bu geçidin aslanı, tilkinin derisini yüten odur.

HIREDNÂME-İ EFLÂTUN

Eflatun'un İlâhi bir ışığı vardı, bilgisiyle gönlünde şahlık definesi vardı.

Dilini Allah'ı tanıyan gönlü ve canıyla dilini şükür ve hamd etmeye açtı.

Ondan sonra tüm akıllı ve keskin zekalılara, sırlarının hazinesinden inci satmaya başladı.

710. Dedi ki: ey bu tarlanın ilk tohumu, yedi ve dört bahçesinin son meyvesi...

Bu yedi kubbenin gözlemcisi sensin, bu dört tahtın taç sahibi sensin.

Feraset ayağıyla yukarı çıkıp, uyanıklık gözüyle çevrene bak.

Bu sarayda gör senin dostun kim, bu kitapta işin nedir, yaz.

Allah'ın fazilet sofrasından rızık yiyorsun, niçin ona itaat etmiyorsun¹⁰⁸?

715. Vefa köyünün gevşek temellilik etme, nimeti gör ve şükürsüzlük etme.

Nimeti bulduğun zaman aşağılıklar gibi, nimeti sana göndereni unutma.

Ondan o kadar rızık bereketi geliyor ki, ondan hem havas hem de avam ondan nasiplenir.

Ondan yalnızca şahlar nasipli değildir, yoksullar nasipsiz kalıp da üzülmeler.

Onun azık sofrasında zaman zaman gedaya da aynısı vardır şaha da aynısı vardır.

720. Yoksul için şundan daha kötü ne olabilirdi: şah mevki makam tahtında afetlerden kurtulsun;

Yoksul ise altın kalkanlı feleğin nil renkli yayından tehlike okuna hedef olsun.

Nice şah vardır ki zayıflık ve gevşeklik içindedir, yoksulun nasibi beden sağlığıdır.

¹⁰⁸ *Kur'ân*: 36/34-35. "Biz, onda hurmalıklardan ve üzüm bağlarından bahçeler kıldık ve içlerinde pınarlar fişkırttık. Ta ki, onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imal ettiklerinden yesinler. Hâla şükretmeyecekler mi?"

Bağda bir çok yüreği yaralı lale var, diğer otlar onun yarısından müstağnidir.

İhtiyacın olmayan şey hakkında, bu kadar uzun uzadıya düşünme.

725. Sana zaruri olmayan fikirden uzak olmak her halükarda senin için iyidir.

Senin fikrinin şahbazı bu yuvadan, her saniyede iki yüz baht avlayabilir.

Hazine tasası yüzünden yüzlerce dert ve eziyetle, viranelerde dolaşan baykuş gibi yapma.

Canını ve bedenini veren Allah tarafından sana her ne lazımsa hazırdır.

Bu gayret ve çaban ne için, hırs ile yanıp coşman ne için?

730. Dünya bir meta'dır bu meta uğruna, dünyanın açgözlüleriyle savaşma.

Onlarla savaşmak için kemer kuşanma, leş için savaşmak köpeklerin işidir.

Dokunmaktan beyazı siyaha dönmüş gümüşünden ne beyazlık ümit edersin?

Binek hayvanlarının fercinin kilidi altın olunca, bu kapının açılışından ne mutluluk ararsın?

Bu husus görüş ehline açıktır çünkü kilitten anahtar olmaz.

735. İkisi de puttur bu puttan kurtulana ne mutlu, puta putperesten başka kim layıktır?

Dünya bu putlardan yerle bir oldu, putları o puta tapanlara bırak.

Putu secde etmekten yüzünü arındır, eğer başkaları puta tapıyorsa gam değil.

Gönlünde dünya meyli pekişmeden, onu temenni hariminden yükünü çekip
göç.

Çabucak bırakman gereken şeyin sevgisini ruhunda taşımaya değmez.

740. Öncekileri ibretle hatırla, gönülünü öncekileri anmakla şâd et.

Yenilerin ve eskilerin defterini oku, her ülkede bak ki nasıl padişahlar,

Şahlık meydanında at sürdüler, o arsada heves tavlası oynadılar.

Yüz adımdan bir adım gitmeden, yüz arzudan bir arzuya ermeden

Sonunda attan indiler, sonunda hevesten dizginleri çevirdiler.

745. Başlarında hükümdarlık tacı kalmadı,ölüm döşeğine düştüler.

Ayaklarını tahttan, musalla taşına çıktılar, zorluk vartasına yerleştiler.

Kötü tabiatlılarla birlikte olma, senin tabiatın onun çirkin tabiatından huy
çalar.

Kötülükle dolar iyilikten boşalırısın, ondan bir zerre haberin olmaz.

Renkten arınmış çiftçi ne güzel söyledi, üzüm üzümden renk alır.

750. Düşman senin eline esir düştüğü zaman, dostluk gölgeni ondan esirgeme.

Eğer başta senin düşmanın da olsa, senin eline geçince, senin ordundan olur.

Zulüm atını kendi ordunun üstüne sürme, onların temelinden selini geri
çevir.

Şah ordusunda binlerce altın işlemeli külahlı kölesi olan kişi değildir.

Bil ki şah cömertlik geleneğini sürdürendir, yüz hürü keremiyle köle edendir.

755. Gönlünü bir bilene dikkatle yönelt, bildiğin zaman da işinde çabala.

Bilgili kişinin şerli hali, başkasını hayra yönelttiği için hayır olur mu?

Tıpkı elinde lamba olup da lambasının ışığı her yana düşen a' ma gibi.

Ondan başkalarının yolunu aydınlatıyor, ama onun yolu aydınlıktan sınırlıdır.

Herkesle aşinalık yolunu gitme, her tanıdıktan da aydınlık arama.

760. Alemden sana ulaşan cefa tanıdıklardan sana ulaşan cefadan azdır.

Bu değirmenin dönüşünden kaynaklanan cefa, hep tanıdıktan tanıdığa gitmiştir.

Bir evde yaşayan iki kişi arasında öyle davalar olur ki [Bu durum] İki yabancı arasında asla olmaz.

Aynanı bulanıklıktan arındırdığın zaman, sevgilinin güzel yüzü görünür hale gelir.

Aklın güzelliği aşikar olsun diye, sözü beyhudelikten arındır.

765. O aşağılığın az akıllı oluşuna boş şey üzerine çok konuşması şahittir.

Öğrenmek isteyen biri senden sormadıkça söyleme, sorduğu zaman düşün ondan sonra söyle.

Düşünmeden söylenen söz nadiren doğru olur, dilin dizginini hatadan çevir.

Söz gönlün tecelli yerindeki dilberdir, ondan kurtulmak zordur.

Söz ustası bir şair sözü süslediği zaman, doğruluktan daha güzel bir süs olmaz.

770. [Sözün] yüzünü yalan süsüyle süsleme, çünkü o süsle yüzü ışıltısız olur.

Akıl sahibinin kabul etmeyip üstüne red elini koyacağı bir doğruyu da söyleme.

Doğru ona yüz utanmaya sebep olduğu halde o doğru adam neden doğruyu söyler?

EĞRİ FİKİRLİLERİN ONU YALANLAMASI ÜZERİNE ÇOK SEYAHAT EDEREK KENDİ SÖZÜNÜ DOĞRULAYAN DOĞRU SÖZLÜ HAKKINDA HİKAYE

İşittim ki Hindistan'da bir dostlarının yüzüyle bir meclis aydınlattı. (Dostlarının katıldığı bir meclis düzenledi.)

Papağan gibi her nükreden söz açtılar, nadir haberlerle şeker ezdiler.

775. Biri dedi ki Arap diyarı içinde, çok ilginç bir canlı görmüştüm.

Deve bedenli, ondan kol ve kanat filizlenmiş, fakat ne yük çekebiliyor ne uçabiliyor.

Mağribin yıldız yiyen ankası gibi, yiyecek diye yakıcı kor yer.

Ateş ağzında su gibi olur, boğazı ateşin ısısından yanmaz.

O hikayeyi ondan işiten herkes, hep bir ağızdan ey birader sus dedi.

780. Yeryüzünde kanatlı deveyi kim görmüş? Veya kuşun kor yediğini kim

görmüş?

Söz kuşu yalan yuvasından indiği zaman, gönle hiç yuva kurabilir mi?

Konuşan onların itiarzını görünce, çokça yemin ederek feryat etti.

Fakat başka bir delili olmadığı için kimse onun yeminlerine inanmadı.

O kutlu toplulukta utanç içinde kaldı, mum gibi utançtan başı öne eğik kaldı.

785. Kederinden ateş oldu ve acele ile kalktı, duman gibi kıvrıla kıvrıla dışarı çıktı.

Ayağını binek yaptı ciğerini azık, herkesten gizli Bağdat'a yöneldi.

Orada ele bir devekuşu geçirdi, kendi diyarına gitmeye azmedip ihram bağladı.

Bir yıl sonra onu şaha getirdi, bununla onu sözünün doğruluğundan haberdar etti.

Şah onu gördüğü zaman aferin dedi ve şöyle söyledi: senin sözün doğruluğa eşmiş.

790. Işıksız söz yalancı seher olur, doğru dillilerden yalan gelmez.

Fakat bir nükte söyleyen birinin sözünü ispatlamak için çile çekmesi hiç yaraşır mı?

Bir yıllık yoldan delil getireceğin bir iddiayı söylememen daha iyidir.

Gel ey saki kalpten boş sözün, rengini ve kokusunu yıkayan saf kadehi ver.

Nereye o kadehin ışığı vursa, yalan oradan fersahlarca uzağa göç eder.

795. Gel ey çalgıcı, şarkı vaktidir, doğru ahenk ile bu şarkıyı çal.

Eğri ancak zillete duçar olsun, doğrudan başkasına kurtuluşu olmasın.

HIREDNÂME-İ SOKRAT

Sokrat'ın hikmet hazinesi ne güzeldi, ifrat ve tefritten arınmış idi.

Onun fikrinin güzelliğiyle karanlığı dağıttı, o baştan ayağa hep hikmet nuru idi.

Dış görünüşe kapılanların akıbetini bildi ve hil'atsizliği kendine hil'at yaptı.

800. Zorbalarla dolu dünya meyhanesinden evi sadece eski bir şarap fıçısındanandı.

O ülkede kış mevsiminde, gecelerin soğğundan dolayı küpte otururdu.

Güneş dünyaya çadır kurunca, fıçının içinden dışarı çıkardı.

Örtüsüz çıplak otururdu, güneş ışınlarıyla ısınırđı.

O böyle güneş gibi çıplakken yanına zamanın şahı geldi.

805. Ona dedi ki ey bilge ihtiyar, neden bizden bu şekilde uzak duruyorsun?

Bizim yolumuzdan ayak çekiyorsun, dergahımıza yönelmiyorsun?

Dedi ki benim bütün aylar ve yıllar boyunca yaptığım işimden benim vaktim dar.

Dedi ki, o olmadan bir an yaşayamadığım bu kadar meşguliyetin nedir?

Dedi ki, yaşamın bahtı peşinde, kalıcılık gereklerini hazırlıyorum.

810. Dedi ki onun gerekleri bizim yanımızdadır, ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak bizim mesleğimizdir.

Dedi eğer onların sizde olduğunu bilsem, hemen sizin rızanızın hizmetçisi olurum.

Senin elindeki cismin hayatının azığıdır. Öyle ki o benim kurtuluş yolumda engeldir.

Can ve gönül hayatı benim arzum oldu, senin yolunda ayağımı bağlayan odur.

Dedi ki; her neye ihtiyacın varsa söyle ta ki ben onları senin için tedarik edeyim.

815. Dedi, ey padişah ben toz toprak içinde kalmışın sana ihtiyacı, şundan başkası değildir:

Felek, güneşin sıcak ışığından, şimdi sırtıma bir elbise çekti,

Gölgenin yağmalamasıyla onu benden alma, lutf ile bu beklentimi kabul et.

Bir an beni perdesiz bırak ki göğün güneşi bendeki donukluğu götürsün.

Şah ondan bu sözü işittiği zaman, hizmetçilerinden onun için bir elbise bulmalarını istedi.

820. Ona Çin kürkünden ve Hıta ipeğinden bir elbise ihsan ettiler,

Hemen o elbiseyi üzerinden çıkardı, yumuşaklık ile ağır bir söz söyledi.

Yaşayanların üzerine ölü kefeni/murdar postu çekmek ne zamandır iyilik sayılıyor?

Aralık soğuşundan rahatsız olduğum zaman, gece fıçyı uygun görüyorum ve gündüz güneşü...

Bin aferin böyle bilge kişüye, onun rütbesi yerle göğün dışındadır.

825. Canında ne feleğın dönüşünden acı, ne tabiatında dünyadan bir toz.

Bu tavrıyla binlerce talebesi oldu, Eflatun'u o onlardan birisi say.

Eflatun Eflatunluğu ondan aldı, Eflatunluğu onun sayesinde arttı.

Eflatun hikmetiyle değerli inciye delince, bir alime şöyle demişti:

Ey tasanın darlığından kurtulmuş, akıl göğünde kanat fırtpan,

830. İşın başından beri azmini, Allah'ı tanımaya yönelt.

Ona kul olmanın devletinin hakkını bil, ona kulluk etme yoluna adım at.

Gece gündüz onun hoşnutluğundan gidesin, onun rızasını kazanmaya özen gösteresin.

Bilgiyle şeref miracına yüksel, ayağını feleğın üzerine koy.

Yoksulluktan dolayı nice faydasız kısa el vardır ki hikmetle felek derecesine ulaşmıştır.

835. Eğer cehalet her kalpten temizlenseydi, yanlışlık adeti halktan uzaklaşırdı.

Bilgin adamın yolu birden fazla değildir, akılsızdan başkası iki düşünceli değildir.

Bu altı kapılı şeytan yerinde, altı kişinin bile gönlünü mutlu göremezsın.

Her memlekette bir kıskanç vardır, başkalarının rahatı onun eziyetidir.

Birinin halini kendinden iyi görse, can damarı kederden düğümlenir.

840. İkincisi kindar kişidir ki kötü huyundan dolayı insanların kini onun tabiatına yerleşmiştir.

Eğer bir kimseden öcünü alamazsa, kindarlıktan gönlü rahat etmez.

Üçüncüsü sonradan görme zengindir, her dirhem için, gece ve gündüz kalbinde iki keder vardır.

Birincisi nasıl bir şey elde edeceği, ikincisi telef olur mu endişesi...

Dördüncüsü cimri, gümüş hazine ile, altının ismi gibi yüreği iki parça¹⁰⁹.

845. Ansızın fakirliğe düşmeyegörsün, onun sevinci tasaya dönüşür.

Beşincisi rütbe isteyendir, o rütbeyi hakedecek temel onda yok.

Kemend atamayacağı yüksek bir makamı arzu eder.

Altıncısı edepten uzak düşünendir, ki onun rakibi edebi meslek edinendir.

Tabiatı edepten nasipsiz olduğu için, edep sahibinden her zaman yeni bir ikaz alır.

850. Dindarlara altın ve gümüş eziyettir, o eziyetin tabibi bilginlerdir.

Tabip sıkıntıyı kendine çekince onun tedaviden nasıl nasibi olur?

¹⁰⁹ Altın Farsça'da زر şeklinde yazılıp iki harften oluşur.

Senin gönlünü sebepsiz yere düşman bilen kişiden ve onun hilesinden sakın.

Eğer koyun kurdun yolundan dönmezse, eziyeti kendine yoldaş etmiş olur.

Dilini söylemeye ne rehin ediyorsun, her taraftan kulağını aç hikmet işit.

855. Allah sana bir dil verdi iki kulak, az söyle ve çok dinle diye...

Suskunluk ilahi bir devlettir ve hünerliliğin ve akıllılığın delilidir.

Çok bilen delili ferasetidir, çok konuşan bilgililikten uzaktır.

Bil ki sözü söylemeyip tuttuğun zaman söz kafeste bağlı kuştur,

Konuştuğun zaman onun kafesi kırılır, onu tekrar elde etmekten umudunu kes.

860. Hırs ve açgözlülük bineğini mahmuzlama, dünyadan yetecek kadarıyla idare et.

Her sabahtan akşama felek sofrasından, sana güneş gibi bir ekmek yeter.

Fırlat elinden saf altın kasesini, su içmeye kendi elini kase yap

Varlığın sırmalı böbürlenme, yokluğun eski hırkasını sırtına çek.

Evi mamur etmek için zahmet çekme, kendini define gibi viraneye gizle.

865. Kendi hizmet kemerini kendi beline bağla, kimseden hizmet görerek baş ağrısı çekme.

Ayağındaki nalının tahtadan olması, atının nalının altından olmasından iyidir.

Mehtap geceni aydınlatmaya yeter, yeryüzü sana döşek olarak yeter¹¹⁰.

Bu şekilde hikmet biriktirerek, amelin seyr ü süluku sana rızık olursa,

Meslektaşlarından baht topunu çalarsın, hikmetli düşünenlerin efendisi olursun.

870. Faydadan ve zarardan kendini kurtarırın, kendini senden öndekilere yetiştirirsin.

Sihir yapanların zararından sakın, hileyle başları devirenlerden sakın.

Yeryüzünde adam gibi adamlara tuzaktır mürüvvet ve vefa örtüsünü dürendir.

Hikmet hokkasının kapısını onlara kapa, onlar yüzünden yüce insanın kıymeti düşer.

Onlar yüzünden akıllıların rütbesi aşağı ve onlar yüzünden akıl ordusu mağlup.

875. Zehirleri bal ve şeker tadı verir, onlar için zehri şeker gibi yeme.

Bir ömür boyu hilm üzerine oturan sabırlı hilm sahibi kişinin sabrına aldanma.

Sandal ağacı mizac bakımından soğuk bir ağaçtır, sıcak tabiatlıların hastalığı için ilaçtır.

Sert rüzgardan birbirine çarpınca, o ağacın yaprakları birbirine geçti,

O sürtünmeden bir ateş çıkar, o dalları ve yaprakları toprağa döker.

¹¹⁰ Kur'an: 78/6. "Biz yeryüzünü sizin için döşek gibi bir dinlenme yeri yapmadık mı?"

880. Zalim kişi yaşlı da olsa geç de olsa, her durumda zalim zalimden başka Şey olmaz.

Yaşlılığın zayıflığından sureti her ne kadar gevşek de olsa, onda kötü huy hala zindedir.

İçi kalbinin karanlık huyundan siyah, onun beyaz sağının ona hiç faydası olur mu?

Yıllar ve aylar ile kurt byse de, kurt tabiatından asla dışarı ęıkmaz.

Szleşerek onun fermanının kölesi olma, onun sözleşmesi aldatıcı tuzaktır.

885. Sakın ha seni o tuzağa ęeker, hile ile canını bedeninden ęeker alır.

SAF BALIĞI BİR HİLE İLE TUZAĞA DÜŞÜREN BALIKÇIL KUŞ HAKKINDA HİKAYE

Umman'da yaşlı bir kuş vardı, onun kuvveti ve rızkı balıklar sayesindeydi.

Denizin kıyısından başka yeri yoktu, balık avlamaktan başka kazancı yoktu.

Amacı için gözü hep tuzak kesilirdi, aç gibi onunla arzusuna ulaşırdı.

Yaşlılığın zayıflığı onun üzerinde öyle etki etti ki onun avcılık gereeleri gevŐedi.

890. Havsalası günlük rızkından boş ve o zayıflığın kazançsızlığından Őikayet etmede.

Amaçladığı avdan mit gözünü kapamıŐ, denizin etrafını seyretmek için oturmuştu.

Balıkçıl kuş o gölde, birden ipeğin üzerinde çin resimleri gibi iki yüz balık gördü.

Suyun yüzü yer yer o balıklardan dolayı cilalanmış çelik gibi pırıl pırıldı.

Onlardan mahrumiyetten dolayı yüreği iki parçaydı tıpkı alçağın sofrasından mahrum olan müflis gibi.

895. Karnı aç, lokma ağzından uzak, yiyecek arayan tabiatından huzur uzak.

Balıklardan biri ansızın onu gördü ve onunla konuşmaya başladı.

Ey hasta canların afeti, dili bağlılar topluluğunun gönlünü inciten.

Senden bela okları öbek öbek erişir, bu yüzden dalgalardan daima zırh giyeriz.

Şimdi seni elden ayaktan düşmüş görüyorum, zayıflığa giriftar olmuş görüyorum.

900. Kolun ve kanadın niçin böylesine döküldü, niçin pençen kuvvetten düştü?

Dedi ki yaşlandım ve hastalık beni böyle çaresizce elden ayaktan düşürdü.

Kötü düşünen gönlümden kötülük gitti, bundan önce geçen her şey için pişmanım.

Benden kime bir can yarası ulaşmışsa hep gençlik gururundan ulaşmıştır.

Bugün bu sahile yerleştim , ve her canlıyı incitmekten tövbe ettim.

905. Bana bir iki dal ot yeter, niçin hırsla kimseyi incitme peşinde olayım?

Madem gönlüm tabiatımın hacetinden temizlendi, eğer bana bir balık

lokması olmasa gam değil!

Zaten o lokma canın ve bedenin zararlıdır, çünkü onda yüz iğne gizlenmiştir.

Gel her türlü bulanıklıktan uzak duralım, bir süre birlikte safadan söz edelim.

Gönlü zulmün karanlığından temizleyelim, adalet geleneğiyle onu telafi edelim.

910. Bu söze eğer güvenin yoksa ve bu söz gönlünü açmadıysa,

Birbirine örülmüş bu otu al, örülmekten sağlamlık kazanmış bu otu al.

Ağzımı o ipe sıkıca bağla, ta ki beğenilmeyen her şeyden emin olasın.

Zavallı balık o aldatmacayı işittiği zaman, o aldaticıdan hiçbir korkusu kalmadı.

Otu alarak - onun tarafına doğru koştu, onun boğazından başka geçit bulamadı.

915. Bir sıçrayış ile onu yerinden kaptı, onu bir yere attı ki sanki hiç yoktu.

Denizin köpüğünden bir avuç dirhem çaldı, onu yokluk anbarında gizledi.

Gel ey saki! Gündüzün yüzüne geceyi sır olarak örten, dünyayı yakan kadehi getir,

Ver ta ki dünyayı götürenlerin hilekarlarından, hiçbir hile bize gizli kalmasın.

Gel ey çalgıcı hastanın halini nabızdan anlayan bilgili hekim gibi,

920. Çengin damarına parmağını koy, her sinesi yarasının gizli derdini bil.

HIREDNÂME-İ BOKRAT

Tıp ilmi Bokratla ortaya çıktı, tıbbın kanunları onunla sağlamaştı.

Onun eğirdiği her hikmet ipiyle iki yüz beden hırkası yamalandı.

Onun zihne getirdiği düşüncelerle, bir çok nadir düşünce ortaya çıktı.

İşittim ki o zamanlarda, bahtı ona yol gösteren bir padişah vardı.

925. Bu dört anne ve bu dokuz babadan, Tanrı ona bir oğuldan başkasını vermemişti.

Yüzü feleğin ayı gibi parlak, fakat bedeni zayıflamaktan hilale dönmüştü.

Hekimler ona ilaç sundular, fakat bu hastalık mizacından uzaklaşmadı.

Ünlü şah vücuttaki sıvıların dengesini bilen kişi olarak Bokrat'ı çağırdı,

Önünde eğildi ve ayaklarına altınlar saçtı, gönül alıcı yavrusunun başucuna onu oturttu.

930. [Bokrat] Maharetli bir çalgıcı gibi yanına oturdu, elini, udu tutar gibi bileğini tuttu.

Nabzının tellerine parmağını sürdü, normal dışı bir ezgi gelmedi.

Ondan sonra idrarından delil aradı bedeninde hastalıktan eser görmedi.

Bildi ki onun eziyeti ve derdi gönüldendir, bedeninin zayıflaması ve yüzünün sararması gönüldendir.

Elini tekrar nabzına götürdü, bir aşk efsanesi söylerken nabzını ölçtü.

935. [Nabzı] Başka bir şekilde atmaya başladı, o şarkıyla tuhaf bir raksa başladı.

Anladı ki bir aşk onun gönül yolunu kesmiş, ayağı zor aşk yolunda bir müşkile uğramış.

Halvete dadısını çağırdı, onunla şehzade hakkında uzunca konuştu.

Ondan o nükte ile ilgili bir söz bulamadı ve o sırdan ondan o sırra dair bir işaret bulamadı.

Şaha dedi ki mabeynciler arasından onun sırrına perde olanlar kimlerdir?

940. Her türlü perdeyi açsınlar, tıpkı naz ile beslenmiş gül yaprağı gibi,

Peri gibi yüzünü gizleyen cariyeler, arz-ı endam etmek için gelsinler.

Bokrat, elini şehzadenin nabzına götürdü, peri yanaklı güzellerin yürüyüşüne baktı.

Bir çok gül yanaklı servi geçti, onun nabzı hareketini değiştirmede.

Ansızın miskten peçeli bir ay, güneş gibi perdeden dışarı çıktı.

945. Baştan ayağa kadar saf can bir sevgili, onu gören her beden ona feda...

Şehzadenin bakışı onun üzerine düştüğü zaman, sen de ki sanki bir kamışa ateş düştü.

Kalbi göğsünde çarpmaya başladı, onun yanağından kan damlaya başladı.

Nabzından karar, gönlünden huzur, o gül endamlı ile bir olup gitti.

Bokrat bildi ki şehzadenin sinesine, ateş düşüren o ay yüzlü budur.

950. Oradan şahın tarafına doğru adım attı, dedi ki şehzadenin yolunu bir dilber kesmiş.

Feleğin takında bir güneş yüzlüden, dolunayın içinde ay gibi tutulmuş.

Giriftar olduğu bir güzelden başka, hiçbir hastalığı yok.

Şah sordu o gönle huzur veren güzel kimdir, nerede oturur, ismi nedir?

Dedi, gönlün elden gittiği yer, parmakla gösterilemez.

955. Öyle bir ava ümit kemendini atmıştır ki, naz beşiğinde benimle birlikte uyumaktadır.

Benim bu köhne viranemin hazinesi odur, benim dünya sarayımın sevinci odur.

Şeh ona dedi ki ey değerli hekim, gönlüm oğlum için iki parçadır.

Bu iyi giden attan in, gönlümü bu kederden kurtar.

Eğer sen bu durumdan dizginini kurtarırsan, senin altına daha iyi bir binek vereceğim.

960. Bokrat şaha dedi ki ey şehriyar, kimse kendi canıyla arasını ayırmaz.

O benim için can gibidir ve eğer, cana zarar gelirse kimse ona bedel olamaz.

Aralarında bu şekilde birçok soru ve cevap gitti geldi konuşmayı kısa kesmediler.

Şahın ayı buluttan çıkmayınca, güneş gibi parlak kılıcını kınından çıkardı

Dedi ki: ya o yasemin tenliden oğlumun muradını ver, ya da kılıcımın altına başını koy.

965. Sen bir ömür boyunca her konuda adalet yayıcılık iddiası güdersin,

Kendin adaletli davranmayı başkasından beklersen bu adalet sergilemede hayır kokusu olmaz.

Meylin kıblesi olan o servi boylu, senin cariye olursa bu hükmü ver.

Şeh ona aferin dedi ey rehber, senin aklın ilminle artmıştır.

Vücudun her afetten uzak olsun, senin aklınla cihan hikmet yurdu olsun.

970. Her ne kadar benim için can gibi aziz olsa da ben o cariyein sohbetinden vazgeçtim.

Gönlünü onun hayalinden arındırdı, şehzadeye gönderdi ve teslim etti.

Şehzade o lalden arzusunu duyunca, gönlü sabırsızlıktan arındı huzur buldu.

Onun gecesi o ay sayesinde kadir gecesi oldu, hilali birkaç günde dolunay oldu.

Gel ey gönlü hikmete rehin olan, bir vakit hikmet kulağını aç da dinle.

975. Sağlam bir anlayışla gönül kulağını o hakimin söylediği nüktelere ver.

Ne güzel söyledi, ey bu kargaşanın içinde kalmış, dünya sofrasında hiç kanaat et!

Nefsinin ihtiyaçlarından kendini uzaklaştır, ihtiyaçsızlık ile gönlünü nur doldur.

Senin amacın ihtiyaçsızlık olunca kendini buna göre ayarla.

İhtiyaçsızlığı çok olan kişinin, Alah'a yakınlık mevki daha ilerdedir.

980. Az yemekle dünya sofrasında idare et, çok yemekle eziyetini uzatma.

Tatsız ve az zararlı olan az yiyecek, faydalı olan çoktan daha iyidir.

Parasızlık ve fakirlikten korkun neden, fakirlik demek korkusuzluk demektir.

Güvenle uyumuş bir fakir, zengin güvensiz uyuyan zenginden iyidir.

İyi bahtı tepme her geceni ve gündüzünü üçe böl:

985. Birini ilim tahsil etmeye ayır, bilgisizlik ayıp ve utançtan başka şey değildir.

İkincide, bilginle iş yap, üçüncüyü bilgisizlere siper yap.

Kendi bilgisizliğimi bilir olunca, bu nükte ile akıllı ve bilgili oldum.

Bilmediğimi söylemeyeceğim, çünkü bu itiraf, sırf kendi bilgilerle böbürlenmek olur.

Zorlukları çözen bilginin yanında, sen misafirsin, dünya misafirhane gibidir.

990. Ev sahibi önüne her ne koyarsa onu ye, bütün bedenini şükürü için dil yap.

Ve eğer hiçbir şey vermezse isteme, talep hayaline gönlünde yer verme.

Dünya, kalıcı olmayan bir nimettir, ancak eziyeti ve sıkıntıyı arttırır.

Dünyada elinden gelirse hayır yap ve dünyada başkalarına azık bağışlayıcı ol.

Yoksa, yoksulluğundan dolayı inleme, şükür arsası geniş bir imkan alanıdır.

995. Allah'ı bilen kişi Allah'a şükretmenin vacip olmadığı bir an bile görmez.

Şerrin şanssızlığından yüzünü çevir ve kaç, ikbal ile her hayır işe çabucak davran.

Akçaklar gibi şer işin peşine gitme, hayır olacaksa işi tamamla.

O taraftan eteğini koru, bu taraftan da başını taçlandır.

Dünyada iyi işler yaparak, yeryüzüne ve zamana iyi ad bırak.

1000. Yüz isimle ünlü bir adam olmaktansa, hayrı isteyen olmak hepsinden iyidir.

Bu sofradan eline geçen her lokmayı, ya sen yersin ya o lokma seni yer.

Tatsız olduğu zaman o seni yer, uygun düştüğü zaman sen onu yersin.

Ona teslim olan ölümden korkmaz, acılık varsa onun korkusundandır.

Hiçbir şeyi itidal ölçüsünden taşıрма, tabiatının başını ayaklar altına alma.

1005. Eğer suyun tatlı katığın şekerli ise, ölçülü ye ve ölçülü iç.

Eğer yatağın ipektense ve yatak arkadaşın huriyse de ayağını hayırlı işlerden dışarı atma.

İki kişinin arasında aklıllılığın manası, birleşmenin ve birliğin temelidir.

Bütün akıllılar bu yüzden arkadaşlar; yüz deride bir beyin olmuşlar.

Fakat ibret gözünde binlerce cehalet yolu vardır.

1010. İki cahil birlikte bir anlaşmaya varamaz, akıl yoluna inanmazlar.

Akıllı ile cahil arasında epey yol vardır, o yolların her biri o diğerinden kısadır.

Onların birleşmeleri hiç düzgün olur mu? Onların birleşmeleri onlara zincirdir.

KÖTÜ HUYLU OĞLUNUN TERBİYESİNDEN YÜZ ÇEVİREN BİLGE BABA HAKKINDA HİKAYE

Yunan bilgelerinden Eflatun'a eş, ilim ve hikmette bir benzeri olmayan.

Dünyada sahip olduğu tek şey alçak bir oğul, insanlığı ile alçaklığı birleşmiş.

1015. Babasının yoluna yarım adım atmıyordu, hikmet yolundan tamamen uzaktı.

Onun parmağı edep harfinden uzak, onun avucu mürüvvet nakidinden boş.

Ailesi onun talihinden utanır, talihsizliği ise yabancıya yükü.

Dostları meyhanede ondan eziyet çekerdi, sarhoşlara karşı arbedede pençesi güçlüydü.

Onun kötü huyu annesine darlık getirdi, babasının önünde dövünerek şöyle dedi:

1020. Ey akıl sahiplerine öğretmenliğini yapan, iyi huyuyla yabancılara öğretmenlik yapan.

Gönlünün ışığı akl-ı kül defterinden bir cüz olup yolları aydınlatır.

Faal akıl senin talebeliğini yapmaktan mutlu olur, onun kemalatı senin aklından faydalanır.

Senin fikrinden hendese güçlükleri hallolur, Öklid'in delilleri yazılır.

Senin verdiği terbiyeden toprak ehli edeblenir, gökyüzündekiler senin adabınla övünür.

1025. Senin için çocuğun herkesten önce gelir, ona olan bağı herkesten fazladır.

Onun adab eğitimiyle ağzını açıp, gönül levhasından hastalık harfini sil.

Dışardakiler senden nasipsiz değiller, Kendi parçandan olanı neden terbiye etmeyesin?

Dedi ki: onun toprağı benim madenimdir, fakat onun canı benim canımdan değildir.

Onun canı benden nasiplenmemişse, su ve toprak bağı ne fayda sağlar?

1030. Ey saki beni bir an benden kurtaran o saf kadehi ver.

Benden balçık bağı gidersen, kutsal ruhlara beni ulaştır.

Gel ey mutrib neye ses ver, çünkü onun sesi cennetten haberdir.

O mesajın cazibesi beni bu oturduğum yerden yüce makama çeksin.

HİREDNÂME-İ PİSAGOR

O ilahi bilge Pisagordan eski kitaplarda şöyle bahsedilir:

1035. Söz incisinin kilidini açınca, bu sırdan dünyaya inciler saçtı.

Ey sadef gibi bütün vücudu kulak kesilmiş olan, bir an kulağını aç hikmeti dinle.

Her varlığın başlangıcı olan Allah, dÜşkün olan her şeye yüce değer veren o.

Bizim varlık kapımız onunla açıldı, ve onunla güneşin nuru vücud buldu.

Bulaşıklıktan sana temiz bir can verdi, bu balçık onun sayesinde hayat sahibidir.

1040. Nasıl temiz gelmişse ona öyle temiz ver, onun sır sarayına geçmesine izin ver.

Temiz yaratılışını kirlenmişlikten yıka ve ondan sonra o temiz yola doğru yürü.

O temizın layıkı temizden başkası değildir, feleğe ulaşmak toprağın kârı değildir.

Sen o pak yaratıcıyı tanıdığın zaman, hiç kimse seni tanımasa gam değil.

Allah'ın yakınlığına varabilirsin, fakat iyi sözle değil iyi davranışla.

1045. Davranış sözün yoldaşı olmadığı zaman, onun huzuruna sözle kimse varamaz.

Her çirkin işten kendini koru çünkü güzel tabiatlı temizlerden çirkin iş gelmez.

Onu kimse bilmedi diye aldanma, onu yalnız senin bilmen yeter.

Gören gözün ve uyanık gönlünle, herkesten çok kendinden utan.

Eğer ağızını açacaksan hikmet söyle, hikmetsiz gevezelerden olma!

1050. Ve eğer öyle değilse, sus, hikmeti anlamak için hep kulak ol.

Karanlık gece miskten peçe taktığı zaman, uyku sarhoşluğu ile ayaktan düşmeden önce,

Bir zaman akıl ışığını yak, onun aydınlığında gündüz amellerini gör,

Ki senin günün iyilikte ve kötülükte nasıl geçti? Canının ve bedeninin işleri nasıl geçti?

Muradın istikametten şaşıp da selamet yolunun sınırından ayrınca,

Onu acz ve niyazla telafi et, Allah'tan bağışlama dileyerek yoluna koy.

1055. Ayağın ne zaman yoldan dışarı çıkmamış ve orada inayet, ibadetine yol gösterici olmuşsa,

Bunu şükür ile arttır, onu hizmetkarlık ile çoğalt.

Eğer her gece bu şekilde yaparsan, Allah'a yakınlık dergahında has bir bende olursun.

Eğer gayb yağmurlarından dolayı, yapraklar gibi gümüş dirhemler koynundan çıkarsa.

1060. Cömertlikten çiçek dalı gibi toprağa ve çalı çırpıya, dirhem saçıcı olma.

O kadar da altına tapıcı eli sıkı olma ki altın kesesi eline geçtiği zaman,

Tıpkı defteki ziller gibi tokat darbesiyle bile elinden kopmaz olmasın.

Varlıkta mutlu yoklukta mutsuz yaşama, cimrilik ve cömertlikte orta yolu seç.

Dostlukta doğru olmayan kişiye düşmanlık eksilme azalmadan başka şey

getirmez.

1065. Akıl ve dinin aydınlığı onda olmayan kişiye düşmanlık etme.

Onların düşüncesinden içini ve dışını arındır, onları kendine ne dost say ne de düşman.

İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılama konusunda alçaklar gibi gönülsüz olma.

Madem ki Allah'a karşı iki yüz hacetin var, ihtiyaç sahiplerini kovma.

Bu hilelerle dolu mavi gökkubbede, birini sınamak istediğin zaman,

1070. Onun söyleyişinin güzelliğine aldanma, davranışlarının nasıl olduğuna bak.

Pek çoğunun sözü gönül çelicidir, fakat davranış ve huyu hep nahoştur.

Davranışlarından daima dert ve eziyet doğunca sihirli dilden ne fayda.

Tut ki halka şahlık ediyorsun, senden istenilen her şeyi yapamazsın.

Gereken neyse onu yap. Mesela makamının kurallarına yüz zarar gelse de,

1075. Cihanın malını ve hazinesini elde etmek için yüreğini tüketmek akılsızlık değil midir?

Bahtsız elin az verdiğini isteme, cimrilikle onun ayağını sıkı bağlamak mümkündür.

Cömertlik ve ihsan rüzgarı nereye eserse, varlık dalını ve yaprağını oraya döker.

Göğün yuvarlak sofrasına göz dikme, ay ve güneş yuvarlağından yüz çevir.

Daha bir lokma yemeden kalk diyecekleri lokmaya diş bileme.

1080. Alçaklar gibi hırsın elinde oyuncak olma, bugün elinde olanla yetin.

Yarın ne getirecek diye ve rızık kapısını sana kim açacak diye tasalanma.

Nice akılsız çocuk vardır ki elinde ekmeği olduğu halde, başka bir ekmeğin için kan saçar.

ELİNDEKİ BÜYÜK EKMEĞİ YİYEN VE BU EKMEK AZDIR, BENİM İŞTAHIM İSE ÇOK DİYE AĞLAYAN ÇOCUK HAKKINDA HİKAYE

Bir akıllı Bağdat'ta yürüyordu, ona kazara bir çocuk rastladı.

Tombul yüzüyle aya meydan okuyan çocuğun elinde kendi yüzü gibi bir somun vardı.

1085. O somundan yerken aynı anda ağlıyordu, akıllı adam ona dedi ki; bu ağlama nedendir?

Dedi ki, ben, emel sofrasında midesi aç olan bir çocuğum.

İştahım pek çok bu ekmeğe ufak, nasıl tokluk yolunu katedeceğim?

Bunun çabuk biteceğini bildiğim için üzülüp ağlıyorum.

Azıksızlıktan başım öne düşecek, ne elimde ekmeğim, ne midem doymuş olacak.

1090. Gel ey saki o doygunluk veren şarabı getir, bu ormanda bir aslan kuvveti veren şarabı getir.

Ver ki yırtıcı bir aslan gibi ortaya çıkayım, kâr ve zarar işini birbirine

katayım.

Gel ey çalgıcı o rubabın candan kararı götüren yayından,

Her nazik melodiden bir ok at, bana bir av gibi feryad sesi fırlat.

HIREDNÂME-İ ISKALİNUS

Iskalinus'un ayağının bastığı yeri öpmek için akıl tamamen dudak kesildi.

1095. O öyle bir bilge ki hikmete dudağını açınca, inci yağdıran tabiatından şu nükte ortaya çıktı:

Ey İlahi nimete gark olup, akılsızlıkla nankörlüğe tutulmuş kimse,

Nimeti gör ve nimetin şükrünü yap, hatayı gör ve gönlünü hatadan arındır.

Nimetin artması şükürdendir, eğer yol ehliysen şükür yolunu tut¹¹¹.

Sakın ha, yoksa nimetin ayağı olduğu yerden gider, şükür ipiyle onun ayağını bağla.

1100. Çok ibadet ettiği halde Allah'ı tanımayan, değirmenin etrafında dönen öküz benzer.

Ömrü dönmekten hali olmaz ama, o dönüşün ne için olduğunu bilmez.

Düşük kimselerden istekte bulunmaktansa, yüz ihtiyaç ile can vermeyi istemek daha iyidir.

¹¹¹ *Kur'ân*: 14/7 "... Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi arttırırım ve eğer nankörlük ederseniz, haberiniz olsun, gerçekten azabım çok şiddetlidir."

Onlardan istekte bulunarak yüz suyunu dökme, yüz suyunun değerini nehir suyundan değersiz görme.

Küstah kötülük sahibine ne altın ver ve ne güç ver, kötülükte ona yardımcı olma.

1105. Onun şarabı ve fahişesi hazır, senden de şarap satıcılığı ve kaltabanlık...

Hakkı tanımayan ve hakkı yerine getirmeyenler için malını sakın zayi etme.

Derin denize mücevher saçmak, alçakların kasesine altın saçmaktan yeğdir.

Alçakları eğitmek için ağzını pek açma ona eğitim vermek bilgiyi artırmaz.

Bilgiyle onun gönlü hiç aydınlanır mı? Köpeğe su dökmekle köpek daha necis olur.

1110. Eğer sana selamet lazımsa kulak kesil boş konuşmayıp sus.

Konuştuğun zaman doğruyu konuş, ona doğruluktan başka süs arama.

Hiçbir bilgi sahibinin kalbi söze doğruluktan başka ziynet bilmez.

Sözünü sanatlarla süslesen, eğer doğruluktan boşsa ne faydası var?

Sıdk sadece dilin şiarı değildir, bedenin kalesi ve canın koruyucusu sıdktır.

1115. Bu eski ormanlıkta iki renklilik etme, aslanlıktan bahsedip, kaplanlık etme.

İçini dışını doğrult, doğruluk sergileyen kimse eğrilik sergileyenden iyidir.

İçini tıpkı dışın gibi süsle; veya dışını içinin rengiyle boya.

BEDENİNİ ELBİSE İLE SÜSLEMİŞ, ELBİSESİ GÜZEL AMA SÖZÜ
BOŞ GENÇ HAKKINDA HİKAYE

Yeni yetme bir genç delikanlı, bedeni şahane hil'at ile süslü.

Kanaat köşesini kendine yer edinmiş, bilge bir azade adamın yanına geldi.

1120. Bilge kişi onun öyle görünce, meclisin yüksek kısmına geçirdi ve baş onu baş köşeye oturttu.

Genç konuşmaya başlayıp, sohbet kapısını ona açtığı zaman,

Her yerden pek çok sözler etti, fakat biçimden yoksun sözler söyledi.

Ne lafzı açık ne manası doğru, her lafzında ve manasında açık bir hata var.

Onun dili boş yere hareket edince, yaşlı pir ona dedi ki: ey genç!

1125. Söz kazanında madem özlü söz pişirici değilsin, ipek ve kürkten güzel elbise dikme.

Kendi ayıbını dilinden dışarı döküyorsun, elbise ile bunun önüne niçin perde çekiyorsun?

Elbisen gibi konuştuğunu düzelt, veya elbiseni konuştuğuna yakıştır.

Gel ey saki gönlümün darlığını gör, bana lal renkli şaraptan tek renklilik bağışla.

Billur kadehteki lale renkli şaraptan, dışımı içimin rengiyle aynı yap.

1130. Gel ey çalgıcı, şarkıya başla, savaş davulunu barışa çevir.

Nâmelerin uyumlu birleşiminden yüz türlü uyumsuz şeyi uyumlu hale gelir.

HIREDNÂME-İ HERMES

Her bakırı saf altın yapan Hermes, dünyayı bulunmaz incilerle doldurdu

Bize hikmet dersi yüz övgüye layık şekilde gelmiştir.

Ey cana hayat verenin faziletinin indiği yer, cihanı yaratanın sanatlarının belirlediği yer.

1135. Allah'ın nimetlerine şükür vaktinde bilginlikle nimete şükürü yerine getir.

Hakk'ın verdiği nimeti halk yolunda sarf etmekten daha görkemli bir şükür şekli yoktur.

[Böylece kişi] Allah'ın ihsan sofrasından elsiz ayaksız fakirlerin ağızına lokma koyar.

Dünya temennisi ve din sevdası bir gönülde bir araya gelmez.

Sana din lazımsa yüzünü dünyadan çevir, bunun abad olması ile diğeri harab olur.

1140. Her bir meslekte bilgi sahibi olan kişi, hepsini bir araya getirmeye nasıl güç yetirebilir?

Eline ip eğirme kirmanı alınca, kalemin ucunu yazmaktan çeker,

Ve eğer bir yazı yazmaya başlarsa, yün eğirmeye hiç yönelebilir mi?

Bir elden iki iş yapmak gelmez, bir gönüle iki sevgili almak olmaz.

Günahtan kaçınma senin işin olursa, düşüncende hayır arzusu olur.

1145. Kötülüğe giden yoldan sakın, o yol seni kuyuya yönlendirir.

Adımını o karanlık yoldan kuru, ayağın ansızın kuyuya düşmesin.

Yalan yemine dilini açma, çünkü gönle zarar cana ziyandır.

Her ahmağa da telkinde bulunma, böyle dininde gedik açma.

Sen zarar vermede ona eş olduğunda, bunu onun kötü huyundan bilirim.

1150. Cehalet yolunda hızlı yürüme, kudret elini haram kazanca uzatma.

Çünkü kesene şişkinlik verirse de, gönlünü imandan yoksun kılar.

Dünyaya ve onun lezzetlerine meyl etme, çünkü onun özünde iyilik vasfı yoktur.

O dalgadan yükünü sahile atmadan, tatlı canını o çetin dalgada verir.

1155. Kerem sahiplerinin ahlakına yönel, her iyi ve kötüye iyilik yapmayı huy edin.

İyilerin ikramıyla iyiliğe yönel, Allah iyilerden hoşnuttur¹¹².

Saygı gösterip kötülerle iyi geçin, iyilikle onların kötülüklerini kendinden alıkoy.

Eğer bir kimsenin ayıbından haberdar olursan herkese ondan bahsetme.

Sen de beşersin diğerleri de beşer, beşer baştan ayağa hünerli olamaz.

1160. İnsanın şerri hayrından fazladır, beşerin harflerinin çoğu şerrin

¹¹² *Kur'ân: 9/100*. "Muhacir, Ensar ve onlara iyi yolda tabi olanlardan ilk önce koşanlardan Allah hoşnut olmuştur..."

harflerindedir.

Olur da senin yakanda bir ayıp olursa, bir başkası da senin ayıbını söyler.

Fakirlik, züht ve ibadet, günah işlemek ve fazla maldan iyidir.

Malın ve mevkinin zamanı geçer, malın elden gider, günahın kalır.

Bu sıkıntı mekanına giriftar olmuş insanoğluna iki ölmek vardır:

1165. Biri, hırs ve açgözlülük şehvetinden ölmektir, sahip olman gerekli şeylerden el çekmek.

İkincisi can bağıını bedenden kesmek, ruhun bağlarını bedenden koparmaktır.

İlk ölüme koşan kişi, ikinci ölümden sonsuz ömür bulur.

Bu dalgalı korku ve korku ve eziyet denizinde bilge kişinin şundan başka kazancı yoktur:

Kendini bir sahile çekmiştir, onun dalgasının dışında bir yere yerleşmiştir.

1170. Gönlünden ibret gözünü açıp gece gündüz seyre oturmuştur.

Oysa diğerleri denize batarlar, o dalganın içine girip çıkarlar,

Kendi mallarını tufana verirler, ciğerleri susuz ve dudakları kuru can verirler.

Müddei seninle sert konuşursa yumuşaklık ve idare etme yolundan başka yoldan gitme.

Söz insafla söylenirse belki, yanlış yapanları doğruya götüren bir kılavuz olur.

1175.Eğer güçlü rakibini yumuşatmak istersen avuç rahatlığı yumruğun eziyetinden iyidir.

İnsanı zorlayan çelikteki sertliği, demir törpüsü ile giderebilirsin ağaç törpüsü ile değil.

Gönül, erdem ve edeb ile süslenmemişse süslü elbise ve makam talebinde bulunma.

Edeb nakşını içinden azalttığın zaman, dışını süslemenin ne faydası var?

Süs için diğerlerinin peşinde olursan, bilgin kimseler senin yüzüne tükürür.

YÜZÜ ÇİRKİN EVİ SÜSLÜ BİR ADAMIN EVİNDE BİR BİLGENİN
KONUK OLMASI VE İHTİYAÇ ANINDA ONUN YÜZÜNE
TÜKÜRMEŞİ HAKKINDA HİKAYE

1180. Mübtezelin birinin görüntüsü normal dışıydı, insanların gözü onu görmekten kaçardı.

Bedeninde altın işlemeli elbisesi, başı Mısır sarığıyla yüceltmış.

Çok iç açıcı bir ev donatmış, saraydaki huri odasından güzel.

Zemini cennet gibi misk kokulu yapılmış, gökyüzü gibi firuze tuğlalarla döşenmiş.

Bütün tavanı ve duvarı nakışlarla dolu, güzel olmayan hiçbir şey orada yer almıyor.

1185. Hikmetten haberli ve cehaletin kendisine erişmediği bir bilgenin

Yolu ansızın o alçağa düştü, o evde bir süre konakladı.

Söze yeniden bir ahenk verdi, hikmetli nükteler söylemeye başladı.

Balgamı boğazında öyle düğüm oldu ki, konuşmak için nefesi kesildi.

Boğazından o düğümü kopardığı zaman onu fırlatacak bir yer bulamadı.

1190. Yüzü tamamen sarı ve kırmızıya büründü, balgamını o alçağın yüzüne fırlattı.

Ondan yüzünü çevirdi ve dedi ki ey huyu beğenilmiş, ne için tükürüğünü böyle yüzüme fırlattın?

Dedi ki bu eve baktım, sende daha çirkin bir şey yoktu.

İyi huylu bir bilgine yakışmaz, tükürüğünü çirkin bir şeyin yanında güzel bir şeye fırlatmak.

Gel ey çaresizlerin yâri saki, o şaraptan ver ki, o mey içenlerin gözüne,

1195. Bu altın ve gümüş işlemeli aynada kötü kötü görünür, iyi iyi görünür.

Gel ey çalgıcı o mızrapla kamburu çıkmış ihtiyarın damarına büyük bir darbe vur.

Her güç ve kolay sözden ne varsa benim kulağıma olduğu gibi ulaştırırsın.

İSKENDER'İN DÜNYAYI FETHEDİŞİNİN, ŞEHİRLER YAPMASININ VE YAPTIĞI İŞLERİN ÖZET BİR ŞEKİLDE HİKAYESİ

Bu mücevher saçan hazinenin mücevher ölçeni, İskender'den şöyle bahseder:

Bu akıl kitaplarını yazdığı zaman, gönlüne sonsuz bahtlılık tohumu ekti.

1200. Adalet ülkesine bayrak çekti, dalalet sözünün üstünü çizdi.

Ülkeler almaya dizgin çevirdi, ülke fatihlerinden mızrağına su verdi.

İlk önce güneş gibi batı tarafına koştu, yüzünün aydınlığı o ülkeye vurdu.

Elindeki ateş saçan kılıcı ile sabah gibi ordusuyla Zengibar askerleri üzerine saldırdı.

Onları utançtan kurtarmak için, Mısırlıların aynasından pası sildi.

1205. Ve oradan ordusunu Dara'ya doğru sürdü, ondan intikamını müdarasız aldı.

Üzerindeki beka elbisesini yırttı, onun zulmunün karanlığından dünyayı temizledi.

Ve ondan sonra izzetinin ve celalinin teyidiyle kuzey beldelerine otağ kurdu.

Kuzey ve güney ülkelerini hakimiyeti altına alınca, doğu'ya sancağını dikti.

Nurun kaynağı doğu ülkesine geçti ve o bölgeden karanlık uzak oldu.

1210. Fakat güneş gibi, orada uzun durmadı yönünü güneyin sınırlarına doğru çekti.

Ve oradan batıya geri döndü, işini, başladığı yerde bitirdi.

Sonunda bu dar geçitte pergel gibi ayağını ilk noktaya koydu.

Dört sınırla bu dört duvar onun devletinin mülkiyetine yazıldı.

Sınırlardan mahdud olana yüz çevirdi. cömertlik ve ihsan yağmurunu yağdırdı.

1215. Çin sınırından Rum'a ve Rus'a kadar, dünyayı yazık ve eyvahtan kurtardı.

Bazen azim kılıcını Hindistan'a çekti bazen de Harezmi çölünde savaştı.

Bazen ışıktan karanlıklara yöneldi, karanlığın ışığı onunla iftihar etti.

Puthaneleri kökünü kazıdı, Zerdüş'te ve Zerdüştilere ateş saldı.

Toprak levhadan temiz Rabbin dini dışında tüm dinleri bir anda sildi, yok etti.

1220. Dünyada Semerkand Merv ve Herat gibi birçok şehirler kurdu,

Doğu'ya sed yapmaya koyuldu, Ye'cuc'e fitne kapısını kapattı.

Geniş yeryüzünü baştan başa geçince kuruluktan geçip mavi okyanusa geldi.

Suyun üzerinde kendinden arındı, köpük gibi kubbeler çıkararak ilerliyordu.

Sanırsın ki, inci saçan kalem, zümrüd levhaya yazı yazıyor.

1225. Cihan mülkü onun hükmü altına girince nice nadir eserler ortaya çıktı.

Onun sikkesiyle tanışınca altın ve gümüş işlerlik kazandı.

Ondan demire aydınlık ulaşıncı, demir olmaktan çıkıp aynalığa ulaştı.

Onun sayesinde kuyumcular kuyumculuk buldular gümüş ve altın ziynet buldu.

Hangi yola doğru göç davulunu çaldıysa, onun sayesinde fersah ve miller kat edildi.

1230. Nevbet çalan davul çalmaya başlayınca, onun ismiyle bu ezgiye başladı.

Ondan Yunanca olarak gelen her şeyi Farsça olarak şöyle nakletti:

Bir çok bilgiler ve bilginler yalnız bilginler değil, hatta peygamberler...

Hoş seferinde ona yoldaş oldular yol tedbirinde için ona mahrem oldular.

O bilgilerden biri Bolinus (Apollonius) idi, peygamberlerden Hızır ve İlyas idi.

1235. Haberdar gönlünün bilmediği bir müşkül ortaya çıktığı zaman,

Her birinden o konuda yardım isterdi, düşünmelerini ve tedbir bulmalarını isterdi.

Kendi gönlü de hikmetli düşünceye sahipti hikmetlilikte hepsinden üstündü.

Diğerlerinden bir iş çözülemediği zaman kendi tedbiriyle ona bir çözüm bulurdu.

Evet, hikmetin kalpten doğanı iyidir, dirayet sızıntısının gönülden olanı iyidir.

1240. Kişinin gönül toprağı yaratılışta, ezel hakimi tarafından ekilir.

Ne ölüm yağması alıp onu götürebilir ne helak kılıcı onu yok edebilir.

Bu eskiden beri var olan tapınakta elinde her ne varsa gider, o [hikmet] yerinde kalır.

PADİŞAHIN KIZARAK EVİNDE NE VARSA YAĞMALANMASINI VE
HADİM EDİLMESİNİ EMRETTİĞİ YABANCI KADI HAKKINDA
HİKAYE

Fazilet ve hünerden nasibi olan, bedeni elbisesiz eli altınsız ve gümüşsüz

olan bir yabancı.

Darlıktan dolayı, bir başka şehre yerleşti ve şehirde cömert bir padişah vardı.

1245. Ona cömert yaratılışıyla taltif etti, kadılık göreviyle onu saygın hale getirdi.

Bir süre o işle meşgul oldu, ansızın onun bahtı karardı.

Kavgacı hasetçilerin töhmetine uğrayıp, hiçbir günah işlememişken padişahın öfkesine maruz kaldı

Dedi ki yağmacılara işaret etsinler, onun evindeki altın ve gümüşü yağmalasınlar.

Onun evini boş gördüğü zaman, bedeninden fazlalığını kessinler.

1250. Kalbinde iki yüz sıkıntı olan fakir gönüllü, şahtan bu kıssayı işitince dedi ki:

Evimin yıkılmasından incinmem, fazlalığımdan el çekin.

Ben bunu kendi şehrimden getirdim, sizin şehrinizden kazanmış değilim.

Sizin şehrinizden her ne toplamışsam, onlardan ümit gözümü çektim.

Siz de lutuf yolunu tutun, siz de gözünüzü benim getirdiğime göz dikmekten vazgeçin.

1255. Şah onun güzel sözünü işittiği zaman, öfkesi yatıştı.

Ondan el çekmelerini, kendi isteğince bırakmalarını buyurdu.

Eteğinden evin altın ve gümüşünü silkeledi, sonradan olanlar gitti, özde olan kaldı.

Gel ey saki o bizdeki işe yaramayan şeyleri yakan ateşli şarabı getir.

Bizim saf altınımız parlar, altın olmayan her şey yanar.

1260. Gel ey çalgıcı neyine rüzgar üfle, varlığımın harmanından onun yeli,

Yabancının samanını atsın, sadece can kuşu için daneyi bıraksın.

HİREDNÂME-İ İSKENDER

İskender ki sır hazinesi idi, hikmet hazinesi onunla açıldı.

Ondan kalmış olan geceyi aydınlatan birçok hikmet cevheri günün üzerinde belirgindir.

Gel kulağımı aklına rehber et ve o mücevherden kulağına küpe yap.

1265. Madem ki hikmete sahip gönlün ve aklın var, hikmeti işiten kulaktan pamuğu çek.

Onun üstadı olan ve ona kendi hikmet akçesini teslim etmiş bulunan Aristo,

Ona bir gün dedi ki, ey incelikler arayan, bilgi bakımından kendi akranlarından önde gelen.

Dünya mülkü senin kaydına geçip o makamda ayağın sağlamlaştığında,

Seni yanında benim kıymetim ne olur, benim işim senin sayende ne kadar yaygınlık kazanır?

1270. Dedi ki sen itaatkarlığın ölçüsünde benim indimde üstünsün.

İtaatte ayağın önde olduğu sürece, senin kıymetin benim nezdimde daha fazla olur.

Aristo ondan bu cevabı işittiği zaman, hikmet ölçüsüyle onu doğru gördü.

Dedi ki şimdi kesin bilmiş oldum, bu kıyafet senin vücuduna yakıştı.

Sen Keylerin tacı ile yüceleceksin, Cem'in tahtından ve saltanatından payın olacak.

1275. Her zaman edepli ve düşünceliydi, üstada tazime çaba gösterirdi.

Birisi dedi ki niye böyle sıkıntı çekiyorsun, üstada babandan daha fazla tazim, gösteriyorsun.

Dedi ki, bu yaratılışıma işlendi ve gönlüm de canım da onunla terbiye oldu.

Bu sayede bedenim can buldu ama o sayede sonsuz yaşam kazandım.

Bundan bir iki günlük varlık buldum ama ondan fazilet ve cûd denizi oldum.

1280. Bundan konuşmak için dil sahibi oldum ama ondan söz söylemede mücevher madeni oldum.

[Babam] Şehvetten bir zaman mutluluk buldu, sonra benim tohumumu bir damla su ile ekti.

Ama o düşünce sayesinde yıllar sihir etkisi gösterdi böylece ilim ve hikmette meşhur oldum.

Yokluk bağından bu sayede ayağımı çözdüm onun sayesinde ezeli mülke yöneldim.

Bir gün şahlık tahtında oturdu ve yabancı kimse gelmedi.

1285. Dedi ki kapıma kimsenin gelmediği bugünü ben kendi ömrümden saymam.

O gün şah için ne huzur olabilir çünkü ondan ne bahşiş ne bağışlayış olmuştur

İsteyenlerin eteğine gümüş saçmamış, sığınanın canını korkudan arındırmamıştır

İyi işler yapan kimse ondan lütuf görmemiştir, gönlü inciten biri de ondan ceza görmemiştir.

Birgün ne söyledi: bilgenin sözü cömert kişinin önüne ayna gibidir.

1290. Öyle ki o aynada kendi tabiatını ve huyunu tıpkı yüzünü görür gibi görür.

Akıllıların gönlünde aklın etkisi cahillerin üzerinde etkisi kılıçtan daha fazladır.

O etki daima kalbinde kalır bu etki bir süre sonra derman bulur.

Ecel yayı eğer okunu fırlatırsa, ondan incinme onun zararı bedenedir.

Tatlı nefesli kuş sağlam yaşadığı zaman, eğer kafesi kırılrsa bu gam değildir!

1295. Mücrim günahından bağışlanma dilediği zaman, suçun özrünü görmezden gelmeyi günah bil.

Cezası şiddetli olanın cezasından kork, cezalandırmada acele etme¹¹³.

Yaşayan birini öldürebilirsin fakat öldürülmüş biri asla yerinden kalkmaz.

¹¹³ “Şedidü'l ikâb”. Lafız olarak Kur'ân'dan alıntı. Bkz. *Kur'ân*, 8/13.

Çok bağışla ama bunu az say, minnetten hep uzak dur.

Az al fakat [aldığını] çok gör; bu şükürden dolayı kişi bağlanır.

1300. Dâra kendi fikir ve anlayışına rağmen askerinin kılıcıyla yaralanınca,

O yaradan kana toprağa bulandı, selamet mülkünden dışarı düştü.

Perdenin arkasında acayip bir kızı vardı, gölgede olgunlaşmış meyve kadar temiz...

Öyle vasiyet etti: o temiz inci, İskender'in ışığıyla aydınlansın,

İskender'den başkası onun eşi olmasın, açılmamış hokkayı ancak o açsın.

1305. İskender o vasiyeti kabul ettiyse de, vasiyeti kabul etmekten dolayı mahzundu.

Bir kişi ona dedi: bu üzüntü nedir? Cihanda senin için ondan daha güzel eş kimdir?

Dedi: endişem şundandır ki; onun aşkı ayağımı baltalar.

Onun aşkıyla elden ayaktan düşerim, benim başımda ferman veren şah o olur.

Onu kimseden gizleyemem, dünyadaki akıl sahipleri derler ki:

1310. İskender Dâra'dan dünyayı aldı, fakat kızı onu ondan geri aldı.

Mühür sahibi erkekleri zebun eden [İskender], akli dini olmayan bir kadına zebun oldu.

HALİFENİN O TAZE CARİYEYE KAVUŞAMAMASININ NEDENİ

HAKKINDA HİKAYE

Ufukların sultanı bir halife vardı, hükümdarlıkta dünyada tekti.

Haremde bal dudaklı bir kız vardı, canı baştan ayağa şirin...

Ona gönlünün çok meyli vardı, akıl engeli iş başındaydı.

1315. Bir sırdaş ona dedi ki ey bahtlı! Bu bal dudaklıdan gönlünün arzusunu al.

Dedi ki başımdaki hilafet tacıyla, bütün doğu ve batı emrim altında iken...

Bu cilvelinin önünde, acz ve niyaz ile diz çökmek bana yakışmaz.

Bir çocukla aynı yatakta yatmak, onunla kendimi bir arada yapmak
[yakışmaz]

Ey saki akıllıyı gafil bir cahil haline getiren iksir karışımını getir,

1320. Getir ki her çiftten ayrılıp oturayım, dünyanın tekini ve çiftini boşayayım.

Gel ey çalgıcı udun kulağımı çek ve dostların kulağına şu şarkıyı ulaştır.

Azade rindelerin nikahına üzümün kızından başkası mübah olmaz.

BEKARLARA NASİHAT: KADINLARLA SOHBET İÇİN YÜZ SUYU
DÖKMESİNLER VE EV ERKEKLERİNE VASIYET: KADINLARA
BOYUN EĞMEKTEN SAKINSINLAR

Gel ey İsa gibi yalnızlığı seçen, sen bu yalnızlıktan isyan etme.

İsa, bekarlık dizginini çevirmediği için, bekarlık sayesinde göğe doğru koştu.

1325. Bir kadınla nikahlanmak el ve ayağı bağlamaktır bekarlık ise o bağdan

kurtulmaktır.

Elinden ve ayağından bağlı bir kimsenin yerinden kıpırdaması ne mümkündür?

Eğer bir adam şehvetten delirmemişse aklın yolu ve kuralına yabancı değilse...

Niçin elini ve ayağını bağlasın, gönlünü ve dinini yeleye versin?

Hikmetli bilgin ne güzel söyledi: Kadın isteyene hayret ederim.

1330. Kayınpederin gözünde kendi kızı iyidir, onunla her iki gözünü ve gönlünü aydınlanır.

Kızı onun gönlüne o kadar ağır gelir ki, başkalarına yüz türlü sıkıntı verir.

Kocanın rağbeti ona artsın diyerek çeyiz için Altın ve gümüş borç alır.

Gönlünden o yük kalksın diye, onun gönlünde iki yüz hile/tedbir asılıdır.

Ansızın saf biri temiz tedbir ile o yokluk darlığına adım atar.

1335. O yükü babasının canından alır, bahtsızlık tasmaını boynuna geçirir, prangaya vurulur.

Biri onu boynundan attığı için mutlu, biri onu boynuna asmaktan mutlu.

Akıl, bu boş şeye kendini asan kişiye akıllı diyemez.

İki kadın birlikte oturdukları zaman dünyanın işini irdelerler.

Onların hayırlarından ümit elini yıka, çünkü onların gezintileri şer vadisindedir.

1340. Bir kadın bir kadınla fikir alışverişi yapınca, zehirli bir yılan, zehirli diğer yilandan zehir borç almış olur.

Sakın katmerli zehirden sakın! Olmazsa candan ve cihandan vazgeç.

Evlenme ve eğer evlenirsen sakın, bütün ayıp ve arlardan arınmış bir kadınla evlen.

Saf inci gibi parlak, mücevher sadef gibi karanlıklara kapısı kapalı...

Güzelliği yabancıların gözünden uzak, tanıdıkların yakınlığından kaçır...

1345. Onun elinde kimsenin kınasından renk yok, çocuklar gibi her renge meyli yok.

Eline tesbihten başka şey dokunmamış, onun sırtını kendi tırnağından başkası kaşımamış.

İffet allığından yanakları kırmızı, yanağı utangaç tabiatından gül rengi olmuş.

Onu yetiştirenler onun odasına çıkıktan başka bir şey saklamamıştır.

Güneşin ışıklarını onun eli eğirmiş, çığırının sesinden felek semaya başlamış...

1350. Kimseyle birlikte olmamış başı öne eğilmemiş, iğne gibi dışarıya gidip gelmemiş...

Böyle bir kadını hayalinden başka yerde bulamazsın ve eğer farzı muhal bulursan;

Onun temiz eteğini ganimet say, yüz erkeğin kanından onun toprağı

değerlidir.

Fakat onun fermanına gönlünü esir edecek kadar da ona boyun eğme,

Ona danış ve tersini yap, temiz gönüllerin görüşü budur.

1355. Kadınlar için güzel bir iş yoktur, Onların ziyandan başka faydaları yoktur.

PERVİZ İLE BALIĞIN ONU ZENGİN ETTİĞİ VE ŞİRİN'İN ACI
NASİHATI İLE ZENGİNLİĞİ ARTAN BALIKÇI HAKKINDA HİKAYE

Bir gün Perviz ve Şirin birlikte, güneşin ve pervinin birlikte oturması gibi oturmuştu.

Aniden tam da onların istediği gibi, bir balıkçı bir balık getirdi.

Balık değil, gümüşten güzel bir tılsım, hikmet sahibi yaratıcının sanatından bir görünüm.

Güzellerin bileği gibi gibi taze ve güzel; gençlerin ve yaşlıların gönlünü elinden çalmış.

1360. Hesap günü cömert olmayan cimri gibi, onun bütün sırtı ve yanları dirhemle dolu...

Perviz'in tabiatına çok hoş geldi, inci saçan elini açtı.

Hazinesini ikram etme yoluna gitti, yanında binlerce sikke saydı.

Şirin o cömertliğini görünce ona dedi ki: ey yüceliğin kiblesi...

Bir balıkçıya bu kadar bağışta bulunma ihsan ehline göre bu hata olur.

1365. Herkese bu kadar bağış yaparsan, bu kadarını nasıl göz önünde bulundurabilir?

Der ki, bu sadece bir balık fiyatıdır, şahlar şahının cömertliğine layık mıdır?

Ve ondan daha az verirsen, bana bir balığın değerinden daha azını verdi diyerek

ah eder.

Şah ona dedi ki; şimdi ona dirhemleri reddetmesini ferman etmenin çaresi nedir?

[Şirin ona dedi ki:] ona sor: ey bencil, senin avın dişi midir yoksa erkek mi?

1370. Bu ikisinden birine cevap verince de ki “Bunu yemek bana doğru olmaz”

Gel bu ticareti fesh et, saydığım paraları geri ver.

Balık satan bu soruyu duyduğu zaman, o halin sırrını aklıyla anladı.

Dedi ki: bu iki anlamın dışındadır ne dişidir ne erkek, hünsadır.

Perviz güldü ve ona emir verdi, ona bahşış vermeyi arttırın.

1375. Sert zamanları yumuşatmak için bir heybe ile dirhemleri sırtına aldı,

Gitmek için adım attığı zaman, heybesinden bir dirhem düştü.

Heybeyi hemen sırtının üzerinden attı, düşen dirhemi geri yerine koydu.

Şirin, padişaha dedi ki bu cimri adama bak, bir parça gümüş için neler yapıyor.

Bu saklı cimriliği ortaya çıkınca, heybeyi ondan geri almamız sezadır.

1380. Perviz onu yoldan kendine çağırdı, ona cimriliğini anlattı.

[Balıkçı] Yeri öptü ve dedi ki ey padişah, o dirhemın üzerinde senin adın vardı.

Aldım çünkü ansızın bir karanlık düşünceli, edepsizce onun üzerine basmasın.

[Perviz] Onun güzel edebini, onun iyi davranışını ve özlü sözünü, işittiği zaman...

Tekrar cömertlik adetini ortaya çıkardı, bağış hazinesinden ona dirhem saçtı.

1385. Ve ondan sonra dedi ki, iş bilenler dünyada bu sözü anlatsınlar.

Kadının buyurduğu gibi hareket edersen, zarar üstüne zarar ziyan üstüne ziyan...

Onların söylediklerine kulağınızı kapatın, kadından nasihat dinlemeyin.

Gel ey saki erkeklik kadehi ver, küçük kadehi taşa çal büyük kadehi getir.

Kadın dünyaya geldi, onun yüzünden alay konusu olma. Kadın için bu kadar alçalma.

1390. Gel ey çalgıcı tizle bas sesleri eşleştir, bu gizli şarkıyı açıkça çal.

Akıl için şu nükte açıktır ki, kadının memuru, kadından daha aşağıdır.

İSKENDER'E DEĞERSİZ BİR HEDİYE GÖNDERİP İSKENDERİ
ŞEREFLİ BİR HİKMETTEN HABERDAR EDEN ÇİN HAKANI
HAKKINDA HİKAYE

İskender, Yunan ülkesinin ötelerinden, Çin hakanının üzerine ordusunu sürdürdü.

Onun şöhreti hakana eriştiği zaman o fitneyi sakinleştirmek için derman göremedi.

Askerlik karargahından onun dergahına, bir elçi gönderdi ve onunla birlikte,

1395. Bir cariye bir de erkek köle gönderdi ve bir kat elbise bir sofrası.

İskender o hediyeleri gördüğü zaman, hayret parmağını ısırıldı.

Kendi kendine dedi ki onun bu değersiz hediyelerini gönlüm kabul etmiyor.

Benim meclisime onu göndermek, ne ona layıktır ne bana layıktır.

Gözünde süslediği bir nükteyi, söylemek istemiştir.

1400. Onun ordusunda, gönüllerinde hikmetli düşünceler olan bilgeler vardı.

Onları kendi özel odasına çağırdı, yüz çeşit saygıyla onları oturttu.

Bu problemi çözsünler diye, yüreğinin sırrını onlara açtı.

Onların içinden biri dedi ki: Çin şahından, senin için gizli bir haberdir.

Bir insanın gece birlikte olacağı cariyesi yanında olduğu zaman,

1405. Kişinin zor işlerde yardımcı olacak hizmetkar bir kölesi varsa,

Yıl boyunca elinde bir elbise ve karnını doyurmak için bir sofrası varsa

Neden her zaman başka bir sıkıntı eziyet çeksin, uzaktan her ülkeye asker

çıkarsın?

Niçin yağma için her ülkeye yönelsin, padişahların başındaki tacı niçin alsın?

Tutalım ki dünyayı tamamen ele geçirmiş olsun, saltanatı ve mülkü ele geçirmiş olsun...

1410. Çaba ile dünyanın en üstüne çıksa, bundan daha fazla kazancı olmayacak.

En iyisi kanaat davulunu çalıp, kurtuluş ve ibadet kapısını çalsın.

İskender bu sözü ondan işittiği zaman, enaniyet ağacını kökünden kesti.

Dedi ki: hidayet yolunu bulmuş bu nasihat onun için yeterli.

Ve ondan sonra hakana barış kapısını çaldı, düşmanlık tozunu onun yolundan temizledi.

1415. Saflık gönlünden insaf gösterdi, şahın aradığı her şeyden insaf daha iyidir.

Ey cihan padişahı insaf yolunda çalış, adalet kadehinden saf şarap iç.

Dünya adalet ve insafla ayaktadır, onun gibi, dünyayı fetheden bir ordu yok.

Eğer saltanat istiyorsan adalet yolunu tut, eğer yoksa, gönlünden bu hevesi çıkar.

Tedbir okunu fırlat, adalet kılıcı ile dünyayı fethet.

1420. Öyle yaşa ki sen eğer doğuda olsan batıdakiler Allah'tan seni istesinler.

Şöyle olma: Rey'de olduğun halde Rum'dan sana lanet sesleri yükselmesin.

Senin zulüm elinden memleket harab oldu, başka bir memleket için ayağını

rikaba koyma.

Senin ülkende zulümden başka huyun yok, yabancı ülkeye ne diye yönelirsin?

Halk senin zulmünden haberdar olunca senin zulmünden birbirlerine zulmeder oldu.

1425. Yüzünü adalete çevir ki herkes seninle adalette gönül birliği içinde olsunlar.

Şahın gönlü inayete meyletse, onun inayeti halka sirayet eder.

Eğer o padişah zulüm yolunu tutarsa, bütün alem ehli de zulüm ehli olurlar.

BİR ARSA SATIN ALIP ORADA HAZİNE BULAN VE BU HAZİNEYİ SATICININDIR DİYEREK KABUL ETMEYEN VE SATICININ DA KENDİSİNE BEN O YERDE HER NE VARSA SATTIM DEDİĞİ ŞAHIS HAKKINDA HİKAYE

İşittim ki dünyanın beden gibi ve onun adaletinin ruh gibi olduğu Nuşirevan'ın zamanında,

Adalet canların içine öyle oturdu ki, zalim adamların zamanlarını ortadan kaldırdı.

1430. Bir fakirin bu dünya arsasında bir yeri yoktu, oturmaya layık bir evi yoktu.

İmar etmek için bir yer satın aldı, onu kazarken bir hazine meydana çıktı.

Kazma, işçinin elinde, altın hazinesinin anahtarı gibi oldu.

Satıcının yanına doğru yola çıktı, o hazineyi iade etmek için gitti.

Dedi ki o yeri kazdığım zaman, altın ve gümüşle dolu bir hazine buldum.

1435. Gel kendi hazineni kabul et, bu altın ve gümüşünden faydalan.

Dedi ki ben onu sana sattığım zaman, onun altınından gümüşünden kesemi boşalttım.

Benim onu kullanmam doğru değildir, orda ne bulduysan senin hakkındır.

Ne satan onu aldı ne müşteri aldı, buna hakemlik için bir hakeme gittiler.

[Hakem] Onlara sordu, ey akıllı insanlar, adalet orudusuna kumandan olanlar.

1440. Allah size hiç çocuk vermiş midir, yoksa bu levhada yazınız yok mu?

Biri dedi ki bir kızım var, diğeri de oğlunun halinden bahsetti.

Her ikisine birlikte nikah kıydı, o hazineyi onların yemesi için mübah kıldı.

Çocuk ondan kazançlı olduğu zaman, babasının canına rahat erişir.

Eğer o kıssa şu zamanda olsaydı, her biri hazinenin canına okurdu.

1445. Satıcı ve müşteri haineyle konmaya çalışırdı, hakem onu şiddetle ortadan kaldırırdı.

Gel ey saki, o adalet kadehini ver ki adaletin neticesi galibiyettir.

Zulümden zenginlik kolunu çek çünkü zulüm devrinde o kadar kalıcılık yoktur.

Gel ey çalgıcı, cana huzur ve gönle yakınlık bağışlayan orta yol perdesini çal.

Çal ki bu dağınık halden kurtulalım, itidalsizliğin karışıklığından kurtulalım.

İSKENDER'İN ANNESİNİN YAZDIğI MEKTUP VE ONA HİKMET
MÜCEVHERLERİ SIKIŞTIRIP İSKENDER'E GÖNDERMESİ
HAKKINDA HİKAYE

1450. Şöhreti dünyayı saran ve bütün yeryüzünü ve zamanı kaplayan İskender,

Dünyanın çevresini dolaşmaya başlayınca, ülke fethetmek için sefere
çıkınca,

Annesi onu görmekten mahrum kaldığı ve ayrılık zamanı onun için çok
uzadığı zaman,

Miskten yazı yazan kalemini sivriltti, gamla dolu bir mektup yazdı

Mektubun başında sıkıntılı gönüllere ferahlık bağışlayan Allah'ın temiz namı

1455.[O ad ki] Büyüklük gösterenlerin tacını yükselten; ay yüzlü güzellerin
yüzünü parlatan...

Her gece oturan insanın gecesini sabah eden; her yanan gönlün yangınına
azaltan

Ondan sonra hakbilir kul İskender'e annesinden binlerce övgü...

Allah'ın teyidi ile güçlenen zayıf kul, Onun görüşüyle cömertlik kuralları
yenilenmiştir.

Allah'ın yüceltmesiyle dünyanın azizi; Onun öğretmesiyle her gizli şeye
vakıf [Kul İskender]

1460. Kendi başına küçük ve Allah lutfundan başı yüce kendi kendine yok, O'nun
varlığından nasiplenmiş.

[Övgü] Ona olsun ki kendi haddini aşmaz, akıl sahiplerinden başkasının yoluna gitmez.

O hikmet dışında bilgisi olmayan kişidir öyle ki onun aklın hükmü dışında yolu yoktur.

Sakın kendinde büyüklük vehmetme çünkü kendini beğenen zelilce toprağa düşer.

Kişinin kendi gözünde zelil olması iyidir, çünkü bu sıfat azizliğe delildir.

1465. Çabucak yok olacak olan mal ve mülke kişi niçin gönül verir?

Sakın kendine cimriliğe yol verme çünkü açık el kapalı elden iyidir.

Kapalı el yumruktur ve varlıklı kişinin isteyen kişiye yumruğu kaba gelir.

Hacet sahibinin kalbi yaralıdır, ona karşı açık bir el rahatlıktır.

Kibir gönlüne yuvalanmasın, çünkü kibir, dine zarardır cana ziyandır

1470. İktal gününü böbürlenme, geceye çevirir. Bahtlıların böbürlenmesi şaşılacak şeydir.

Nice adam böbürlenmekten söz etmiştir ama böbürlenmekten kendine ok atmıştır.

BAYRAM ELBİSESİ GİYİP KENDİ KENDİNE BÖBÜRLENEN VE O ZEHİRLİ OK YÜZÜNDEN YERE SERİLEN GENÇ HAKKINDA HİKAYE

Padişahlık elbisesi ile bir genç, yüzü Mani'nin kaleminden çıkmış bir nüsha gibi

Sabah uykudan kalkmış, bayram yerine gitmek için süslenmiş yola çıkmıştı.

Baht sabahının başladığını müjdeler gibi çok beyaz bir cübbe giymişti.

1475. Sabah renkli cübbenin üzerine zümrüd bir kaftan giydi.

Şafaktan beliren ay gibi kaftanının üzerine kırmızı renkli bir kumaş bağladı.

Bir aynacıdan ayna istedi, aynaya bakınca bencilliği had safhaya ulaştı

Kendi güzelliği o kadar hoşuna gitti ki içi kendi düşüncesiyle doldu.

Kendine kendine dedi ki: ben şah ve şehzadeyim ve şehzadelerin içinde nadir olanım.

1480. Aydan balığa kadar kim benim gibi olabilir, padişahlığa kim benim gibi layıktır?

Böyle dedi ve bir atın üzerine bindi, arkasından binlerce ordu geldi.

Bayram yerine adım atmamıştı ki, atının ayağı kayıp bayrama kurban oldu.

Bir helak oku onun canına düştü, kendi attığı oktan toprağa düştü.

Ne mutlu o kimseye ki baştan basiretli davranmıştır ve kendi gözüyle kendine bakmamıştır.

1485. Hep iyilikleri görmüş kötülükleri görmemiştir, iyiliği kötülüğü bırak, kendini de görmemiştir.

Gel ey saki aydınlık bakımından ayna renkli olan o billur kadehi getir,

Her bencil insana rağmen, akıl bize kendi ayıbımızı gösterebilir.

Gel ey çalgıcı o şarkıda kılı kırk yar, yardığın o kıl ile perde doku.

Böylece kendi gözümüze bir perde çekelim, benciller gibi kendimize bakmayalım.

İSKENDER'İN ARİSTO'DAN VASIYETTTE BULUNMASINI İSTEMESİ VE ONUN VASIYET YAZMASI HAKKINDA HİKAYE

1490. İskender Aristo'ya yazdı dedi ki; ey tabiatı iyi, kutlu üstad!

Gönlüm senin eğitim kaleminin tahtasıdır, başım sana tazim meydanının toprağıdır.

Ey sevinç ve şenlik hazinesi ben sensiz, hikmet çeşmesinin başından uzak düştüm.

O çeşmeden bir su sızıntısı gönder, bir sorum var, cevap gönder.

Gönlün beğendiği birkaç satır gönder ki bütün ülkeler faydalansın.

1495. O mektubun her yazısı inci sadepleri gibi hikmetli öğütlerle dolu olsun.

Aristo ondan bu mektubu okuduğu zaman şu nükteyi mektubuna yazdı.

Dedi ki, Yunan hazinesinin gönlünün öz nakdi senindir Yunan'ın bilgeleri sana mağlubtur.

Benim bu söz söyleyişim senin ihsanındandır, sana layık bir övgüyü nasıl yazayım?

Mektupta sana öğüt yazmaya haya ederim, fakat sen söyle dediğin için söylüyorum.

1500. Dünya eski bir akıl avlayan kocakarıdır, karışıklık ve gösterişle kendisini süslemiştir.

Kimse onun savaşından ve barışından anlamaz, ondan çıkan ahenk hep düzenbazlıktır.

Sonunda her ne verdiyse yağmalar, her ne doğurduysa ecel yeline verir.

Onun haremde ayakta kalmış bir ev yoktur ki, hadiselerin seli ile yerinden kazınmamış olsun.

Tümsek üzerinde yapılan bir evi, bir deprem ile yerle bir eder.

1505. Onun ikbalinin taç sahibi yapıp da, bahtsızlık toğrağına düşürmediği kim var?

Bahtlılık tahtına oturtup, onun yükünü tahtından alıp musalla taşına taşımadığı kim var?

Onun ihsanına bağlanan herkes çocuk gibi verdiğiinden pişman olur.

Yüz özgür insanın canını yaralar verdiği ondan fazasıyla alır.

Bir damla verir, saf mücevher ister, güle su serper gül suyu alır.

1510. Bir akıllının canına hanel getirir akılsızlardan ona bedel yapar.

İskender'in seddinde delik açar sonra deliği çamurla onarır.

Yaseminin yerine diken diker, sihirbazlıkla bize yılan çıkarır.

Onda bir kıl ucu kadar ayırt edicilik yok, bir şeyi hiçbir şeyden ayırt etme yok.

Alçaklar gibi ondan makam ve devlet isteme, onun makamına ibretten başka bir gözle bakma.

1515. Ayırt ediciliği olmadığı için ister cömert olsun ister cimri olsun farktmez onun için.

Haberdarlık ile değilse hiçbir şeye değmez isterse şahlık devleti bağışlanmış olsun.

AKILLI PADİŞAH İLE AKILDAN BİGANE DELİ HAKKINDA HİKAYE

Kötü düşüncesi ile iyilere eziyet eden eski padişahlardan bir zalim,

Perişan tabiatlı bir deliye dedi ki feleğin dönüşünden ne istersen söyle.

Eğer seçkin bir define ve mal istiyorsan zahmet görmeden sana gelecektir.

1520. Eğer eş, eyvan ve saraylar istiyorsan, sana geniş bir işret meydanı hazırlayacaktır...

Ve eğer şahlık tacına meyl ediyorsan senin başına şahlık tacını koyacaktır.

Divane güldü dedi ki: ey bu oyuncağa gönlünü bağlamış safdil,

Felek kimdir? Gece gündüz boşuna dolaşan ve gönül ehli ile savaştan şaşkındır.

Onun düşüncesi eğrilikten başka bir şey değildir, onun işi sadece doğruları incitmekten başka bir şey değildir.

1525. Nuşirevan'dan tacını ve tahtını alır, senin gibi bir dar görüşlü bir zalime verir.

Ben ondan ne iyilik bekleyeyim, düşük adamlar gibi ona boyun eğeyim.

Eğriden eğrilikten başka bir şey beklemek göze toprak doldurmak demektir.

Gel ey saki ne zamana kadar bu akıllılık, kendimden geçiş kaynağını elime ver.

Mülkten ve melekten öyle fariğ olayım ki feleğin dönüşünden haberim olmasın.

1530. Gel ey çalgıcı gamdan dondum, solgunluktan dolayı sanki öldüm.

O ses ile zihnimi öyle ısıt ki feleğin dönüşünden bana müstağnilik bağışlasın.

ARİSTO'NUN ÖĞRENCİLERİNİN HİKMETLİ SÖZLER SÖYLEMESİ
İSKENDER'İN BUNDAN HABERDAR OLMASI VE ONLARIN
ÜZERİNE MÜCEVHER GERDANLIKLAR SAÇMASI HAKKINDA
HİKAYE

Aristo hikmette üstattı ve hikmet memleketi onunla abad olmuştu.

Talebeler için aile kurmaktan uzak kalmıştı, hikmetler evi diye anılan bir evi vardı.

O evden her zaman öğrenciler çıkmış, her tarafından iki yüz ilim sahibi çıkmış.

1535. Onun öğrenciliği için herkes sıraya girmiş, hepsi hikmetin saf şarabından tatmış.

Bir gün geç vakte kadar dışarı çıkmadı, herkesin gönlü onu beklemekten usandı.

Dediler birer birer gelin söz akçemizi nihenge vuralım.

Hikmetten iki üç nükte ortaya çıkaralım ondan ne kazandığımızı gösterelim.

Biri dedi ki ey heves yolunda kaybolmuş, yoldan çıkmak için sana şu neden yeter:

1540. Senin hiçbir işte Allah'ın fazlına dayanma ümidin yoktur¹¹⁴.

Öğrendiğin ilmi uygula o yaktığın meşaleyi söndürme.

Bilgi eyleme rehber olunca, eylem başka bir bilginin kaynağı olur.

Dünyada naz ile yürü, böylece senin karşında niyaz toprağına düşsün.

Bu dünya leş yiyen bir kargadır, öbür dünyayı ise baharda bahçe kıskanır.

1545. Bedence bu karganın gıda kaynağı ol, ruhça o bahçenin dalında kuş ol.

İkincisi dedi ki dünya bir gül bahçesidir, Allah'ı arayan için aydınlık gözdür.

Allah için ona bak ve onu görme, renkten arınarak rengi ve kokuyu görme.

Kalp Allah'ın haremidir, Allah'tan başkasına o evde yer verme.

Aklın kanununca layık mıdır ki Hak, halkla aynı evde olsun.

1550. Üçüncü dedi ki: bu dünya kainat hazinesinin nakidi olan birkaç gündür.

Ne iyidir o kimse ki akli seçip, ebedi ömür satın aldı.

¹¹⁴ “Allah'ın fazlından isteyin, çünkü Allah kendisinden bir şey istenmesini sever. En faziletli ibadet (dua edip) bir sıkıntının kalkmasını beklemektir.” Hadisine işaret.

Dördüncü şu nükteye dudağını açtı: er ya da geç, gelecek [olan] gelir.

Aferin o kimseye ki yüz suyunu akıtmadı, yüzünü iyiliğe götürdü, kötülükten kaçırdı.

Geçen zaman tuzaktan kaçmış bir kuş gibidir, senin elinde bir isimden başka şey yoktur.

1555. Onun için ne kederlen ne mutlu ol, onun fikrinden tamamen arın.

Beşincinin canı ve gönlünden şu söz çıktı, Hakk'a karşı doğru olan halka doğru olur.

Eğer kul Hakk'a karşı doğru olmazsa, hiçbir yerde doğruluk bulamaz.

Söz pazarı buraya vardığı zaman, ansızın o bilge ihtiyar geldi.

Dedi ki bu bekleme vaktinde hangi sözleri seçtiniz?

1560. Dediler ki söylenenler kulağa ve dile gıda olan sözlerdi...

Pir onların söylediğini işittiğinde gonca gibi güldü ve gül gibi açıldı.

Bu haber İskenderin kulağına gitti, onlara inci gerdanlıklar verilmesini emretti

Götürdüler ve ipten çıkardılar, [mertebesi] feleği geçen başlarına döktüler.

Onlardan kimse başını kaldırmadı, o değerli mücevherlere bakmadılar.

1565. Aristo onların övgüsü için ağzını açıp dedi ki, bu akıl ve din dünyadan kaybolmasın.

Yaptığınız o birkaç tartışma ile, yüce himmetli olduğunuzu ispatladınız.

Buraya kadar ulaştırdığınız işin, eteğini sıkıca tutun.

Onunla başka bir bahtı avlayın, himmet yüzünüzü iyiden daha iyiye çevirin.

Gel ey saki daha akıcı bir mey ver, hafif ol ama ağır bir kadeh ver.

İçinde şarap olan altın kadeh ile gel, madem iyi bir şeyin var, iyiden daha iyiye yönel.

1570. Gel ey çalgıcı bir makamda dur şaşırma çünkü bu son derece cana can katan bir perdedir.

Her perdede gönül okşayan bir sır var, onu sır ehlinden başkası anlamaz.

İSKENDER'İN HİNDİSTAN'A GİTMESİ VE ORDAKİ HİKMET SAHİPLERİYLE GÖRÜŞMESİ HAKKINDA HİKAYE

İskender ordusunu Hindistan'a sürdüğü zaman, Brahmanlar'ın akıllılığını işitti.

[Onlar] Allah'ı bilen ve hikmeti tanıyan bir topluluktu, dünyadan ümit ve korku duymaz olmuşlardı.

1575. Onlardan kimse İskender'in tarafına gitmedi, onların kusurlarından onun tabiatı kızıştı.

Onları kahretmek için ordusunu hazırladı, hızlıca onların şehrine yöneldi.

Brahmanlar ondan haber alınca, o işin tedbirine koştular.

İskender yoldayken huzuruna vardılar ve şöyle arz ettiler; ey padişah,

Hikmeti araştıran fakir bir topluluğuz, merhamet yüzünü bu topluluktan

neden çeviriyorsun?

1580. Biz ne sizle barış istiyoruz ne de savaşıma gücümüz var, bu işte ağırdan alırsan iyidir.

Senin önünde tevazu gösteren karıncalar gibiyiz, karıncalar sırasını niçin ayağının altına alıyorsun?

Eğer hikmet defnesi sana lazımsa, define kazmaktan başkası sana yaraşmaz.

Hazine kazmak ibadettir, ülke fethetmek ve yağmalamak değil.

1585. Bize eziyet etme biz incinmişiz, kılıcını üzerimizden çek biz zaten ölmüşüz.

İskender bu arzuhali işittiği zaman, asker çıkarmaktan vazgeçti.

Onlara doğru kendinde fazla meyil gördü, kendi askerlerinden birkaçını seçti.

Birkaç kişi ile can yolunu tuttu, gönlünü dünyanın malı ve mülkünden arındırdı.

Ziynetini bir yana bıraktı, o başsız ayaksız kavme yöneldi.

1590. Çölden geçti dağa ulaştı, orada kazılmış birçok mağara gördü.

O mağaralarda oturan bir topluluk gördü, her işten el çekmiş bir topluluk...

Bitkilerden elbise dokumuşlar, otlardan başlarına sarık yapmışlar.

Fakirlikle beslenen çocuk ve kadınlar, onlara yemek yapmak üzere ot toplamakta.

Hitap dillerini hep birlikte açtılar, her taraftan bir çok soru ve cevap çoğaldı.

1595. Nice hikmet sırrını çözdüler, nice müşkülün sırrını hallettiler.

Mecliste söyleşi bittiği zaman, İskender orada oturanlara döndü,

Dünyadan ihtiyacınız her ne ise benden isteyiniz ki hemen hallolacaktır.

Dediler ki, bizim bu toprak yurttta, sonsuz hayattan başka ihtiyacımız yoktur.

Bu sonsuz yaşamak isteğinden daha yüce bir istek yoktur.

1600. Dedi ki, ben buna muktedir değilim, bu söz benim fermanımın dışındadır.

Kendi ömrünü bir an azaltıp arttıramayan kimse,

Nasıl hayat bağışlar, birinin ömrünü ebedi hale getirebilir?

Dediler ki, madem bu sırrı biliyorsun, niçin şehvet ve hırsa kölesin?

Saltanat için yetmez mi kan dökmek, her memlekete asker çıkarmak?

1605. Tut ki dünyanın tamamı senindir, dünya baştan başa senin buyruğun altındadır

[Tut ki] Zamanın dönüşü sana defineler getirir ve sana hiçbir define gizli kalmamıştır.

Ne var ki sonunda bırakmak gerekecek, kalbe sonsuz elem tohumu ekmek gerekecek.

Dedi ki ben bunu kendim için yapıyor değilim, yalnızca aklın hükmüyle yapıyor değilim.

Bana bu mevkiyi Allah vermiştir, dünya halkına beni göndermiştir.

1610. O'nun dinini ortaya çıkarayım diye, düşmanın canından damarını çıkarayım diye...

Büthaneleri kırayım, herkesi Allah'a kul edeyim diye.

Ben rüzgarla hareket eden o dalgayım ki, bir an bile bu hareketten geri duramam.

Rüzgar eğer bana sakın olmam için izin verse, kıl kadar yerimden hareket etmem.

Fakat bunun iradesi benim elimde değildir, bir yerde karar tutamam.

1615. Bu çeşit çeşit hareketlerin esiriyim, Allah bana git dedikçe giderim.

Ecel elinden ayağım bağlandığı zaman, bu uzak yerlerden ayağımı çekerim.

Bu hayırdan uzak diyardan başlangıçta nasıl çıplak geldiysem öyle çıplak giderim.

Fakat bu çıplak tenden korkum yok, çünkü hikmet örtüsü altında canım temizdir.

Ey gönül, beden elbisesinden soyun, ben ve biz bulaşığından uzak ol.

1620. Çünkü can sana define, cisim sana tılsımdır, bu verimli definenin tılsımını kır.

Fakat senin canın bu üç beş günlük saraydan geçtiği zaman defineye dönüşür.

Sır incileri ona yoldaş olur, ebediyete kadar ona azık sağlar.

Bununla sonsuza dek mutlu ve sevinçlidir, nerede olursa olsun itibarlı olur

GEMİSİ PARÇALANAN, EŞYASINI DENİZE ATAN VE
KURTULDUKTAN SONRA HİKMET İLE DERECELER ALAN BİLGE
KİŞİ HAKKINDA HİKAYE

Bir bilge, gönlü aydınlık olanların, cahillerin karanlığından nefret
etmesinden

1625. Gönlünde bulunan tozu yıkamak için, yaşadığı diyardan göç etti

Çölün eziyetinden kurtulduğunda, zaman onu Nuh gibi bir gemiye oturttu.

Sarhoş develer gibi ağzı köpük saçan dalgalar, ona saldırdılar ve gemi
parçalandı.

Selamet sözünden sapmış gönlüyle, elif gibi bir tahtaya yapıştı.

Rüzgarın kaptanlığıyla, denizi geçti ve bir şehrin kenarına yerleşti.

1630. Parmağıyla kuma bir remil çizdi, bundan dolayı halk içinde hayret meydana
geldi.

Bir çok üstü örtülü hali açıkladı, gizli sırlardan haber verdi.

Bu hikaye cömertlik ve adaletle şehri geliştiren padişaha ulaştı.

Yüz çeşit lutf ile onu yanına çağırdı, saygı ile onu altın kürsüye oturttu.

Denize elinden her ne bıraktıysa, deniz gönüllülük sayesinde ona daha
fazlasını verdi.

1635. Bilge kişi şahtan o inayeti gördüğünde, dostları unutmayı iyi bir yol olarak
görmedi.

Mektup yazmak için kalemini keskinleştirdi, ve o kamyştan yeni bir söz yazdı.

Ey talep tavrasını doğru oynayanlar, aranandan dolayı arama derdine kanaat edenler,

Talebinizi ele geçirmek için çalışın, aklı ezen tabiatı ezin

Denizin dalgasından zarar görmeyecek bir hedefe arzu yüzünüzü çevirin.

1640. Denizin dalgası boyu aşsa da ve eğer gemi tufanda batsa da

Bütün eşyalar ve yük denize düşmüş olsa, bir tahta ile sahile ulaşın.

Ömrünüzün kazancı sizinle yoldaş olur ve haberdar ola gönlünüze ve canınıza dost olur.

Faniden vefadarlık ümidi yoktur, sonsuz olmayan maldan ne fayda?

Gel ey saki o yakan şarabı getir, billur kadehe tazelik yerleştir.

1645. Ver ki daimi olanların ikbaliyle, yeni gelenlerden vazgeçelim.

Gel ey çalgıcı bir mızrap hazırla, çengin telini o ses ile coştur.

Bakiyi faniye satan kişi, yaşam sermayesini yaktı.

İSKENDER'İN BİR şEHRE VARMAēI, ORADAKİ HALKIN TEMİZ TABİATLI OLMASI VE ONLARLA SÖYLEşMESİ HAKKINDA HİKAYE

İskender dünyanın etrafında dolaşırken, gizli ve açık her şeyden haber

soruyordu.

Yol esnasında bir şehre ulaştı, o şehirde beğenilmiş bir kavim gördü.

1650. Onların dudakları boş söze kapalı,gözleri ve kulakları yakışksız her şeye kapalı.

Kötülükle asla birbirlerini incitmeye çalışmamışlar, birbirlerine her iyi işte yardımcı olmuşlar.

Onların içinde bir kimse ne zengin ne fakir, onların içinde bir kimse ne prens ne sultan.

Mallarını eşit paylaşıyorlar, halleri birbirlerine uyumlu...

Ne kıtlığın derdinden yılları dar, ne barış sayfalarında savaş sözü [var]

1655. Bir evden her biri faydalanmakta, onların evinde ne kapı var ne kilit.

Her kapıda bir mezar kazılı ki görenlerin sinesi ondan parçalanır.

İskender onların bu durumundan haberdar olunca, söyleşme yoluyla onları tanımak istedi.

Dedi ki daha hayatın başında mezar kazmak nedendir?

Dediler ki mezarları şu yüzden kazdık: dünya semasında yaşadığımız müddetçe

1660. Dudağı bizi irşaddan geri durmasın, her an bizim hatırımıza ölümü getirsin.

Daima bu hususu dile getirsin çünkü o ağzın dili biz ve seniz.

Onda her ağızdan kopmuş bir diş var, dil gibi çıplak ona düşeriz.

Dil gibi bizi hapse attıkları zaman, kerpiçleri dış gibi dizecekler.

[İskender] Tekrar dedi ki, neden evler kapısızdır, açık kapı hırsız için rehberdir.

1665. Dediler ki bizim şehrimizde hırsız yok ki hırsızlık kazancıyla geçimini sağlasın.

Bütün halk emin ve sadıktır, yeryüzündeki toprak gibi güvenilirlerdir.

Biri eğer toprağa bir tane arpa bıraksan, hasat zamanı sana yedi yüz verir¹¹⁵.

[İskender] tekrar dedi ki, mal ve mülk için sizin aranızda savaş ve fitne nasıl olmaz?

Dediler ki biz yaratanın kuluyuz, ondan gelen azıkla ve elbiseyle yetiniriz.

1670. Bize yetecek kadar olan kavgasız ulaşır, o yüzden ihtilaf kılıcı kınındadır.

Yine dedi ki; ferman sahibi bir şah, bu kargaşasız şehre nasıl yerleşmedi?

Dediler ki: Şah zulmü def etmek için var, bu il zulümden korunmuştur.

Adalet altını zulümden ayar bulur, zalim olmadıktan sonra adile ne ihtiyaç var?

[İskender] Tekrar dedi ki: Sizin diyarınızda nasıl olur da bir zengin olmaz?

1675. Dediler ki: cömert kişinin tabiatından gümüş ve altına ihtiras duymak gelmez.

¹¹⁵ *Kur'ân*, 2/261'e işaret: "Mallarını Allah yolunda sarf edenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir."

Bu mecaz darboğazında altın ve gümüşü hırs ve açgözlülük dışında toplayan yoktur.

[İskender] Tekrar dedi ki: zaman içinde, kıtlık mahrumiyetinden nasıl güvende olacaksınız?

Dediler ki vakitli ve vakitsiz zamanda, işlediğimiz günahlarımızdan bağışlanmaktayız.

Şeytanlarla dolu olan bu yerde, insan için bağışlanımdan dolayı rızık sebepleri boldur.

1680. [İskender] tekrar dedi ki: size sermaye bağışlayan bu tarz size has mıdır,

Yoksa bu size babadan oğula mı geçmiştir, mücevher gibi madenden mi çıkmıştır?

Dediler ki bu özellikler bizden çıkmamıştır, dedelerimizin dedelerinden bu ekin bize mirastır.

Hurmacılıktan haberimiz yoktur, bu meyveyi babamızın hurmasından topladık.

İskender bu sohbeti bitirdiği zaman dönmek üzere yüzünü çevirdi.

1685. Bir terzi dükkanına uğradı, öyle bir yer ki göz onu görünce hayret eder.

Bu su ve çamur aleminden, tecrit makasıyla gönlünü ayırmış

İğne gibi başını kendi işine daldırmış, ayıp ve ar cübbesinden vazgeçmiş.

İplik gibi cahillerden yüz çevirmiş, bilgi ipliğinin ucunu bulmuş.

İskender ona dedi ki ey şaşkın bizden senin kulağına haber geldiği zaman,

1690. İp gibi neden bizden yüz çevirdin, iğne gibi baş üstü koşmadın

Dedi ki, ben azade bir adamım, heves yoluna adım atmadım.

Senin ikbalin ve ihtişamın hoşuma gitmez, başımı neden senin ayağının altına alayım?

Senin altın ve gümüş hazinene tama'ım yok. Yılan gibi senin kapında neden halka olayım?

Bundan önce bizim şehrimizde bir iki kişinin, can kuşları kafesten uçtu

1695. Birisi taht ve tacdan ümidini kesti, birisi yoksulluk köşesinden göç etti.

Birinin bedenindeki kefen ipektendi, diğerinin kefeni ise hoşla gitmez hırkadandı.

Bu temelsiz vefasız saraydan, bir mağara köşesine adım attılar.

Onların ölümü üzerinden birkaç gün geçince, o mağaraya dertli ve ızdıraplı bir şekilde uğradım.

Onların her ikisini dağınık vaziyette gördüm, kemikleri birbirlerine karışmıştı.

1700. Yüz dikkat ile baktıktan sonra bile anlamadım, ki bu hangisi o hangisi?

Gönlümde dünyanın hevesi soğudu, gönlüm ona bağlanmayı terkedip yalnızlığı seçti.

Şah ona dedi ki, ey bilgelikte herkesten üstün mertebede olan,

Seni her işten haberdar görüyorum, gel seni bunlara şah yapayım.

Dedi ki ey padişah ben kendi işinin peşinde çalışan bir terziyim,

1705. Kendisine beka hırkasını dikmek, fanilik atlasını biriktirmekten daha iyidir.

Bu ödün elbiseyi istemiyorum, bu şiarı başka bir ıplağa bağışla.

HALKTAN AYRI DURAN BİLGE KİŞİ İLE ZAMANIN PADİŞAHININ SORU CEVABI HAKKINDA HİKAYE

Kendini halktan uzaklaştırmış bir bilge, yağmacılardan sığınmak için bir mağara köşesine yerleşmiş.

O mağaradan başka evi yoktu, otların yaprağından başka yiyeceği yoktu.

İpek böceği gibi sadece bitki yerd, bitki suyu içmekten vücudu kıl gibi olmuştu.

1710. Zarardan uzak o kılın çevresinde bir grup müridlik bağıyla bağlanmışlardı.

Memleketin padişahı izzet ve naz makamından kalkıp, mağaraya niyaz dolu gönül ile gitti.

O bilge ile görüşmek öyle hoşuna gitti ki, onun aşkından dizginini elinden kaçırdı.

Ona dedi ki; ey kabul edilenlerin kıblesi, kabulü, gönül ehlinin bahtı olan.

Benim gönlüm senin kemendinin esiri oldu, senin yüce kıymetinden benim başım eğildi.

1715. Benim canımın ebedi hayatı sensin, senden ayrılmak benim için ne

mümkün?

Mağaranın dibi, halktan korkup oraya saklanmış olan ejderhanın yeridir.

Sen ise halkın ümit yerisin, senin burayı sığınak yapmaya ne ihtiyacın var?

Sen sultansın ve şehir senin yüzünle hoştur, ikamet malını şehir tarafına çek.

Eğer şehir tarafına zahmet edip gelirsen, senin için bağ ve saray inşa edeyim.

1720.Edeple sana hizmet edecek köleler, gümüş göğüslü bal dudaklı cariyeler...

Onlarla canının ve cisminin neşe bulacağı dünyalık helal sebepler...

Dedi ki; evet bunları ömrüm hoş geçsin diye istiyorum fakat,

Ölüm elini eteğimden koparman şartıyla bu araç gereci senden alırım.

Ey bağışlamada mesel haline gelen bağışlamada ne fayda var çünkü sen ne bağışlasan ecel elinden alır.

1725. Sırrı bilen ne hoş söyledi bu sözü, senden geri alacakları şeyi kabul etme.

Tuzakta esir kuşun çılgılık atması kanat çırpan kuşu aldatmak içindir.

En iyisi kendi tuzağını kendi parçalasın, başka bir kuşu tuzağa getirmesin.

Gel ey saki o uygunluk şarabını getir, çünkü o sevinci avlayan şaraptır.

Tuzaktaki bu sabırsız gönle ver ta ki, kulağımızı aldatma ışığına kapatalım.

1730. Gel ey çalgıcı o Fars neyini çal ki işret atına binicilik etsin.

O biniciye yoldaşlık yap, sıkıntı çölünü geçelim.

İSKENDER'İN, TAHTTAN VE TAÇTAN KAÇAN ŞEHZADE İLE GÖRÜŞMESİ VE ONLARIN BİRBİRİYLE KONUŞMASI

Şarkıcı, fakirlik çenginin yünden teliyle, fakirlik şarkısını çalmaya başlayınca...

Bu eski şarkıya yenilik verir çünkü hüsrevliğin başlangıcı hüsrür¹¹⁶.

Ne mutlu o sultana, bu sözü dinleyip, zenginlik ezgisini unuttu.

1735. Bu şarkının lezzeti ile, dünya mülküne el sallayıp veda etti.

Ülkeler alan İskender bir şehri fethetmek için, kılıcını çektiği zaman,

O şehre ilk hamleyi yaptı ve mızrağının dikeninden fetih gülü bitti.

O gül ile o şehir bağ gibi handan oldu ve o karanlık zindan onunla ışık buldu.

Mumun etrafında toplanan pervaneler gibi, halk o aydınlığın etrafında toplandı.

1740. Dünya şahı o onlara sordu: Ey gizli ve açıktan haberdar olanlar!

Şahlık tahtına oturacak önceki şahlardan yaşayan biri var mıdır?

Dediler ki: Evet, sultanlık nakidinden elini çekmiş birisi kalmıştır.

Başından taç temennisini çıkarmış; haraç kabul etmekten elini çekmiş.

Levhalarından yokluk yazısını okuduğu mezar tümseklerini kendine yer edinmiş.

¹¹⁶ Padişahlık manasına gelen Hüsrev kelimesinin ilk harfleri hüsrür manasındaki hüsr kelimesinden oluşur.

1745. O aslan gönüllü yaban eşegi avcısı, tabiatı Çin ahusundan daha ürkek hale gelmiş.

Şahlıktan vazgeçip kulların yolunu tutmuştur, yaşayanların yöresine gelmez.

Mücevherler saçan nasihatler verdiği zaman, onun sözleri cana tesir eder.

Ölülerin başından kase alır, donuklara öğüt şerbeti verir.

Çürümüşlerin bedenlerinden sürme yapıp, halkın gözlerine sürme çeker.

1750. Şah onun ihtişamla huzura gelerek meclisini güneş gibi aydınlatmasını buyurdu.

Birkaç zaman sonra şahın huzuruna geldi, elinde birkaç kemik vardı.

İskender ona dedi ki: bu yeşil sofradan, eline bu iki kemiği ne diye alıyorsun.

Dedi ki: bu çöl meydanında, kulların ve sultanların mezarına baktım.

Benim gözüm sultanların kemiklerinden, kulların kemiklerini ayırt edemedi.

1755. Madem sonunda ikisi bir renk olmuş, başlangıçta neden birbirleriyle savaştılar.

Bu defa ona dedi ki ey saygıdeğer, eğer akıllı ve yüce himmetli isen,

Gel seni şahlığa eristireyim, ve gel seni bu şaşkınlıktan kurtarayım.

Dedi ki, şahlık ile himmetimi artıracak kadar, alçak himmet sahibi değilim.

Yüce himmetten bir sermayem var ki, sultanlık tahtı ondan daha düşük mertebededir.

1760. Her hevesten arınmış olan gönlüm, iki dünyada dört şeyden başka şey istemez.

Biri ibadet ve akıllılıkla kazanılmış ebedi bir ömür

Öyle bir hayat ki eteği ebedi beka. Ve yokluk onun çevresinden göçüp gitmiş.

İkincisi, hazanın elinin ulaşamadığı gençlik baharıdır.

Yaşlılık gençlik baharının hazanıdır, gencin kusuru yaşlıdan fazla değildir.

1765. Üçüncüsü, rütbesi alçak olmayan mutluluktur, dünyanın kederi ona zarar veremez.

O hep rahat, eziyetten de uzaktır, gönül ve göz onun sonsuz nuruyla doludur.

Dördüncüsü, gönlün beğendiği zenginlik olup fakirliğin zilletinden ona zarar gelmez.

Mizacına sevinç mayası koyar, gönlünü ihtiyaç kederinden arındırır.

Sultan ona dedi ki: Ey değerli bilgin, bu dört şey benim kudretimde değildir.

1770. Allah'tan başka bu işyerinde, bu dört şeyin iradesi kimsede yoktur.

Dedi ki; izin ver bu maksud hurmasından meyve yiyeceğim bir kapıya gideyim.

Benim arzum onun ihsanından gerçekleşir, bu sayede isimim feleğin çatısını aşar.

İskender bu sözü işittiği zaman, bir şey söylemekten vazgeçip sustu.

Onun huyunda zahmete katlanma yoktur, şahlık yükünden onu mazur gördü.

1775. Gel ey saki, gemiye bir şarap at, bu gemiler kıran dalgalı denizden,

Eşyamı kurtuluş sahiline çekeyim, ve bu kararsızlığımdan bir karar doğsun.

Gel ey çalgıcı mızrabın üzerine çeng vur, ve o perdeden bu gönül çelen şarkıyı çal.

Şahlık tacını ayağının altına alan o elsiz ayaksız kula ne mutlu!

Kabarcıklar gibi kendinden geçmiş giden kişi, suyun üzerine ayak bassa yakıştır.

1780. Bu okyanusta köpük gibi hafif bir şekilde giden kişi, dalgada telef olma korkusundan kurtulur.

İSKENDER'İN DENİZ SEFERİ ESNASINDA KAF DAĞININ MELEĞİNE RASTLAMASI VE ONDAN NASİHAT İSTEMESİ HAKKINDA HİKAYE

Sır ülkesinin en büyük şahı İskender'in başı memleket feth etmele yüceldiği zaman,

Ordusunu karadan toplayıp, denize doğru yöneldi

Dudağı, bir gemi gibi kuru bulunca, niyet yularını denize doğru çevirdi.

Ordusu sahilde istirahat ederken, yalnız yürüyerek denize adıma attı.

1785. Tıpkı yeryüzü gibi denizde yürüdü, gönlünde batma korkusunun kederi yoktu.

Toprak üzerinde koşuyorcasına, korkusuzca suyun üzerinde gidiyordu.

Sudan sonra Kaf Dağı onun tavaf yeri oldu, çocuklar gibi Elif Ba'dan “Kaf”a ulaştı.

Elini dağın yamacına vuran, çok görkemli ve güçlü bir beden gördü.

Ona dedi ki; bu dağın ismi nedir, senin bu dağın yanında durmanın nedeni nedir?

1790. Hatırından ne düşünce geçiyor ki, elini onun beline koymuşsun?

Dedi ki bu dağın adı Kaf'tır, sabah akşam yeryüzüne çapalık yapar.

Ellerimle belini tutuyorum ki yerinden kımıldamasın.

Bu su ve balçık aleminin her ülkesine, bu dağdan bir damar bağlıdır.

Allah bir ülkeye gazaplandığı zaman, o damarla onu yerinden oynatırım.

1795. Bir anda onu alt üst ederim, onun varlığını temelinden yıkarım.

Böylece söze kapı açıldığı zaman birbirlerine hitap dilini açtılar.

Zor sorular ortaya attılar, [karşılığında] açık cevaplar aldılar.

Müziğin güzelliği ve konuşmaların lutfu ile, sohbeti veda sınırına getirdiler.

İskender ona dedi ki ey ulu kişi, ey yüzüne feyiz kapısı açık olan!

1800. Bu yolda benim geri kalanlardan olmama müsaade etme, bana bu kapıdan yine bir feyz ulaştır.

Din ve dünyaya faydalı olacak, bilginlerin beğeneceği birkaç söz söyle.

O sözden manalar defnesinin izini bulayım, dostlarıma bir armağan götüreyim.

Dedi ki: Ey İskender emel atına geniş bir meydan olan bu eski sarayda,

Zamana akıl gözü ile bak, güzel iş yapmaya amade ol.

1805. Akşam olunca yarını düşünme, gönlünde beyhude düşüncelere yer verme.

Yarın bana ne getirecek diye kederlenme, zamandan gönlüme ne sivrilik gelecek diye kederlenme.

Gök sofrasından devletin gereklerine uygun ne rızkım olacak [diye kederlenme.]

Sabah vakti, altın renkli bayrağını, yıldız haşemli şah kalkanını atınca,

Gece nasıl gelir nasıl geçer deme, dünyanın zararına mı ziyanına mı geçer deme.

1810. Geceyi götüren yüce Allah, geceyi götürdüğü gibi gündüzü getirir.

Gece ve gündüz her biri onun takdiri ile, onun kuşatma zincirine tutsaktır.

İsterse geceni öyle geçirir ki gülmekten dudakların birbirine kavuşmaz.

İsterse gündüzünü öyle eder ki, ağlayışın ve yanışın haddi aşar.

Bugün elinden her ne geliyorsa onu yap çünkü ecel işten elini bağlayacaktır.

1815. Buğday veya arpa her ne istiyorsan, onu ek çünkü bugün ekimdir yarın

hasat¹¹⁷.

Cennet ehlinin manzarası, anber tabiatlı Firdevs makamıdır.

Güzel fiillerin sureti, cennet bahçelerine doğru klavuz olur.

Dünyanın gereçlerine sevinme, onun çoğu azlığa yüz tutar.

Sonunda yüz keder ile kan içinde uyumamak için orada mutlulukla az gonca aç.

1820. Demir gönüllü olmaktan vazgeç mum gibi ol, mazlum esirlerin sığınağı ol.

Herkese karşı yumuşaklık yolunu tut, mum gibi bu yoldan dışarı çıkma.

Tatlı bir yeşil ol, kabalık etme, nazik bir gül ol kirpilik etme.

Öfke ateşinin üzerine yumuşaklık suyu dök, dünyanın iyi ve kötüsünde aceleci olma.

Maksadın için hızlı yürüyüp de, tedbir ve düşünce yolundan başkasına ayak basma.

1825. Başta birçok iş doğru görünür fakat, üzerinden perdeyi kaldırdığın zaman,

Alnın levhasına kalem yarığından, hata yazısıyla yazılmış bir yazı görürsün.

MERV'DEKİ UÇ BEYİNİN KARISI VE KÖLESİ ARASINDAKİ
HUSUMET İLE KÖLENİN PAPAĞANLARA BÜHTAN ÖĞRETMESİ VE

¹¹⁷ "Dünya ahiretin tarlasıdır." Hadisine işaret.

O BÜHTANIN ORTAYA ÇIKMASI HAKKINDA HİKAYE

Merv sınırında bir uç beyi vardı, yanağı gül gibi boyu servi gibi bir karısı vardı.

Köleler ordusunun içinde bir siyahi vardı, kadına gizli gizli bakardı.

Onunla bir olabilmek için aralarında bir çok kavga ve karışıklık geçti, ama olmadı.

1830. Uğursuz kölenin sevgisi kine dönüştü, intikam almayı kafasına koydu.

Kuş pazarından iki papağan satın aldı ki öyle kuşları Süleyman bile görmemiştir.

Eğitimle her ikisinin dilini açtı, sırlı bir sözü onların dillerine öğretti.

Birinin dilinde şundan başka söz yoktu, uçbeyinin karısı hacibe dost oldu.

Bir diğeri dedi ki bu hal yeterince açıktır fakat onu söylemek benim işim değildir.

1835. Kuşlar bu sözü öğrenince, bu sözü söylemeye güç yetirir hale gelince,

Onları uçbeyinin odasına götürdü, has perdedarına teslim ettiler.

Kuşların bu sözden başka söylediği yoktu, fakat zavallı adam dilden anlamıyordu.

Sabah akşam eğlenerek şarap içiyordu, bu nağme ile gönlü ve kafası hoş...

Ansızın Rey şehri eşrafından bir zerafet sahibi o esnada ona misafir oldu.

1840. [Uçbeyi] Misafirperverlik ile eğlence tertip etti, şarap getirdi ve içmeye

başladı.

Şarabın ateşinden zihni kızışmaya başladığında, tabiatını aydınlık meşale gibi yaktı.

O söz söyleyen iki kuşu, o şarkılar söyleyen iki şarkıcıyı,

Haremden topluluğun içine getirsinler, onların sesinden toplumun canı şenlensin [diye emretti]

[Misafir] Onların sırlı sözlerini işitince, utancından başını öne eğdi.

1845. Uçbeyi ona dedi ki, senin halin nedir, bu güzel sözlüler içinde üzülmen nedir?

Kıvranıp pek çok sebep aradı, doğruyu söylemekten başka kurtuluş bulamadı.

Toprak sahibi işin sırrından haberdar olunca, kıskançlık onun can damarını kopardı.

Siyah köleyi yanına çağırdı ve o hikayeyi onunla konuşmaya başladı.

Bu olaya o da şahitlik etti. [Uçbeyi] Elinde kılıç, kadına doğru yöneldi.

1850. Dedi ki: Ey şaşkın bu ne kara kalpliliktir ki kara işlerin bu kadar aşikardır?

Ben burada herkese gül bahçesi temenni ederken, gül bahçesine çalı çırpı asmak nedendir?

[Cariye] Eteğine yapıştı ve dedi ki ey bahtiyar, merhamet dizginini benim üzerimden çekme!

Akıl ve fikir yolundan dışarı adım atma, önce sor sonra ister bırak ister öldür.

Senin kölenin günahsız olan bana karşı, hayalinde muhal bir arzu doğdu.

1855. Dudağımdan arzusuna ermek müyesser olmayınca, benim yoluma tuzak kurdu.

Onun tuzağı şimdi kolumu kanadımı bağladı, onun arzusunca senin hışmına uğradım.

Benim canımı yakan iki papağan, ondan can yakıcı sözler öğrendiler.

Onların bu sözlerinin ondan başka üstadı yok, bu sözden başka öğrendikleri hiçbir şey yok.

Bundan akıl sahibi kişi bilir ki, benim işim ondan dolayı çıkmaza girdi.

1860. Uçbeyinin kalbi bu sözlerden yumuşadı, tekrar onun sevgisine ısındı.

Ona karşı dudağından teşekkürden başka söz çıkmadı, kılıcından ona bir yanlılık gelmedi.

Kutlu tabiatlı söz ehli için, altın suyuyla şu nadir cevabı yazdı

Bir suçlu ceazlandırmayı hakettiği zaman akıl sahibi için ağırdan almak acele etmekten iyidir.

Gel ey saki dayanıksızları dayanıklı kılan, o ağır şarap kadehini getir

1865. O şarap ümit yanağına renk getirir, aceleci ömre yavaşlık getirir.

Gel ey çalgıcı o neyin üzerine parmağını koy, parmağınla o düğümü çöz.

Senden gelecek her çözüme, bizim işimizin açılmasından başka bir şey değildir.

İSKENDER'İN VEFATININ İŞARETİNİN GÖZÜKMESİ VE ANNESİNE MEKTUP YAZMASI HAKKINDA HİKAYE

Eski feleğin müşkülünü çözen bilge, sözün hakkını şöyle verdi;

Yıldızların seyrinden ve feleğin durumundan, İskender'in hali hakkında şöyle yazdı:

1870. [İskender'in] Baht sabahı akşama erişince, dünyada kuru ve yaş bölge biter.

Yeryüzü demir gökyüzü altın olan bir yerde, ölümü kararlaştırıldı.

Ölümünün mukadder olduğu yerde, yeryüzü demir, gökyüzü altın olacak.

Ayağının altında demirden döşek, başının üzeri ona altından gölgelik olacak.

İskender denizden çıktığı zaman, ordusunu Rum tarafına yönlendirdi.

Ayağı üzengisinde değerli ömrü gibi yüz acele ile gidiyordu;

1875.Ordusunu her çöle ve dağa öyle sürüyordu ki, her gün bir ülkeden geçiyordu.

O dağdan dağa hareket halindeyken eyerden başka onun dinlenme yeri yoktu.

Öğlen padişahının dünyayı fethettiği sıcak bir temmuz gününde,

Ateşten kumu ve toprağı, parlak korla dolu bir leğeni andıran çöle vardı.

Havası mazlumun ahı gibi sıcak, sıcaklığın çokluğundan, taş mum gibi yumuşak...

1880. Her yolda eriyen nallardan dolayı, yel gibi giden atların toynakları suyla dolmuştu.

Eğer semender oradan geçecek olsa, pervane gibi kolu kanadı yanardı.

Orada yer kızgın tava gibi ateş saçıyor, orada yılan balık gibi kızarmıştı.

Cimri eğer dirhem dolu yumruğunu kapatsa, gümüş, cıva gibi elinden akar.

İskender o kızgın ateşli çölde, yiğitlerle dizilmiş gidiyordu.

1885. Yolun meşakkatinden, örselenmiş feryad etmekte, bedeninde kanı güneşin sıcağından kaynamakta...

Kan dalgası bedeninde öyle coşuyordu ki, kan burun yoluyla başından çıkıyordu.

Altın eyer üzerinde, fildişi oluktan taze mercan döküldü.

Kanı def edebilmek için bir çok tedbir denedi, fakat kanı o tedbire rağmen durmadı.

Ecel selinden onu yaraladı, o selin açtığı deliği kapatamadı.

1890. Bu yüzden eyerin üstündeki evi ona dar geldi, o evden yere inmeye meyletti.

Has kullarından biri çabucak onun yanına gitti, onu eyerden yavaş yavaş indirdi.

Zırhından onun ayağının altına yaygı attı, altın kalkanından ona gölgelik yaptı.

Zırhın üzerine kalkanın altına, bir süre dünyadan habersizce düştü.

Baygınlıktan sonra akıl gözünü açınca, melek gizlice kulağına seslendi,

1895. Ey hikmet sahibi bilgin kendi ölümünden korktuğun yer, işte burasıdır.

[İskender] ölümünden haberdar olunca, ümit yolu onun için kısaldı.

Kafur levhaya anber saçsın diye, aydın gönüllü bir katip talep etti.

Katibin kederli gönlüne teselli vermek için annesinin tarafına [bir mektup] yazmasına istedi

Yazmak için kağıdı açtığı anda, mektubun başlığını miskten süsledi.

1900. Aşağıların ve yüceliklerin Rabbi, akıl bağışlayan ve akla uygun olanı beğenen hikmet sahibinin adıyla...

Ondan dolayı akıl avare olur, ondan dolayı aşkın çaresi çaresizlik olur.

Korkanların ondan yüz ümidi vardır, tanıyanlara ondan yüz müjde vardır.

Dünya mülkünü kuşatan, nice padişahlar ve şehinşahlar,

Eylerden inip tahtına oturmadan afetlerin yağmasına malını mülkünü teslim etmiştir.

1905. O kullardan biri de İskender'dir, şu anda ölüm girdabının içindedir.

Yıllarca dünyanın etrafında sefer etti, fetih ve zaferden ikballer buldu.

Yüzünü taht merkezine doğru yöneltince, ecel yol esnasında onun yolunu kesti.

İki yüz şevk hediyesi o güçsüzden, hanımlar hanımının yoluna saçtı [olsun.]

Filkos'un gözünün ve gönlünün nuru, Rum ve Rus ülkelerinin göz aydınlığı...

1910. O şefkatli annedir demiyorum; annelikten onun rütbesi daha üstündür.

İşim onun sayesinde revaç buldu, onun sayesinde taht ve taç sahibi oldum.

Eyvah! Feleğin yağmasına uğradım, onu görmekten hiç nasibim olmadı.

Yazık ki ölüm yarası gönlümde ölüm yarasıyla uykuya daldım o bağdan ne yaprak gördü ne de dal...

Kolaylığım için bir çok eziyet çekti, rahatım için sıkıntı yolunu yürüdü.

1915.Fakat bu çeşmeden yüz suyu görmedi, dikenimden arzu gülü toplamadı.

Dünya görmüş çiftçi bir ağaç dikti, dibine ciğer ırmağından su saldı.

Yıllar sonra meyveye durduğu zaman, çiftçi o meyveye ümit bağladı.

Ansızın bir sert rüzgar geldi, hem o meyve berbad oldu hem ağaç.

Ben İskender; o yeni ağacım, cihangörmüş çiftçi ise annemdir.

1920.Eğer ilkin elden ayaktan ben düştüysem de, beka elbisesi ona da tam uygun gelmeyecek.

Ne hayvan cinsinden ne insan türünden, iki kapılı eski dünyada doğup,

Yüzlerce muratsızlıkla ölmemiş kimse yoktur, bu tehlike yerinden

mutlulukla canını kurtaran yoktur¹¹⁸.

Ulak bu mektubu benden alıp, o şefkatli anneme haberi ulaştırdığı,

Ve bundan onun canı ve gönlü yandığı, onun ağlayan gözleri kan saçtığı zaman...

1925. Zeliller gibi şükürsüzlük etmesindense, bilgelik etmesi daha iyidir.

Ayağını sabırlılık yoluna koyup, sızlanma yarasını yanağından uzaklaştırsın

Güneş gibi yaka yırtmaya çalışmasın, ay gibi lacivert bir elbise giymesin.

Gönlünün alevi kıvılcım saçarsa da, yeryüzü onun külünü görmesin.

Ne pençesiyle sümbül saçlarını yolsun, ne tırnaklarından gülüne çeşme kazsın.

1930. Eziyetten inlemesin ve dertten ağıt yakmasın, toprağın sinesine sararmış yüzünü sürmesin.

Üzüntüyle baş edemez de dağ gibi üzüntüden yere düşerse

Söyle de şahlar gibi büyük bir ziyafet versin, ve o ziyafete bütün kadınları ve erkekleri çağırsın.

Her birinin önüne öyle yemek koysun ki, rağbet dizginini onun elinden alıp götürsün.

Ve ondan sonra o topluluğun, yemin ile ellerini bağlasın.

1935. Bu darlık dünyasında, sevdiği birinin ölümünden sıkıntı çeken,

¹¹⁸ *Kur'ân*: 29/57'ye işaret: "Her nefis ölümü tadıcıdır; sonra ancak bize döndürüleceksiniz."

Hırs elini bu yiyeceklere uzatmaz, ümit gözünü bunlardan çeker.

Eğer bir beden elini yiyeceklere götürse, bir lokmayla sofrasına yenilgi getirir.

Eğer ayrılık sofrasında gam yese yaraşır, ki yemek yiyenlerle bir olmak hoştur.

Yoksa akıl sahibine yakışmaz, kalabalık mecliste tek başına yemek.

1940. Başından işin sonunu bildiği halde akıl sahibi niçin gamlanır?

Dünyanın sonu kana bulanmaktır. hakirce toprağın içinde yatmaktır.

İşinin sonu böyle olan bir kimse, diğerlerinin arkasından ne diye gamlanır?

Burada kimsenin kimseden farkı yoktur, ancak biraz öne arkaya düşmekten başka...

Madem ki bu beşikte uyumak gerekecek, şu birkaç günlük farktan ne fayda?

1945. Bu kıymetli ömrüm acelecidir, otuz mikatından kırka yönelmiştir.

Farzedelim otuzdan üç yüze varsa, her gün yeni bir mülke ulaşsa...

Sonsuz olmayan o şeylerden ne fayda, ecel pençesinden kurtuluş ümidi yok.

Ben cihan mülkünün kendisine kafes olduğu şirin nefesli kuştan başkası değilim.

Bedenim kafeste dertli ve yaralıdır, fakat gönül can için bağa arzulu...

1950. Ne mutlu ki kafesten bağıma yol gözüktü, meşalemin ışığı dumandan

ayrıldı.

İşte bu bahçeye ve bahara yöneldim, bekleyen gözümü yola çevirdim.

Olur ki benden kalan şey bana ulaşır, bu karanlık külhandan gülşene ulaşır.

Birlikte oturmaya bir yer buluruz, bununla mektubum son buldu, vesselam.

Mekubu içerikten ünvana gelince, ömrünün yazısı da sona erişti.

1955. İmzasına gönlünün kanından renk verdi, yanan ciğerinin yarasından mühür bastı.

[Mektubu] Öptü ve maksudu zikretti, orasını anlamayı elçiye bıraktı.

Gel ey saki şarapla anlayıp, aradan elçiyi ve mektubu kaldıralım.

Hayal darboğazından yükümüzü bağlayalım, vuslat sarayında yükümüzü açalım.

Gel mutrib feryad sesiyle, kalemin cızırtılı sesini susturalım.

1960. Ah ile bir meclise ateş salalım, hem kalemi hem mektubu yakalım.

İSKENDER'İN, VEFATINDAN SONRA, ELİ BOŞ GİTTİĞİNİ
HERKESİN GÖRMESİ İÇİN, ELİNİ TABUTUNUN DIŞINA
KOYULMASINI VASİYET ETMESİ HAKKINDA HİKAYE

Ne mutlu o kişiye ki işi iyiliktir, ona iyi ve kötü olana karşı iyi huyludur.

Ölüm vaktinde olsun yaşamında olsun, onun zamanı bahtlılıkla geçer.

İskender annesine mektup yazdığı zaman, öğüt mektubundan hariç olarak

yazdı.

Dostlarına nasihat dilini açtı, her gönle emanet bir define koydu.

1965. Orada bulunanlara mücevher hazinesi saçtı, orada olmayanlardan da gafil kalmadı.

Orada bulunanlara şöyle nasihat etti: Ey gönlü cehaletten arınmışlar!

Hicran yarası gönlüme oturduğunda, güçsüz bedenim mahmile konulduğunda,

Elimi kefenden çıkarın, onu kadınlara ve erkeklere gösterin.

Arzuya erişememiş halimden bahsedin, her ülkede gür sesle bunu duyurun.

1970. Bu el izzet ve makam elidir, taç sahiplerinin başından külahlarını çaldı.

Avucunda cömertlik anahtarı vardı, parmağında hilafet yüzüğü vardı.

Felek aslanından pençe kuvveti buldu, nice güçlü kolluların pençesini büktü.

Haşmetiyle eli her elin üstündeydi, onun huzurunda bütün eller aşağıdaydı.

Şimdi alemde şehinşahlık ve yoksulluk nakidinden [eli] boş olarak göçüyor.

1975. Deniz gibi onun elinde rüzgardan başka şey yok, bu sefer için hazırlanmak ne mümkün?

Ey efendi sen de bu elden öğüt al, bu elle ayağından bağı çöz.

Dünyanın işine bağlanmak ne, bu işle mutlu olmak da ne?

Felek ana seni doğurduğu ilkin, sana boş elden başka şey vermedi.

Bu vartadan ayağını dışarı attığın zaman, yol azığın boş elin olur.

1980. Söylenen şeylere elini esir etme, geç, git.

Neyin varsa ver çünkü bu vermek kendinden bağı çözmektir.

Her verdiğin şey senindir, çünkü yarının ödeneğinde yer alacaktır.

Senin hazinende altın ve inci varsa, senin değil başka kimsenindir.

KARISINA, “HARCADIĞIN SENİN KAZANCINDIR, KENDİN İÇİN
BIRAKTIĞIN BAŞKALARININ NASİBİDİR” DİYEN BİLGE
HAKKINDA HİKAYE

İşittim ki akıl sahibi bir bilge, bir gün karısına bir kese gümüş verdi.

1985. Birkaç gün sonra durumunu sordu ve o gümüş kesesinden sual etti.

[Karısı] Dedi ki: Bana verdiğin bir kese gümüş, geldiği zaman onu altın gibi
iki parçaya böldüm.

Birini her gönlü yaralıya harcadım, birini kendim için sakladım.

Bilge o hikayeyi ondan işittiği zaman dedi ki ey gizli sırrı bilmeyen!

O saçtığın senin kazancındı, yığdığın hazine senin değil.

1990. Hazinesinde saklanan akçenin neticesinin ne olacağını kim bilir?

Bu sırta kimse akıl erdiremez, o senin nasibin midir başkasının mı?

Gel ey saki kadehe şarap koy, dudağı susuz rindleri nimetlendir.

Herkese için saçtığım bir yudumdan başka dünyadan sana bir şey kalmayacak.

Gel ey çalgıcı bir perde çal fakat, iyilik tarzıyla ve iyilik sözüyle...

1995. Dünyaya iyilikten başka nefes üfleme, iyilerin kanunu sadece budur.

İSKENDER'İN VEFATI VE BİLGELERİN ONA AĞIDI

İskender vasiyeti hakkında konuşunca, alemde nasibi o kadardı ve bitti.

Nefesleri vasiyet ile son buldu, hareket dizginlerini diğer aleme çekti.

O gitti ve biz de gideceğiz, gamla olsun gamsız olsun; gideceğiz.

Bu gönül çekici sarayda kimse kalmaz, her ne kadar çok kalsa da sonunda gider.

2000. Sonsuz ömürden daha iyi bir meta' yoktur, fakat bu alemde ondan ümit yoktur.

Yaşarken ondan ümidini kesen zeki kişi orada ebedî hayat bulmuştur.

Komutanlar İskendersiz kaldığı zaman, ondan ayrı başsız bedenlere döndüler.

Tıpkı başı toprağa ve kana bulanmış bedenler gibi can yakalarını yırtıp düşünceye daldılar.

Matem ehlinin yaptığını yaptılar, alem şahlarına uğurladılar.

2005. Lacivert elbiselilerden yeryüzü, yıldızların gözüne mavi gökyüzü gibi görünüyordu.

Feryad sesi feleği aştı, gözyaşı seli denizin dibini geçti.

Her birinin gönlünden birçok duman yükseldi, gökten denize kadar her yer duman oldu.

O kadar çok karanlık ve duman bir araya geldi ki, güneşin yüzüne sabahın kapısını kapattı.

Ah edip gözyaşı dökmekle derdin ve kederin yolunu kapamayacaklarını görünce,

2010. Matem ayininden dizginlerini çektiler, hazırlık tedbirine koşular.

Bedeni gül suyu ve miskle yıkadılar, ipek ve ketenden kefen yaptılar.

Altın tabuttan ona tahteravan, Çin ipeğinden döşek yaptılar.

Altın beşik ona dinlenme yeri olunca, ordunun büyüğü ağlayarak ayağa kalktı.

Bilgiyle perdeyi aradan kaldırdı, bilgi sahibi bilgelere söz verdi.

2015. Dedi ki bugün söz söyleme günüdür, bu hususta konuşma vaktidir.

Bir hikmet meclisi düzenleyin, bir nasihat kitabı yazın,

Gamlılara teselli versin, ahiret mükafatı için bir belge olsun.

BİRİNCİ BİLGENİN AĞIDI

Biri dedi: Ey akıllı, şahımızın halinden ibret alma vaktidir.

Görelim zaman ona ne eyledi, eğri boylu felek ona ne yaptı?

2020. Felek devlet tacını onun başından aldı, büyüklük elbisesini üzerinden çekti.

Zorluk evinde ikbal ve devlet sayesinde ona sırt çeviren her zorluk,

Şimdi ona yönelmiş, onun tahtının dibine kadar gelmiştir.

Feleğin dönmesi sayesinde onun şahlık günlerinde onun karşısına çıkan her kolaylık,

Şimdi ikbal yüzünü ondan çevirmiş, gam kılıcıyla ödünü yarmıştır.

2025. Uyanık bahtın böyle uyumasına bilen kişi şaşırса yeridir.

Onun dudağının böyle şeker gülüşten uzak olmasından dolayı onun için kan ağlasalar revadır.

Fakat fırtına gülü dalından çalınca, bahar bulutlarının onun üzerine ağlamasından ne fayda?

İKİNCİ BİLGENİN AĞIDI

Diğeri dedi ki: ferah dünyadan, bilgisizce bu dar saraya vardık.

Düşüncelerin yazısından boş bir kalp, sanatların çabasından uzak bir el...

2030. Ne aklımızda iyinin kötünün farkı var, ne gözümüzde suyun ateşin farkı var.

Burada bir süre yerleşikken, korku ve ümit tuzağına düştük.

Maksudumuzdan gafil oturduk, gönlümüz esenlik fikrinden boş...

Gaflet çölünü geçmedik, asıl maksadımızın peşinden gitmedik.

Bu perdede bir düğüm çözmedik, bir hiç uğruna hepsinden yüz çevirdik.

2035. Ne tuhafıtr ki tüm bunlara rağmen kalbimiz bu vartadan hiç sakınmadı¹¹⁹.

Bir gün bu vartadan çıkarız, kalp ve göz bu dertten kan dolu gideriz.

Bu zor menzilden zorlukla giden kişi iyi bahtlılık yoluna nasıl gidebilir?

ÜÇÜNCÜ BİLGENİN AĞIDI

Bir diğer bilge dedi ki o mutlu, bilgelikle dünyada nam sahibi [İskender]

Ülke ülke fethettiği yeryüzünü, altın kaplama kılıcıyla güneş gibi kuşattı.

2040. Cihan onun gibi padişah görmedi, fakat onun devleti sonsuz değildi.

Ansızın bir bulut gibi geldi ve geçti, ondan birkaç damla damladı ve geçti.

Ne onun gölgesinde biri uyudu, ne onun suyundan bir susuz içti.

Öyle gitti ki ondan bir eser kalmadı, ne eseri, ondan bir haber kalmadı.

DÖRDÜNCÜ BİLGENİN AĞIDI

İşlerden haberdar olanlardan dördüncü bilge; cihan şahını şöyle anlattı:

2045. [İskender] Denize karaların meydanı ona dar geldiği için giderdi.

¹¹⁹ *Kur'ân*, 33/72'ye işaret: "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar bunu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korkuya kapıldılar. Onu insan yükledi. Şüphesiz o çok zalimdir, çok cahildir."

Şimdi oradan iki arşınlık dar ve karanlık yere sefer etmeyi seçti.

O arsadan nasıl göç eder, bu dar menzilde nasıl yaşar?

BEŞİNCİ HİKMET BİLGENİN AĞIDI

Beşinci bilgeye sıra geldiği zaman, dilini İskender için şöyle açtı:

Ey bu geçici sarayın eziyetini çekmiş, yanına bir çok mal ve define toplamış,

2050. Eyvah ki eziyetin beyhude oldu, senin hazinen çektiğin eziyete merhem olmadı.

Eline malından ve hazinenden bir kâr kalmadı, ondan boynunda vebalden başka şey kalmadı¹²⁰.

Senin sırtında taşıdığın o sıkıntılı hazineden, başkalarına rahatlık hafifliği kaldı.

ALTINCI BİLGENİN AĞIDI

Altıncı bilge söze başlayınca, şu dille söze başladı:

Bu şah kalıcı mülke malik olabilmek için pek çok canlıyı öldürdü.

2055. Onun başı bu macerada insanların ölümüne daldı ama ölüm ondan vazgeçmedi.

YEDİNCİ BİLGENİN AĞIDI

¹²⁰ *Kur'ân*: 26/88'e işaret: "O gün, ne mal fayda verir ne de evlât."

Söz söyleme sırası yedinciye gelince şöyle dedi: cihana huzur veren şahı,ı,

Huzurdan arzuya ermek mümkün değil, çünkü şahın huzur vericiliği sona ermiştir.

SEKİZİNCİ BİLGENİN AğIDI

Sekizinci şundan başka söz söylemedi: kimse İskender gibi saltanat davulu almadı.

Dünyanın etrafında yaptığı seferler, şehinşahlar ordusunda kimse tarafından yapılmadı.

2060. Fakat her yöne sefer yaptı ve ordu kuvvetiyle seferin yolunu açtı.

Fakat bu sefer hariç çünkü bu yolculukta hepsinden uzak kaldı, atını mezar menziline sürdü.

DOKUZUNCU BİLGENİN AğIDI

Dokuzuncu dedi ki bu mecliste şahın ölümünden mutlulukla kadeh kaldıran herkes,

Adımını pek yakında onun peşinden gider onun kadehini acıyla yudumlar.

Tıpkı şahın ölüme giden herkesin peşinden çabucak adım atışı gibi...

ONUNCU BİLGENİN AğIDI

2065. Onuncu dedi ki: İskender'in bir araya getirdiği her altın ve gümüş mahzeni

Yaşamında ona eziyet vermişken, ölümden sonra ona nasıl fayda sağlayacak?

İSKENDER'İN TABUTUNUN İSKENDERİYE'YE GÖTÜRÜLMESİNİN VE BİLGELERİN ANNESİNE TAZİYE SÖYLEMESİ HAKKINDA HİKAYE

Söyleşme vakti bitince, davulcu göç davuluna vurdu.

Nakipler altın tabutunu dağ yapılı develere yüklediler.

Geniş göğüslü dağ kuvetli develerin hörgüçleri o altın tabut sayesinde altından bir dağa dönüştü.

2070. Beyaz günde siyah gecede ordu emirleri, yol eminleri,

Zamanın cevrenden ah ettiler, vatana doğru yola koyuldular.

İki menzili bir menzil yapıp at sürüyorlardı, yorgun bedenleriyle yol katediyorlardı.

Aceleyle ne geceyi geceden saydılar, ne günden rızık talep ettiler.

O zor yoldan birkaç zaman sonra memleketlerine yüklerini attılar.

2075. Bu haber Rumların kulağına ulaştığı zaman, feryadları göğün zirvesine ulaştı.

Bu sözden dolayı Mısırlıların peşinden gittiler, bütün çamaşırcılar elbiselerini nile boyadılar.

Aklın aydınlığı kendine rehber olan ve İskenderiye'de bulunan annesi,

Bu yürek yakan hikayeyi işitince, ahının ateşinden dünya yandı.

Göz ve gönül pınarına kan oturdu, sabır evinin dışına oturdu.

2080. İstedi ki can yakasını yırtсын, güç ve kuvvet yakasını yırtсын.

Başındaki sabah renkli örtüsünü gece rengine bürüsün, feleğin elinden
bağrına taş bassın.

Taze yanaklarını tırnağıyla tırmalası, yanağındaki allığı kalbinin kanıyla
tazelesin.

O üzüntü içinde sille darbesiyle yasemine nilüfer rengi versin.

Misk kokulu saçlarını başından tel tel koparsın, kendi kendine inleyerek
ağlasın.

2085. Üzerinden ipek elbisesini atsın, boynuna yün kumaş dolası.

Fakat İskender'in mektubu o davranış ve yasında kendisine yardım etti.

Mektuptaki içeriğine göre davrandı, sabır ve akla tabiatını yoldaş etti.

O ülkedekilere emir verdi, ister Şam ister Mısır ve ister Rus ile Rum olsun,

Onun ordusunu karşılamaya gittiler, altın tabutunu omuzlarına aldılar

2090. Gönüller hüznün ve acı içinde olduğu halde, onu İskenderiye'de bir define
gibi toprağa gömdüler.

Defin işini yaptıktan sonra bilgeler "hirednâme"ler (bilgelik yazıları)
yazdılar.

Akıl hazinesinden mücevherler saçtılar, perde gerisinden annesine okudular.

Perdeden ona seslendikleri zaman, perdeden iyi cevap duyular.

BİRİNCİ BİLGENİN TAZİYESİ

Birinci bilge söz söylemeye başlayınca, perdeden sırları şöyle dışarı çıkardı:

2095. Ey İskender'in nurunun doğduğu yer, senin sayende onun serverlik rütbesi yüceldi.

Gül dökülmüş olsa da bahçe daim olsun, ay gitmiş olsa da güneş hep parlansın.

Sana nasıl sabır tavsiye edeyim bilmiyorum, sana nasıl sakinlik yolunu göstereyim?

İskender sana sabır emretti, yolunu huzur tarafına yöneltti.

Mertler gibi o yola adım attığın zaman, onun buyruğunu [yerine getirmede] hiç eksiklik etmedin.

2100. Onun sözünden senin işin aydınlandı, benim buyruğuma ne ihtiyacın var?

Bu ağır matemli sıkıntı yerinde, tüm annelerin en iyisi sensin.

Çünkü kendi akıllı oğlunun ölümünde, Allah'ın hükmünden geri dönmedin.

Senin canından yakın nuru ortaya çıktı, gönlün diğer aleme çadır kurdu

Yarın eline öyle mükâfat geçer ki, böyle mükâfatı asla kimse görmemiştir.

İKİNCİ BİLGENİN TAZİYESİ

2105. Allah'ı bilir ihtiyar sustuğu zaman, diğeri bir sözün temelini kurdu.

Ey bu altılı sarayın kraliçesi, kimse kraliçeliği senin gibi yerine getiremez.

İskender elini senin eteğinden çektiyse de, onun Rabbi seni ona halef eylesin.

Hak bilir kişi ancak Allah katında şükürsüz olana teselli verir.

[Şükürsüz kişinin] eğlence eteğine eğer sıkıntıdan bir toz değse, yakasını yırtar.

2110. Ayağına sivri bir diken batsa, rıza dalını gönül elinden bırakır.

Fakat tevfik bulan bahtiyar kişi, rıza sofrasından hakikat azığı bulan kişi,

Kaza eğer ona korku hançeri vursa, tahammül ve teslimden dem vurur.

Ne takdirin okundan bir ah çeker, ne teslim yolundan başka bir yol seçer.

Bilginin sınırına ulaşmış olanlar, bilginlerin eğitimine niye muhtaç olsun,

2115. Allah'ın sana verdiği bu bilgi ve dinle, dilini Allah'ın şükürü için aç.

ÜÇÜNCÜ BİLGENİN TAZİYESİ

İkinci bilge dudağını söze kapayınca, üçüncü bu şekeri papağan gibi çiğnedi.

Ey Belkıs'ın arşı kapısına serilmiş olan, kapıda ay ve güneş gümüş ve altından birer kerpiçtir.

İskender ömrü yele verdiyse de, onun mülkü senin bahtınla mamur olsun!

Bu altın işlemeli otağdan/gökyüzünden şu ses yükselir: zordur sevgiliden ayrılmanın yarası.

2120. Ondan daha zoru şükürsüzlük olur, çünkü [bu] Allah'ı bilmenin dışına

çıkılmak olur.

Böyle yapmakla sevgilinin eteği ele geçmez. (= Şükürsüzlük etmekle sevgiliye kavuŐmak mümkün olmaz), ayrıca musibet[e sabretmenin] mükâfatı da telef olur.

Bu dertten dolayı sabır ve sükunetin kapısına yükünü çeken ne akıllı kişidir!

Ne bugün, sabırsızlık yüzünden tatsız ve acı hale gelir, ne de gelecekte mükâfattan mahrum kalır.

Sen ey iyiden ve çirkinden haberdar olan! Allah'a hamd olsun, haberdarlık senin tabiatında var.

2125. Senin gönlün ifrat ve tefritten uzak, haberdarlık gereğince doğru bir Şekilde gitmekteisin.

Hep bu doğru sired üzere yürü, hep dünyanın afetlerinden emin yaşa.

DÖRDÜNCÜ BİLGENİN TAZİYESİ

Bu söyleŐmede üçüncü kişi dudağını dikince, dördüncü, nasihat meŐalesini yaktı.

Nasihate önce duayla başladı [Sonra] dedi, ey akıllıca yapılmış öğüdü beğenen akıl sahibi!

Allah senin gönlüne sabır tohumu ektiği zaman, bu ekinin üzerine yağan bulutunu koydu.

2130. Huzuru olmayan her muzdarip, sonunda huzura erer.

Bu hızlı hareket eden sakin kubbede, her hareketin başlangıcı sükundur.

Bu çölün sırtında kıpırdayan ne kadar can varsa, dönüşü ölüm sakinliğinedir.

Bu daireye ayak basan herkes, dönüşü bitince uyur.

Avda ava hançeri vurduğun zaman, önce hareket eder, sonra sakinleşir.

2135. Bunu akıl sahibine bunu lutfettiği için Allah'a çokça şükür olsun

[Öyle ki] Kendi başlangıcından sonunu görür, onun hükmünün adımından dışarı basmaz.

Her matemın sonu olan sabır ve sükûnet, ona daha başlangıçta hemdem olur.

BEŞİNCİ BİLGENİN TAZİYESİ

Dördüncü bilge böyle konuştuğundan sonra, beşincinin gönül bağında şu çiçek açtı.

Ey şehinşahlık bağının gül dalı, senin eteğin gülden boş kaldı.

2140. Gül ahde vefada gevşeklik ettiyse, onun hatırasıyla kanaat edesin.

Gönül meyvesini elinden yitiren kişinin, gül dalının ölmesiyle neşe dalı kırıldı.

Böyle kişi bilgelerin öğüdüyle sabır yolunu tutar, teselli yolunu akıl onun ölüne koyar.

Bu teselli sana yaratıcıdan geldi, senin arzunca bu rızık o sofradan geldi.

Gönlün onun ilham nuruyla aydınlıktır, onun ihsanlarının feyzinden faydalanmıştır.

2145. Bilgeler bu hususu idrak edince, seni sakinleştirmeye çalışmaktan yüz

çevirdiler.

Güneş doğudan doğduğu zaman evde yakılmış kandil ne ışık verir?

İskender'in ruhu senden yana şad olsun, cennetin içinde ruhu şen olsun.

Güzel övgü ve bol sevap, senin iki dünyada aziz olmana kefil olsun.

İSKENDER'İN ANNESİNİN BİLGELERDEN ÖZÜR DİLEMESİ

Namus perdesinin gerisinde oturan her bilgenin sözünü işitince,

2150. Mazeret kapısını onlara açtı, perdenin içinden bu sözü söyledi:

Ey bilgiyi arayan, sırrı bilenler, her zor düğümü açanlar!

Akıl binasının temeli sizdendir, akıllı gönüllerin Hakk'ı bilmesi sizin sayenizdedir.

Cömertlikten benim bağıma çadır kurdunuz, akıl ile benim yarama merhem oldunuz.

Gönlümü çecek yüz söz söylediniz, ateşimin üzerine söz suyu döktünüz.

2155. Dünyadan bana perişan bir gönlüm vardı, feleğin dönmesinden bir müşkilim vardı.

Sizin nefeslerinizden müşkilim çözüldü, gönlüm huzurun sınırına geldi gönlüm.

Bu kadeh görünümlü nil renkli sarayda, tüm dünya kör, siz görensiniz.

Görenler, körün yolunu kuyudan çevirmezse bakış sahibi sayılmaz.

Dünya sizin sayenizde nur dolsun ve o nur kötülerin gözünden uzak olsun!

ARİSTO'NUN İSKENDER'İN ANNESİNE TAZİYE MEKTUBU

2160. Yunan ülkesinin mücevher ölçeni, Yunanlıların hazinesinin emini olan Aristo

Kalemi hikmet definesinin başını yardığı için, İskender bir nakit buldu ise onun sayesinde buldu.

İskender'in ölümünden haberdar olunca, gönlü ah ve inleme ile arkadaş oldu.

Kalemimi anberle süsledikten sonra, mektubunu Allah'ın adıyla süsledi.

Gönlünün siyah renkli kanından, annesine bir üzüntü mektubu yazdı.

2165. Başımı ayak yapmam ve senin hariminin toprağına yerleşmem gerekirdi.

Bu matemde, gözümde kanlı yaşlar dökmeliydim, senin derdini teskin etmek için efsun okmalıyım.

Fakat yaşlılık zayıflığı ayağıma bağladı, yerimden bir adım kıpırdayamıyorum.

Ufukların (dünyanın) sultanı olan İskender, sultanlıkta dünyada tekti.

Bu darlık yerinden yükünü bağladıysa da, gam yeme, yükü tahtın üzerinden yükledi.

2170. Yüzünde utanç perdesiyle gitmedi, hasedcilerin arzusuna uygun olarak aşağılanarak gitmedi.

Ne doğru olmayanlardan ona bir yenilgi geldi ne alçaklardan bir darbe ulaştı.

Temiz yaratıcının Semek'ten Simak'a kadar işlerliği olan kaza kılıcıyla,

Şahlık ve hükümdarlık ederek can verdi, ancak bütün halka sultan olmadan ölmedi.

Kim bu dertten özgür oldu ki o özgür olsun, kim bu yaradan kurtuldu ki o kurtulsun¹²¹.

2175. Bu bağda ölüm fırtınasından titremeyen, bir dal ve bir yaprak yok.

Ölmüşse onun okuyla [vurulup] düşmüştür, diriyse onun tedbirinin kaydındadır/zincirindedir.

Geçmiş, ondan dolayı toğrağın altından uyur gelecek ise onun yüzünde korku ve kederdedir.

Felek ne şefkatsizlikler etmedi ki, öyle ki bir baş bile bu halkadan kendini bu halkadan kurtaramamıştır.

Şah da olsa en küçük köle de olsa, sonunda geçişi bu çemberden olacak.

2180. Başkasının ölümünden ibret alan o zeki kişiye ne mutlu.

İnsanların ölümünden ona hayat ulaşır, hayatını kulluğa sarfeder.

Haberdar ruhunun rahatı için, yol azığına hazırlar.

Ey iyi kadın, iyiliği kendine meslek edin, kadının iyi işler işlemesi ne güzeldir.

Bütün işlerini yaratıcıya bırak, O'nun takdiri dışında iş yoktur.

¹²¹ *Kur'ân*: 29/57 Her nefis ölümü tadıcıdır; sonra ancak bize döndürüleceksiniz.

2185. İskender şahlığa O'nun sayesinde yol buldu, O'nun tevfiğiyle haberdar bir cana kavuştu.

Onu dünyadan zorluk için değil kutlulukla ve muzaffer olarak götürdü.

Onun ölümüne sabr et demiyorum, onu yanına almasına sabret.

Sabırla sana iyi bir nam gelse, iyiliğinin namı sonunda sana iyilik verir.

Bu firuze renkli gökte hükümdar olan, iyi ad peşindedir, vesselâm.

İSKENDER'İN ANNESİNİN ARİSTO'YA CEVAP YAZMASI

2190. İskender'in feyiz kaynağı ve İskender'in bir inci gibi beslendiği sadef

Aristo'dan ulaşan o kağıtta, sabra dair bir çok ilaç iliştilmiş görünce,

O ilaçtan hastalığını tedavi etti, hasta ruhu ve gönlüne onu deva kıldı.

Evet o İsa'nın şifa evinden ona manevi bir şerbettir,

Ve ondan sonra kendi bir mektup yazdı, mektubun başını ambere batırdı.

2195. Hükmü ezelden ebede kadar her şeyi hükmünde bulunduran hikmet sahibinin adıyla,

Kapısında ölüm de olsa hayat da olsa, onun halkasına başını geçirmiştir.

Her şeyde onun hikmeti gizlenir, hikmetiyle her şeyin üzerinde hükümandır¹²².

¹²² *Kur'ân*: 20/98'e işaret: "Sizin ilâhınız ancak kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır."

Halk onun hükmüyle gelir ve gider, onun hükmü dışında kimsenin hükmü dinlenmez.

Tacı feleklere ulaşan İskender, onun hükmünden kaçamadı.

2200. Ne kadar onun hükmüyle yaşadysa da, ölüm fermanı ona gelince kan ağladı.

Fakat ağlaması kar etmedi, o suyla (gözyaşıyla) tozu gideremedi.

O toz her ne kadar benim gönlüme otursa da, ibret gözüme sürme oldu.

Her işin sonunu gördüm, hepsinin üzerindeki son karar nedir gördüm.

Bana ansızın ulaşan bu musibetten dolayı haberdar canıma yüz hüznün ulaştı.

2205. Yüreğim sabırda dağ gibi olup bu sıkıntılı matemden dolayı yerinde kıpırdamasa da,

Dağları bile yerinden söken o coşkun sele ne çare?

Kendi acısıyla mahzun olan başkasının matemine niçin ağlar?

Ölmüşün üzerine ağlamamdansa, ölümle muvafık olmam yeğdir.

Ey bilge kişi, benim halim böyleyken senden amber kokulu bir yazı geldi.

2210. Onun her noktasında gönlün beğendiği bir nükte var ve onun her harfinde yüz ferahlık düğümlenmiş.

Candaki akıl yıldızı onunla parladı , gönüldeki sabır tarlası onunla sulandı.

Aklın temeli ondan sağlamlık gördü, gam ve mihnet azalmaya yüz tuttu.

Ebedi hayat kaleminden damlasın, edeb nizamı senin gidişinin düzeni olsun.

O keder mektubu sona erince, ağlayan gözünden hasret damlası saçtı.

2215. Ve ondan sonra bir an bile mutlu yaşamadı, hikayeyi kısa keseyim, o kadar yaşamadı.

Ne onun yaşamı sonsuzdur ne bizim yaşamımız, nerde yaşarsak yaşayalım ölümün pususuna düşeceğiz.

Sonsuz yaşama heves etme, bu yalnızca Allah'a mahsustur¹²³.

Gel ey saki akıllı olan, kadehle el ele tutuşandır.

Ölüm kederi gönle kırgınlık verinde, kimse eline kadehten başka bir şey almaz.

2220. Gel ey saki feleğin çenginden, akıllılar gibi sevginin telini keselim.

Sonunda ecel kılıcı çekilecek, istemeyerek bu teli kesecek.

GELENİN SIKINTIYLA YAŞADIĞI VE GİDENİN HASRETLE AYRILDIĞI BU İKİ KAPILI KERVANSARAYIN VE GELİŞ GİDİŞ ALANININ VEFASIZLIĞI HAKKINDA

Bu dünya iki kapılı yapılmış bir kervansaraydır, yolcular için geçiş yeri yapılmıştır.

[Yolcu] Birinden gelir ve diğerinden gider, fakat ciğeri kan ağlayarak gider.

Bu gidiş ve geliş çare yoktur, gönlü bu kederden yüz parça olmamış kim

¹²³ *Kur'an*: 55/26-27 "Yerin üstünde olan herkes fanidir. Ancak senin azamet ve kerem sahibi Rabbinin Zatı baki kalır."

vardır?

2225. Kervansaray baştan başa sevinçle dolsa da, kervansarayda ancak uzun yoldan gelenler kalır.

Misafir kervansarayda oturduğu zaman, orada nasıl olur da vatan gibi yerleşir?

Akıbeti düşünen zeki kişinin yolunu tut, başlangıçtan önceki vatanın yolunu tut.

Eğer insan soyluysan bu şeytan diyarında, bağ eyvan ve saray imar etme.

Senden önce bağ ekenlere bak onların bahçesi yanık yaraya dönmüş

2230. Ölümün susuz bulutundan dolu geldi onların bağından ne yaprak kaldı ne de dal.

Onların saraylarındaki burçlarla dolu kemer, onları kesmek için keskin bir testere olmuş,

Virane bağlarında onların kökü ve dalı eski bir ağaç gibi kesilmiş,

Onlardan uzakta saray hüznle dolar, o yüzden sarayın (kah) üç harfinden ikisi ah'tır.

O saraydan aşağı bir kerpiç düşer, onun üzerine kargadan başkası konmaz.

2235. Bir karganın oturduğu kerpice oturmayan bu acıip bağdaki akıllı kuşa ne mutlu!

Ne asla bir tohum ekmiştir. ne kerpiç üstüne kerpiç koymuştur.

Tıpkı yukardan aşağı gelip sabah aç akşam tok olan kuş gibi¹²⁴...

Yeryüzünü elinin tersiyle itmiş, göğün tepesine ayak basmıştır.

Başlangıçtan sonu görmüştür, arzu yerine arzusuzluğu yeğlemiştir.

2240. Bu iniş ve çıkışlarla dolu merhalede, ibret gözünden başkasını açmamıştır.

Bana da sana da göz verdiler, dünyanın hallerine gözümüzü açtılar.

Gel ta ki ibretle bir kez bakalım ve bu göç yerinden bir yola yönelelim.

Bakalım Adem başlangıçta ne yapmış, alemde dışarda çadır kurduğunda ne yapmış?

Nuh'a ne oldu? Ölüm tufanının kırdığı gemiye niçin binmişti?

2245. Halil'in sofrası ve tuzluğu nereye gitti? Öyle ki onun sofrası ölüm yüzünden tatsız tuzsuz oldu.

Yakub'un hali ne oldu ve Yusuf nerede, ondan teessüf haykırışından başka şey yükselmedi.

Ne sebepten Mısır'dan göç davulunu çaldı, Mısır gamından mavi elbise giydi?

Süleyman nerede uyudu ve Asafı¹²⁵ nerede? padişahlık yüzüğü niçin elinden gitti?

Kelîm ve asası nerede, Tur ile Nur nerede, [oysa] ondan Firavun

¹²⁴ "Eğer siz Allah'a hakkıyla tevekkül etseydiniz, kuşların sabah aç çıkıp akşam tok döndüğü gibi sizi rızklandırırdu!" Hadis-i Şerif'ine işaret.

¹²⁵ Hz. Süleyman'ın veziri.

mensuplarına kargaşa ve bahtsızlık vardı.

2250. Ölülere can üfleyen Mesih bak bakalım o ölü canlardan ne gördü.

Feleklerin güneşi olan Muhammed'in sonunda makamı toprağın altı oldu.

Peygamberlerin başından geçeni işittin, gel diğerlerinin efsanesini işit.

Bilgi sahibi olup her işte tedbirleri bulunan bilgiler...

O akıllılardan hiçbirisi ölümü bir nefes ertelemeyi başaramadı.

2255. Bu vartaya adım atan herkes yüz sıkıntı ve dert ile can verdi.

Şahlarla ilgili ne diyeyim, gittikleri zaman içleri kan dolu, çıkıp gittiler.

Ecel onların varını yoğunu yağmaladı, onların tahtları kötülerin ayak altına düştü.

Başları taçtan çıplak kaldı, mal ve haraçtan mahzenleri boş kaldı.

Filin sırtında devlet davulunu çalardı, Sonunda ecel ölüm davulunu çaldı.

2260. Gövdelerini yüz nazla beslemişlerdi o bedenden kerpiç yaptılar.

Eğer sana onların her baht ve bahtsızlıktan uzak hallerinin sureti lazımsa

Dünya tarihlerine bak bilirim ki, ayrıntılı haber bulursun.

O, başı yastığında öldü, bir diğeri düşman kılıcıyla can verdi.

Onlardan biri bile selamete ermedi, öyle ki feleğin pişmanlık yarasıyla yaralamadığı kimse yok.

2265. Sonu böyle olan bir dünyada akıllılar nasıl sükunet bulur?

Bu yeşil renkli gök kubbenin adaletsizliğinden ağla, onlara ağla demiyorum kendine ağla.

Bu gidenlere ağlamak çok yaraşır fakat hepsinden ziyade kendine ağlamak evladır.

ÇOK AĞLAMAKTAN ÖMRÜNÜ ACIYLA GEÇİREN BELHLİ DİVANE
HAKKINDA HİKAYE

Evi Belh'te olan bir şaşkın vardı, ölenlerin arkasından acıyla ağlardı.

O şehirde ağsız yaşadığı azdı, her ölü için kan ağlardı.

2270. Girdiği her keder halkasında, lal gibi gözyaşıyla yüzük taşı yapardı. (Öne çıkardı)

Nasihatçının biri onunla gizlice konuştu, ey herkesin haline şaşırdığı!

Senin bunca ağlaman nedir, parayla tutulmadın bunca feryat nedir?

Gözyaşını her köyün toprağına saçma, bu gözyaşındır, nehir suyu değil.

Deli güldü: Ey dalı kabul edip kökü reddeden akılsız!

2275. Ben kendim için ağlıyorum, ölen her iyi ve kötü için değil.

Elden ayaktan düşen her canlının ölümüyle, aklıma kendi ölümüm gelir.

Kederden canıma ateş düşer, o dumandan gözüm yaşarır.

O ateşten gözümde duman yükselir ve o dumandan bu su gözümde saçılır.

Kendi ölümünden ciğerini parçalamayıp sinesini yaralamayan akılsıza yazık!

2280. Kederden gönlü kanla ağlamaz, gönlünün kederi dışarı ağıt vermez.

Gel ey saki, ciğerimizi kan edelim ve bu kadehi ciğer renkli edelim

Çünkü kederlilik için ah ve inleme iyidir, ciğer yemek şarap içmekten iyidir.

Gel ey mutrib, eğlenceden vazgeçelim, çengin eğlencesinden ipleri keselim.

Ecel çenginden kaçış görülmüyor, Rabbin çenginden bir ip koparalım.

GÜÇLÜ PAZULULARIN BİLEĞİNİ BÜKEN BU BEŞLİ KİTABIN
BEŞİNCİ PARMAĞININ BİTİŞİ

2285. Gel ey ömürleri eziyetle geçmiş gönlünden bu beş hazineyi dışarı çıkarmış
Câmî!

Senin bu beşin deniz avuçluların gözünü kamaştırır güçlü pençeye dönüştü

İki uçlu kalem inci definelerini dışarı döken acaip bir ejderhadır.

Ejderha, definenin kapısına yerleşir fakat hazine doğuran ejderha azdır.

O mücevher ejderhası senin avucunda define oldu, senin parmağının yılanı
onun üzerine halkalandı.

2290. Bu define ve yılan nasıl mücevher saçıyor ki, zamanın eteği mücevherle
doldu.

Fakat görüyorum ki her hazine ölçen kalemden bu geçici saray beş hazine ile
dolmuş.

Senin beşin o beşlere nasıl yetişir, bir hazineleri senin yüz hazinenden iyi.

Özellikle Gence'den pençesini savuran aslana pençe vuran beşli (hamse¹²⁶)

Türk dilinde nefesi sihirlilerin dudağını mühürleyen acaip bir nakış ortaya çıktı.

2295. Felekten o kaleme övgüler olsun ki, bu güzel nakış o kalemden doğdu.

Derî nazmıyla nazım incise dizen ve mücevherleri Farsça olanlara merhamet gösterdi.

O da Derî dili ile yazılmış olsaydı, şairlik etmeye mecal kalmayacaktı.

O mucizevi düzendeki nazım ölçüsünde, Nizamî¹²⁷ kim olurdu Hüsrev¹²⁸ hangisi olurdu?

O başka bi dilde nükte söyleyince aklın onu ayırt etmesine yol kalmadı.

2300. Senin söz üstadı olan tabiatına aferin, kaleminin kilidinden söz açıldı.

Canlılığı gitmiş olan ve zillet köşesine göç etmiş olan şiire,

Tekrar bu yüz suyunu sen verdin, ve onu söyleşme seyranına çıkardın.

Senin düşüncenin ışığı ile safa buldu ve senin nevanı/sesinin güzelliğinden neva/düzen buldu.

Bu büyüttüğüm ve yürek kanıyla beslediğim nazım hurmasına,

¹²⁶ Molla Câmî'nin dostu şair ve vezir Ali Şir Nevâî'nin hamsesinden söz edilmektedir.

¹²⁷ Fars Edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan 12. Yüzyılda yaşamış meşhur şair.

¹²⁸ Türk asıllı velî ve şâir.

2305. Senin söz bilirlüğinden başka bir şey ve senin şairlik bilginin emrinden başka bir şey sebep olmadı.

Yoksa ben onu süslediğim zaman, kimseden ne ihsan ne övgü istedim.

Cimrinin ihsanından ne çıkar, cahilin övgüsünden ne gelir?

Sözün lutfu ile seni övdümse, sana bilgimin sınırını gösterdim.

Çünkü bu mal ve makam can besliyorsa da, sözün olgunluğu hepsinden daha iyidir.

2310. Eski feleğin seyri böyle gitse de, dünya kaldıkça söz kalır.

Sözün de daima kalıcılığı kalsa da, suskunluk ne gönül çekici ve cana can katicıdır.

Gel ey saki gönlün çektiği şarabı getir, ateş gibi sıcak ve berrak şarabı getir,

Dudağımızı o gönül alıcı şaraba değdirmekle, kalemi ve kağıdı ateşe verelim.

Gel ey çalgıcı, çengi tizleştir, mızrapla ezgiyi yükselt.

2315. Böylece gönül kulağından pamuğu çıkaralım, hep kulak kesilelim ve susalım.

ÖZET

MOLLA CÂMÎ'NİN HİREDNÂME-İ İSKENDERÎ'Sİ (İNCELEME-TERCÜME)

Aydınbaş, Elif

Yüksek Lisans, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç

Ekim 2015, 241 sayfa

Tercümede Molla Câmî'nin *Heft Evreng* adlı mesnevîler mecmuasının Cabulka Dad Ali Şah, Asgar Canfeda, Zahir Ahrarî, Hüseyin Ahmed Terbiyet tarafından hazırlanmış olan 1999 basımı esas alınmıştır. Çalışmamızda eserin Türkçe'ye tercümesi, metin incelemesi kapsamında; İskender ve İskendernâmeler hakkında genel bilgi, Molla Câmî ve onun şairliği ile eserleri hakkında özet bilgi, eser içeriğinin özeti, eserin şekil ve tür bilgisi, eserin yazılışı esnasında yazarın etkilendiği diğer şairler ve bu şairlerin eserlerinde ortak bulunan hikayeler hakkında bilgi verilmiştir.

Klasik dönemin son büyük şairi olarak nitelenen Molla Câmî'nin *Hirednâme-i İskenderî*'sini Türkçe'ye tercüme etmekle bu önemli eseri Türk edebiyatı camiasının da istifadesine sunmayı ummaktayız.

Anahtar Kelimeler: Molla Câmî, Hirednâme-i İskenderî, İran Edebiyatı

ABSTRACT

The translation was based on the 1999 edition of the corpus of masnavis named as Molla Câmî's Heft Evreng which was prepared by Cabulka Dad Ali Şah, Asgar Canfeda, Zahir Ahrarî and Huseyin Ahmed Terbiyet. In terms of text analysis, we included the Turkish translation of the work, general information about Iskender and Iskendernames, an overview about Molla Cami, his poetry and his works, a summary of the work content, information about the genre and form of the work, other poets having effects on the author during the writing of the work and common stories in the works of these poets in our study.

We hope to present this important work to the benefit of the Turkish literature community by having translated Hirednâme-i Iskenderî of Molla Câmî, who is described as the last great poet of the Classical period, into Turkish.

Key Words: Molla Câmî, Hirednâme-i Iskenderî, The Iran Literature

KAYNAKÇA

- Ahmedî, *İskendernâme*, (Öyküleştiren: Mehmet Kanar), İstanbul: 2011.
- AKÇAY, Hasan: *Ahmedî'nin İskendernâmesi, Transkripsiyonlu Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi SBE.
- Ali Şir Nevâyî, *Nesayimü'l-Mahabbe min Şemayimi'l-Fütüvve 1*, (Hazırlayan: Kemal Eraslan), Ankara: 1996.
- Avfi: *Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât*, Hazırlayan: Emir Banu Musaffâ Kerîmî, Tahran: 1353.
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin: "Ahmedî (815/1412-13) ile Behiştî (917/1511-12?)'nin İskendernâme'lerinin Şekil ve Muhteva Bakımından Karşılaştırılması", s. 130.'dan naklen Ağâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâyeler", TDA Belleten, Ankara: 1967.
- CANIM, Rıdvan: *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: 2014.
- ÇALIŞKAN, Adem "Üslûp Ve Üslûpbilim Üzerine-1: İlk Belirlemeler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Cilt: 7., Sayı: 34. Vol. 7.
- ÇALKA, Mehmet Sait: Tür ve Tarz Çeşitliliği Açısından Zengin Bir Divan: Süheyfî Divânı, *Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)* Vol. 9/3., 2014.
- ÇETİŞLİ, İsmail, "Edebiyat Dili / Edebî Dil", *Türk Yurdu Dergisi*, Şubat-Mart, nu.162-163.
- Droysen: *Büyük İskender Tarihi*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, İstanbul: 2007.
- Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerîm'in Yüce Meâli*, (Sadeleştiren: Mustafa Kasadar) İstanbul: 2006.
- HİKMET, Ali Asgar, *Camî*, (Çeviren: M. Nuri Gencosman) İstanbul: 1949.

- İmam Gazâlî, *Yöneticilere Tavsiyeler* (Çev: Osman Arpaçukuru), İstanbul, 2015.
- KANAR, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: 2010.
- KAYA, Mahmut: “İskender” *DİA*, cilt. 22, 2000.
- KIRLANGIÇ, Hicabi: *Câmî'nin Subhatu'l-Ebrâr Mesnevîsi ve Çevirisi*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi , SBE, Ankara: 1989.
- KIRLANGIÇ, Hicabi: “Câmî'nin Şiir Görüşü”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: I., Sayı: 2., s. 21. (Yaz 2001.)
- MENGİ, Mine: Divan Şiir Dilindeki Mana, Mazmun, Nükte Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: 2000.
- Molla Câmî, *İyilerin Tesbihi (Subhatu'l-Ebrâr)*, (Çeviren: Hicabi Kırlangıç), İstanbul: 2011.
- Molla Câmî, *Sûfilere Armağan (Tuhfetu'l-Ahrâr)*, (Çeviren: Yusuf Öz), İstanbul: 2009.
- Nizâmî-i Gencevî, *İkbalnâme ya Hirednâme*, (Hazırlayan: Hasan Vahid-i Destgirdî) Tahran: 1378 hş.
- Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Divan-ı Câmî*, Cilt I, (Hazırlayan: Ala Han Efsahzad), Tahran: 1999.
- Nureddin Abdurrahman Ahmed b. Câmî, *Heft Evreng*, (Hazırlayanlar: Dad Ali Şah, Cabulka; Canfeda Asgar; Ahrârî Zâhir; Terbiyet, Hüseyin Ahmed), Tahran: 1378.
- OKUMUŞ, Ömer: Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt. 7, 1993.
- ONAY, Talat Ahmet: “İskender Seddi” *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemal Kurnaz, Ankara: 2013.
- PALA, İskender: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: 2008.
- PALA, İskender: Sedd-i İskender, *DİA*, cilt. 36, 2009.
- RYPKA, J. *Tarih-i Edebiyat Der İran Ez Devran-ı Bastan ta Kacariyye*, (Çeviri: İsa Şehabî), Tahran: 1385.
- Sadî Şirazî, *Bostan*, (Çev: Hicabi Kırlangıç), İstanbul: 2012.
- SAFA, Zebîhullah: *Tarih-i Edebiyyat der İran*, Tahran: 1313 hş.
- Sâfî Mevlâna Ali B. Hüseyin: *Reşahat Ayne'l-Hayat (Can Damlaları)*, (Çeviri: N. Fazıl Kısakürek), İstanbul.

- SERVET, Mansur: *Hirednâme, Eserî ez Karn-ı Şeşom Hicrî Kamerî*, Tahran: 1378 hş.
- TÖREN, Hatice: *Sedd-i İskenderî*, (İnceleme-Metin), Ankara: 2001.
- ULUDAĞ, Erdoğan: Lami'i Çelebî, *Salaman ve Absal (İnceleme - Nesre Çeviri - Karşılaştırmalı Metin)* İstanbul: 2000.
- WELLEK, R.; WARREN, A., *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Çeviri: A. Edip Uysal, Ankara: 1983.
- YILDIRIM, Nimet: *İskendernâme*, , İstanbul: 2015.
- ZERRİNKUB, Abdulhuseyin: *Seyrî Der Şi'r-i Farsi*, 1363 hş.,

